Kryminalne rozpoznanie penitencjarne

PODSTAWY TEORETYCZNE

MARCIN KRZYWICKI

Kryminalne rozpoznanie penitencjarne

PODSTAWY TEORETYCZNE

Poznań 2025

Cykl wydawniczy
W kręgu prawa i bezpieczeństwa
ISBN 978-83-65988-98-0

Recenzja naukowa cyklu
dr hab. inż. Piotr Kwiatkiewicz, prof. UAM

Recenzja naukowa
dr hab. Arkadiusz Czwołek, prof. UMK

© Wydawnictwo Naukowe FNCE, 2022
© Wydawnictwo Nauka i Innowacje, 2025

Opracowanie redakcyjne i korekta: Izabela Wachowiak
Projekt okładki: Kaja Żabińska
Druk i dystrybucja: Grupa Wydawnicza FNCE

Publikacje naukowe
oraz beletrystyka
www.fnce.info

Wydawnictwo Nauka i Innowacje
ISBN 978-83-973780-4-9

Wydanie II
Poznań 2025

Informacje, z których wynika, że nic się nie dzieje,
uważam za bardziej interesujące, ponieważ wiemy,
że jak wiadomo są rzeczy, o których wiemy, że o nich nie wiemy
Wiem też, że są dane niewiadome,
to znaczy, że są rzeczy, o których wiemy, że nic o nich nie wiemy.
Ale są również nieznane niewiadome –
takie, o których nie wiemy, że o nich nie wiemy[1].

Donald Rumsfeld

---

[1] Wypowiedź Sekretarza Obrony Stanów Zjednoczonych Donalda Rumsfelda na temat sytuacji w Iraku, podana w komunikacie Polskiej Agencji Prasowej z dnia 3 grudnia 2003 roku.

Spis treści

Wstęp 9

Rozdział 1
Podstawowe zagadnienia dotyczące kryminalnego rozpoznania penitencjarnego 13
1.1. Definicja i zakres kryminalnego rozpoznania penitencjarnego 13
1.2. Istota, cele i zadania kryminalnego rozpoznania penitencjarnego . . . 16
1.3. Podstawowe zasady prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego 22

Rozdział 2
Informacja jako tworzywo i efekt kryminalnego rozpoznania penitencjarnego 27
2.1. Pojęcie i rola informacji 27
2.2. Podstawowe kategorie określające informację 37
2.2.1. Wartość informacji 37
2.2.2. Ilość informacji 39
2.2.3. Jakość informacji 43
2.2.4. Źródła informacji 50
2.3. Czynności i metody wykorzystywane przy tworzeniu informacji . . . 62

Rozdział 3
Podstawowe założenia organizacji systemu kryminalnego rozpoznania penitencjarnego 75
3.1. Organizacja kryminalnego rozpoznania penitencjarnego 75
3.2. System kryminalnego rozpoznania penitencjarnego 78
3.3. Aspekt kadrowy prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego 84

3.3.1. Przymioty zawodowe funkcjonariusza kryminalnego rozpoznania penitencjarnego 84
3.3.2. Etyka zawodowa funkcjonariusza kryminalnego rozpoznania penitencjarnego 93

Zakończenie 97

Bibliografia 99

Aneks 105

Nota o Autorze 111

Wstęp

Zakłady karne i areszty śledcze (łącznie – jednostki penitencjarne) spełniają szczególne zadania polegające na izolowaniu i resocjalizowaniu w tych warunkach osób, które naruszyły normy prawne. W związku z tym stanowią miejsca, w których pod przymusem przebywa wielu zdemoralizowanych i agresywnych osadzonych, tworzących specyficzną, niebezpieczną i wrogo nastawioną do otoczenia społeczność[1].

Kara pozbawienia wolności, czy też środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania, są w ocenie więźnia niezasłużoną szykaną i zemstą. Odczuwa ją najczęściej jako niezawinioną opresję. Opresorami są w jego opinii: niesprawiedliwe prawo, wrogie mu państwo i społeczeństwo oraz złośliwy personel więzienny[2]. Jest więc oczywiste, że poziom bezpieczeństwa w jednostkach penitencjarnych jest stanem labilnym, wymagającym stałego monitoringu i sprawnego reagowania w sytuacjach uaktywnienia zagrożeń. Dla właściwej realizacji zadań związanych z izolacją więzienną personel penitencjarny musi posiadać wiedzę o zagrożeniach pochodzących ze strony więźniów.

Informacje o popełnionych i planowanych nielegalnych działaniach osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych są możliwe do uzyskania głównie w wyniku prowadzenia rozpoznania kryminalnego tych środowisk. Dokładne rozpoznanie, oparte o zorganizowane, systemowe prowadzenie działań rozpoznawczych, jest czynnikiem rozstrzygającym o skuteczności zapobiegania i likwidacji zagrożeń[3].

---

1 K. Bedyński, *Działania ochronno-obronne pododdziałów Służby Więziennej*, Warszawa 1986, s. 7.

2 W. Kosewski, *Ludzie w sytuacji pokusy i upokorzenia*, Warszawa 1985, s. 87.

3 M. Krzywicki, *Podstawy teoretyczne rozpoznania kryminalnego środowiska osób osadzonych*, Przegląd Naukowo-Metodyczny „Edukacja dla bezpieczeństwa" 2017, nr 3/2017.

Po roku 1989 doszło do niespotykanego wcześniej wzrostu przestępczości, zwłaszcza nieznanej dotąd przestępczości zorganizowanej – bezwzględnej w działaniu i dysponującej potężnymi środkami[4]. Wzrost zagrożeń pochodzących ze strony uczestników przestępczości zorganizowanej oraz osób należących bądź sympatyzujących z organizacjami terrorystycznymi powoduje konieczność zmiany podejścia do osadzonych przebywających w zakładach karnych i aresztach śledczych, szczególnie w zakresie przedsięwzięć ochronnych, ale także resocjalizacyjnych[5].

W celu przeciwdziałania zagrożeniom niezbędne jest systemowe, aktywne rozpoznanie oparte o planowe, racjonalne i celowe działania. Rozpoznanie korzystające z dorobku prakseologii (nauki o sprawnym działaniu) i funkcjonujące zgodnie ze wskazaniami nauk o organizacji i zarządzaniu jest w stanie stać się istotnym elementem systemu bezpieczeństwa jednostek penitencjarnych, zdolnym do współpracy z innymi podmiotami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo państwa i obywateli.

Obecnie realizowane w zakładach karnych i aresztach śledczych „czynności profilaktyczne"[6] wykonywane są epizodycznie i fragmentarycznie, przez co nie stanowią zorganizowanego, wysokojakościowego cyklu rozpoznawczego, który może być realizowany wyłącznie w ramach systemu działań rozpoznawczych[7].

Jak wskazuje praktyka, obowiązujące uregulowania dotyczące kryminalnego rozpoznania środowiska osób osadzonych są niezadowalające i mało skuteczne dla potrzeb bezpieczeństwa wewnętrznego jednostek. Zarówno kadra ochronna jak i penitencjarna traktują te zadania w sposób marginalny, bywa, że z powodu niejasności przepisów albo z obawy o przekroczenie norm etycznych[8]. Jednak podstawowymi czynnikami wpływającymi na zaniechania

---

4 K. Dubiel, *Proste pytania*, „Forum Penitencjarne" 2001, nr 2001/3.

5 E. Zawada, *Penitencjarne aspekty przestępczości zorganizowanej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego" 1999, nr 1999/24–25.

6 W jednostkach organizacyjnych funkcjonariusze i pracownicy realizują czynności profilaktyczne zmierzające do rozpoznania środowiska osadzonych oraz ich zamiarów godzących w porządek i bezpieczeństwo, w szczególności poprzez:
1) obserwowanie zachowań i relacji w środowisku osadzonych;
2) rozpoznanie struktur podkultury przestępczej;
3) rozpoznawanie atmosfery i nastrojów wśród osadzonych oraz ich zamiarów godzących w bezpieczeństwo jednostki.
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2016 roku w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, Dz.U. Poz. 1804, Par. 33.1., www.sw.gov.pl, [dostęp: 01.06.2018].

7 M. Krzywicki, *Podstawy teoretyczne rozpoznania…*, *op.cit.*

8 E. Zawada, *Dyskretne wątpliwości*, „Forum Penitencjarne" 2002, nr 2002/9.

w tym elemencie ochrony są: obciążenie obowiązkami służbowymi i wynikający z nich brak czasu na prowadzenie rozpoznania, brak uregulowań prawnych i organizacyjnych oraz, a może przede wszystkim, brak wiedzy i umiejętności związanych z działalnością rozpoznawczą.

Polskie więziennictwo jest instytucją, w której problemy uzyskania, przetwarzania i przekazywania informacji wymagają gruntownej analizy i podjęcia wysiłku organizacji od podstaw systemu działań rozpoznawczych. Z oczywistych względów nie może być mowy o powrocie do metod bezpośrednio odwzorowujących tzw. działania operacyjno-rozpoznawcze prowadzone w więzieniach w latach 1944–1989. Obawy co do możliwości ich restytucji stanowią w znacznej mierze o sile sprzeciwu wobec prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego, jaki wyrażany jest przez niektórych teoretyków (i niestety praktyków również) więziennictwa oraz osoby uzurpujące sobie prawo do określania siebie jako „obrońcy praw człowieka".

Obecna sytuacja w zakresie rozpoznania przestępczej działalności osób skazanych oraz tymczasowo aresztowanych charakteryzuje się zmarginalizowaniem działalności rozpoznawczej i niechęcią do podejmowania rozwiązań systemowych. Należy mieć jednak na uwadze fakt, że funkcjonowanie Służby Więziennej jako formacji mundurowej spełniającej zadania w specyficznym środowisku skutkuje koniecznością i zasadnością działania w strukturach sformalizowanych o czytelnych relacjach wewnętrznych i zewnętrznych[9].

Niniejsze opracowanie zawiera podstawy teoretyczne[10] w zakresie teorii informacji rozpoznawczej, organizacji i zarządzania kryminalnym rozpoznaniem penitencjarnym oraz zasad prakseologicznych i etyki działań rozpoznawczych prowadzonych w środowisku więźniów. Autor ma nadzieję, że może być ono pomocne w organizowaniu efektywnego systemu rozpoznania w zakładach karnych i aresztach śledczych.

Opracowanie ma charakter postulatu, dotyczącego celowości działania w obszarze określonym przez autora jako kryminalne rozpoznanie penitencjarne.

---

9 K. Linowski, *Organizacja i zadania Służby Więziennej w Polsce*, Radom 2017, s. 16.

10 Teorią najogólniej możemy nazwać ogół usystematyzowanych, naukowo uzasadnionych wiadomości dotyczących określonej dziedziny rzeczywistości – S. Koebcke, *Przyczynek do rozważań o teorii pracy operacyjnej*, „Problemy Kryminalistyki" 1981, nr 150/1981. Według encyklopedii „teoria to wiedza tłumacząca daną dziedzinę rzeczywistości w odróżnieniu od praktyki jako określonego zespołu działań przekształcających tę dziedzinę w rzeczywistość", *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 1968, t. 11, s. 478. Bez względu na przyjęte definicje faktem jest to, że „nie ma nic bardziej praktycznego niż dobra teoria".

Rozdział 1

Podstawowe zagadnienia dotyczące kryminalnego rozpoznania penitencjarnego

1.1. Definicja i zakres kryminalnego rozpoznania penitencjarnego

Słowo „rozpoznać" – „rozpoznawać" oznacza:
1) obserwując, słuchając – wyróżnić spośród innych;
2) badając – określić, ustalić coś, domyślać się czegoś[1];

Pojęcie „rozpoznanie" można postrzegać w trzech aspektach:
- czynnościowym;
- rzeczowym;
- atrybutowym.

Rozpoznanie w aspekcie czynnościowym oznacza zdobywanie, analizę i ocenę informacji o obiekcie rozpoznania[2]. W rozumieniu czynnościowym rozpoznanie rozumiemy jako działalność rozpoznawczą. Pod pojęciem działalności rozpoznawczej ogólnie należy więc rozumieć zespół przedsięwzięć i działań obejmujący proces powiększania zbioru informacji na temat obiektu rozpoznania[3].

W ujęciu rzeczowym rozpoznanie to zespół sił i środków służący do spełniania czynnościowych funkcji rozpoznania, wyróżniony specyfiką zadań,

---

1 Por. M. Szymczak (red. nauk.), *Słownik języka polskiego*, t. 3, Warszawa 1981 s. 109.

2 Por. R. Kwećka, A. Nowak, *Budowa modelu systemu rozpoznania wojskowego w aspekcie organizacyjnym i informacyjnym*, Warszawa 1994, s. 11.

3 Por. M. Łakociejewski, *Rozpoznanie wojskowe, cz. 1. Podstawy teoretyczne*, Warszawa 2003, s. 24.

metod i sposobem działania. Tak więc w aspekcie rzeczowym rozpoznanie utożsamiane jest z potencjałem rozpoznawczym[4].

W aspekcie atrybutowym rozpoznanie oznacza stan wiedzy o obiekcie rozpoznania, osiągnięty w wyniku współdziałania czynników rzeczowych i czynnościowych. Jest efektem relacji między nimi i sprawności ich wykorzystania, stanowiącym o poziomie rozpoznania (obiekt dobrze-źle rozpoznany lub obiekt nierozpoznany)[5].

Kryminalne rozpoznanie penitencjarne w aspekcie czynnościowym, czyli działań rozpoznawczych prowadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, to ogół prawnie określonych i regulowanych wewnętrznymi przepisami, działań wyspecjalizowanej struktury Służby Więziennej, zmierzających do uzyskania informacji służących monitorowaniu, zapobieganiu, wykrywaniu i neutralizowaniu zagrożeń bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej i osób w niej przebywających oraz każdej innej informacji dotyczącej dokonanej lub planowanej działalności przestępczej[6].

Takie zdefiniowanie kryminalnego rozpoznania penitencjarnego kładzie szczególny nacisk na praworządny charakter i profesjonalne prowadzenie działań, a także wyraźnie określa podmiot i przedmiot zainteresowania rozpoznawczego[7].

Kryminalne rozpoznanie penitencjarne realizowane jest przez Służbę Więzienną w środowisku osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, w zakresie wykrywania i zapobiegania przestępstwom i czynom zagrażającym bezpieczeństwu jednostki i personelu popełnionym lub planowanym przez więźniów oraz innych czynów przestępczych, co do których uzyskano informację w wyniku prowadzenia czynności rozpoznawczych. Ze względu na zakres zainteresowania rozpoznawczego uzasadnione jest stwierdzenie, że kryminalne rozpoznanie penitencjarne obejmuje działania w zakresie pozyskiwania, gromadzenia, przetwarzania i przekazywania informacji mających znaczenie dla bezpieczeństwa jednostek penitencjarnych oraz innych systemów bezpieczeństwa.

---

4 M. Łakociejewski, *Ogólne założenia rozpoznania wojskowego*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej 1996", nr. 4, s. 130.

5 M. Krzywicki, *Podstawy teoretyczne rozpoznania…*, *op.cit.*,

6 Por. M. Krzywicki, *Zarys teorii działań operacyjno-rozpoznawczych w zakładach karnych i aresztach śledczych*, Praca studyjna obroniona na Wydziale Strategiczno-Obronnym Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2004, s. 15.

7 *Ibidem*, s. 15.

Definicja kryminalnego rozpoznania penitencjarnego określa krąg osób objętych zainteresowaniem rozpoznawczym jako tę część populacji więźniów, w stosunku do której istnieje uzasadnione podejrzenie, że w wyniku podjętych przez siebie działań stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnątrz jednostek penitencjarnych oraz bezpieczeństwa środowiska wolnościowego. Do tego kręgu należy zaliczyć więźniów, których dotychczasowa postawa nakazuje domniemywać, że nastawieni są konfrontacyjnie wobec administracji penitencjarnej i/lub współwięźniów, a poprzez swoje działania i zdolności wpływania na inne osoby mogą doprowadzić do destabilizacji tak wrażliwego na wszelkie gwałtowne zmiany układu, jakim jest izolacja więzienna.

W grupie tej, obok zwykle zaliczanych do niej osób deklarujących czynny udział w podkulturze więziennej, coraz większą rolę odgrywają osadzeni członkowie zorganizowanych grup przestępczych.

Za najważniejsze cechy przestępczości zorganizowanej należy uznać: wzajemne przenikanie się różnych kategorii przestępstw w ramach jednej grupy przestępczej, łączenie przestępczości pospolitej i gospodarczej, wykorzystywanie luk prawnych i niedoskonałości systemów kontroli, kumulowanie nielegalnego kapitału i pranie pieniędzy za pośrednictwem m.in. sektora bankowego, ubezpieczeniowego, handlu nieruchomościami i obrotu papierami wartościowymi, wzrost agresji (terror kryminalny, egzekucje, wymuszenia, porwania osób), międzynarodowy charakter grup przestępczych, korumpowanie urzędników państwowych i samorządowych oraz funkcjonariuszy publicznych, a także pozyskiwanie do współpracy wysokiej klasy specjalistów i naukowców[8]. Należy spodziewać się, że w ciągu najbliższych lat w polskich aresztach śledczych i zakładach karnych nastąpi znaczący wzrost zagrożeń związany z przebywaniem w nich obywateli polskich oraz obcokrajowców związanych z organizacjami terrorystycznymi i innymi działającymi za granicami kraju organizacjami o charakterze zbrojnym.

---

[8] K. Gąsiorek, *Bezpieczeństwo i porządek publiczny*, [w:] W. Kitler (red.), *Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej III RP*, Warszawa 2001, s. 21.

1.2. Istota, cele i zadania kryminalnego rozpoznania penitencjarnego

Istotą kryminalnego rozpoznania penitencjarnego jest ustalenie stanu faktycznego obiektu rozpoznania na podstawie przeprowadzonych w tym celu działań rozpoznawczych[9]

Celem zasadniczym (rolą) kryminalnego rozpoznania penitencjarnego jest dostarczanie informacji na temat zagrażającej bezpieczeństwu jednostki penitencjarnej i innej przestępczej działalności osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych. Aby system rozpoznania należycie spełniał swoją rolę należy odpowiedzieć na pytania:

- co stanowi istotę kryminalnego rozpoznania penitencjarnego?
- jakimi narzędziami powinien wykonywać swoje zadania?

Pytamy więc o to:

- co osiągnąć?
- co zrobić?
- jak zrobić?

Naczelnym zadaniem kryminalnego rozpoznania penitencjarnego jest uzyskanie przez administrację jednostki penitencjarnej stanu przewagi informacyjnej. Przewagę informacyjną można osiągnąć realizując zaplanowany zespół przedsięwzięć i działań rozpoznawczych polegających na możliwie wielośródłowym pozyskiwaniu danych w celu uzyskania informacji dotyczących stanu środowiska osób osadzonych w jednostce penitencjarnej i wynikających z tego stanu teraźniejszych oraz prognozowanych zagrożeń. Informacje te służą przeciwdziałaniu przyczynom (źródłom) powstawania tych zagrożeń oraz wypracowaniu przedsięwzięć zwalczających je.

Działania rozpoznawcze to zbiór działań podjętych na rzecz rozpoznania obiektu obejmujący czynności preparacyjne, realizacyjne oraz interpretacje wyników realizacji[10].

Ustalanie stanu faktycznego obiektu rozpoznania odbywa się w oparciu o informacje[11] uzyskane w toku realizacji działań rozpoznawczych. Informacje te należy określić jako informacje rozpoznawcze.

---

9 M. Krzywicki, *Podstawy teoretyczne rozpoznania…*, *op.cit.*

10 *Ibidem*.

11 Zagadnienia dotyczące pojęcia „informacja" zostały przedstawione szczegółowo w rozdziale 2: *Informacja jako tworzywo i efekt kryminalnego rozpoznania penitencjarnego*.

Informacje rozpoznawcze to informacje uzyskane w wyniku opracowania pochodzących ze źródeł rozpoznania danych i informacji dotyczących działalności przestępczej oraz godzącej w porządek i bezpieczeństwo zakładu karnego i aresztu śledczego, lub innych przestępstw dokonanych lub planowanych przez osoby osadzone[12].

Kryminalne rozpoznanie penitencjarne wiąże się z wypełnieniem zadań na rzecz bezpieczeństwa w wymiarze wewnętrznym (jednostek penitencjarnych) oraz zewnętrznym (innych systemów bezpieczeństwa.

Do wewnętrznych zadań kryminalnego rozpoznania penitencjarnego należą w szczególności:

- przeciwdziałanie planowanym przez osadzonych aktom destabilizującym porządek i zagrażającym bezpieczeństwu jednostek penitencjarnych (bunty, ucieczki, zbiorowe wystąpienia, głodówki, akcje medialne, samouszkodzenia, sabotaż, próby samobójcze itp.);
- wykrywanie i zapobieganie działaniom godzącym w bezpieczeństwo personelu, osób postronnych oraz osadzonych (zamachy, napaści itp.);
- rozpoznawanie konfrontacyjnych nastrojów populacji osadzonych;
- ustalanie struktur nieformalnych grup i hierarchii osadzonych;
- zapobieganie przenikaniu na teren jednostek penitencjarnych przedmiotów niedozwolonych[13];
- gromadzenie i uaktualnianie danych o osadzonych stanowiących zagrożenie dla porządku i bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej;
- zapobieganie powstawaniu nieformalnych grup osadzonych nastawionych konfrontacyjnie w stosunku do personelu i administracji jednostki penitencjarnej;
- wykrywanie istniejących już grup o tym charakterze, ich struktur i zamiarów;
- monitorowanie i analizowanie kontaktów między osadzonymi, jak również między osadzonymi a osobami przebywającymi na wolności[14].

---

12 M. Krzywicki, *Podstawy teoretyczne rozpoznania…*, *op.cit.*

13 Przedmioty niedozwolone – przedmioty, które mogą utrudniać prawidłowy tok postępowania karnego lub realizację ustalonego porządku w jednostce organizacyjnej, w tym przedmioty niebezpieczne, które mogą stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej lub osób. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2016 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, Dz.U. z dn. 4 listopada 2016 r. poz. 1804 par. 2 ppkt. 24.

14 M. Krzywicki, *Zarys teorii…*, *op.cit.*

Celem realizacji wewnętrznych działań rozpoznawczych jest zapobieganie i wykrywanie działalności osób osadzonych godzącej w porządek i bezpieczeństwo jednostki penitencjarnej oraz bezpieczeństwo personelu, współwięźniów i innych osób.

Należy wyraźnie stwierdzić, że do zadań kryminalnego rozpoznania penitencjarnego nie należy prowadzenie jakichkolwiek działań rozpoznawczych nakierowanych na funkcjonariuszy i pracowników więziennictwa. Działalność w tym zakresie jest kompetencją Biura Spraw Wewnętrznych, które jest odpowiedzialne za:

1. prowadzenie działań profilaktycznych w zakresie niedopuszczalnych zachowań funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej, o których mowa w art. 28 ustawy o Służbie Więziennej[15], a także ujawnianie takich przypadków;
2. inicjowanie przedsięwzięć zmierzających do podniesienia świadomości wśród funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej w zakresie zagrożeń związanych z korupcją oraz przedstawianie propozycji mechanizmów przeciwdziałania korupcji w Służbie Więziennej;
3. realizację zadań w zakresie inicjowania, planowania i przeprowadzania kontroli zewnętrznych jednostek organizacyjnych;
4. koordynację zadań w zakresie załatwiania skarg, próśb, petycji i wniosków w sprawach funkcjonariuszy, interesantów oraz osób pozbawionych wolności, a także sprawowanie w tym zakresie nadzoru nad jednostkami organizacyjnymi Służby Więziennej;
5. wykonywanie zadań dotyczących analizowania i przechowywania oświadczeń o stanie majątkowym funkcjonariuszy Służby Więziennej.

Do zakresu działania Biura Spraw Wewnętrznych należy w szczególności:

1. podejmowanie i koordynowanie współpracy z organami prowadzącymi postępowania przygotowawcze w zakresie ujawniania nieprawidłowości w Służbie Więziennej;

---

15 1. Funkcjonariusze i pracownicy nie mogą uczestniczyć w takiej działalności, która podważa autorytet Służby Więziennej lub w której wykorzystuje się informacje o charakterze służbowym do celów pozasłużbowych.
2. Funkcjonariuszom i pracownikom zabrania się utrzymywania innych niż wynikające z obowiązków służbowych kontaktów z osobami pozbawionymi wolności oraz udzielania osobom nieupoważnionym informacji dotyczących osób pozbawionych wolności, także po ich zwolnieniu. Ustawa o Służbie Więziennej z dn. 9 kwietnia 2010, Dz.U. nr 79, poz. 523, art. 28, [dostęp: 01.06.2018].

2. prowadzenie działań profilaktycznych dotyczących występowania w Służbie Więziennej przypadków i zdarzeń ujemnie wpływających na realizację zadań służbowych, a także w zakresie nieprawidłowości związanych z przekraczaniem uprawnień, nadużywaniem zajmowanego stanowiska, niedopełnianiem obowiązków służbowych, popełnianiem wykroczeń i przestępstw przez funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej, z uwzględnieniem przeprowadzonych postępowań wyjaśniających i dyscyplinarnych w tym zakresie;
3. pozyskiwanie informacji uzyskanych w ramach prowadzonych czynności profilaktycznych od funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej, w tym dokonywanie analiz sprawozdawczości otrzymywanej w przedmiotowym zakresie od kierowników jednostek organizacyjnych Służby Więziennej lub komórek organizacyjnych Centralnego Zarządu;
4. gromadzenie, przetwarzanie i analizowanie informacji o ujawnionych nieprawidłowościach oraz zagrożeniach w funkcjonowaniu Służby Więziennej, z wykorzystaniem wszelkich baz danych i informacji będących w posiadaniu Służby Więziennej oraz funkcjonariuszy i pracowników, a także opracowywanie w razie potrzeby materiałów sprawozdawczych, porównawczych, prognoz i analiz w tym zakresie dla Dyrektora Generalnego;
5. analizowanie i dokonywanie wstępnej weryfikacji pozyskiwanych informacji na temat występowania nieprawidłowości w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej oraz kierowanie poszczególnych spraw do rozpatrzenia przez merytoryczne komórki organizacyjne;
6. monitorowanie sposobu wdrażania zatwierdzonych przez Dyrektora Generalnego wniosków zmierzających do poprawy stanu bezpieczeństwa wewnętrznego w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej;
7. organizowanie szkoleń z zakresu działalności Biura dla funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej, uświadamiania o występujących potencjalnych zagrożeniach oraz ewentualnych konsekwencjach karnych, służbowych i dyscyplinarnych oraz prowadzenie innych działań profilaktycznych w tym zakresie;
8. opracowywanie okresowych planów kontroli jednostek organizacyjnych prowadzonych przez Centralny Zarząd, a także przeprowadzenie kontroli działalności jednostek organizacyjnych w zakresie zleconym przez Dyrektora Generalnego;

9. przedkładanie sporządzonych projektów wystąpień pokontrolnych i sprawozdań z przeprowadzonych kontroli oraz wystąpień pokontrolnych Dyrektorowi Generalnemu, a także prowadzenie ewidencji kontroli zewnętrznych i przechowywanie dokumentacji z tych kontroli;
10. bieżące informowanie Dyrektora Generalnego i jego zastępców o stwierdzonych w trakcie kontroli istotnych nieprawidłowościach i naruszeniu przepisów prawa;
11. prowadzenie dokumentacji i sprawozdawczości związanej z problematyką skarg, próśb, petycji i wniosków w sprawach funkcjonariuszy, interesantów oraz osób pozbawionych wolności;
12. załatwianie skarg, próśb i wniosków w sprawach osób pozbawionych wolności;
13. prowadzenie dokumentacji i sprawozdawczości związanej z problematyką, o której mowa w pkt. 12;
14. sprawowanie nadzoru nad działalnością jednostek organizacyjnych w zakresie, o którym mowa w pkt. 12;
15. przyjmowanie, analizowanie i przechowywanie oświadczeń o stanie majątkowym funkcjonariuszy Centralnego Zarządu oraz funkcjonariuszy zajmujących wyższe stanowiska kierownicze w Służbie Więziennej, których przełożonym jest Dyrektor Generalny;
16. sporządzanie projektów aktów prawnych w zakresie właściwości Biura;
17. prowadzenie ewidencji zdarzeń nadzwyczajnych, gromadzenie, przetwarzanie i analiza informacji w tym zakresie oraz przekazywanie sprawozdań z czynności wyjaśniających właściwym merytorycznie komórkom organizacyjnym w celu zaopiniowania i podjęcia stosownych działań zapobiegawczych.

W przypadku uzyskania w toku prowadzenia działań rozpoznawczych informacji o niezgodnym z prawem postępowaniu funkcjonariusza lub pracownika cywilnego więziennictwa, funkcjonariusz prowadzący rozpoznanie miałby obowiązek powiadomić pisemnie o tym fakcie swojego bezpośredniego przełożonego, a ten za pośrednictwem dyrektora jednostki właściwego funkcjonariusza Biura Spraw Wewnętrznych.

Do zewnętrznych zadań kryminalnego rozpoznania penitencjarnego należą w szczególności:

- pozyskiwanie informacji o przestępstwach popełnionych przez osadzonych przed przyjęciem do jednostki penitencjarnej, w trakcie przerw w odbywaniu kary pozbawienia wolności oraz w trakcie

przebywania na udzielonych przepustkach i widzeniach odbywających się poza terenem jednostki penitencjarnej;
- pozyskiwanie informacji o przestępstwach planowanych przez osadzonych, które mają być realizowane po odbyciu kary pozbawienia wolności lub w trakcie jej trwania poza jednostką penitencjarną (podczas zatrudnienia poza terenem jednostki lub udzielanych przepustek, widzeń i przerw w karze);
- ustalanie relacji między osadzonymi pod kątem utrzymywania kontaktów przestępczych, tworzenia nowych struktur kryminogennych i opracowywania oraz upowszechniania nowych taktyk i technik dokonywania przestępstw;
- gromadzenie i uaktualnianie danych o osadzonych stanowiących zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego i interesów państwa[16].

Celem realizacji zewnętrznych zadań kryminalnego rozpoznania penitencjarnego jest pozyskanie informacji o czynach i osobach znajdujących się w kręgu zainteresowania właściwych, odpowiedzialnych za różne sfery bezpieczeństwa podmiotów. Informacje tego rodzaju mają charakter informacji kryminalnej bądź informacji operacyjnej.

Informacja kryminalna to *dane dotyczące spraw będących przedmiotem czynności operacyjno-rozpoznawczych wszczętego lub zakończonego postępowania karnego (w tym postępowania o przestępstwa skarbowe) oraz dotyczące innych postępowań lub czynności prowadzonych na podstawie ustaw przez podmioty uprawnione lub zobowiązane, istotnych z punktu widzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych lub postępowania karnego*[17].

Informację operacyjną tworzą wszelkie wiadomości mające znaczenie w zwalczaniu czynów karalnych oraz zapobieganiu zjawiskom patologicznym, uzyskiwane w sposób niejawny lub oficjalny, będące inspiracją do podjęcia i rozwijania działań operacyjno-rozpoznawczych. Wiadomości te są uzyskiwane przez stosowanie odpowiednich metod pracy operacyjnej. Bez względu na fazę działań, każda informacja podlega sprawdzeniu i ewentualnemu wykorzystaniu w dalszych działaniach operacyjno-rozpoznawczych, a niekiedy w czynnościach procesowych[18].

Jak wynika z wyżej przedstawionego podziału na wewnętrzne i zewnętrzne zadania kryminalnego rozpoznania penitencjarnego, informacje

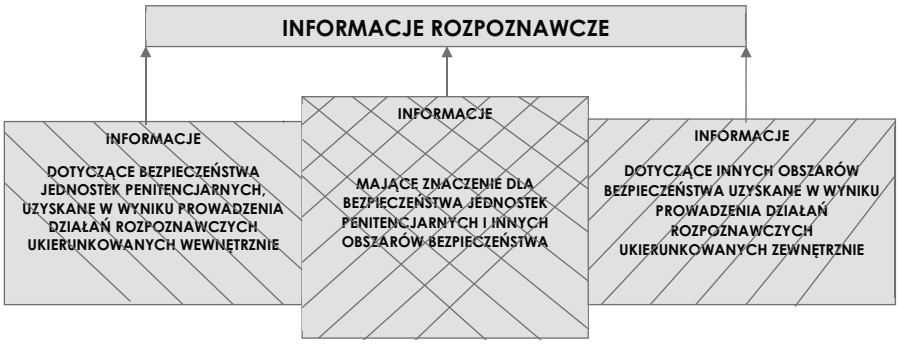
---

16 M. Krzywicki, *Zarys teorii…*, *op.cit.*, s. 44.

17 Ustawa z dnia 6 lipca 2001 o gromadzeniu, przetwarzaniu i przekazywaniu informacji kryminalnej, tekst jednolity Dz.U. 2015, poz. 1930.

18 Por. W. Pływaczewski, G. Kędzierska (red.), *Leksykon policyjny*, Szczytno 2001, s. 111.

pochodzące z tego rozpoznania mają na celu zasilanie zasobów informacyjnych zarówno Służby Więziennej, jak i podmiotów odpowiedzialnych za inne obszary bezpieczeństwa państwa i obywateli.

Rysunek 1. Zakres tematyczny informacji rozpoznawczych

Źródło: opracowanie własne.

Należy zwrócić uwagę na wspólny obszar zazębiania się informacji uzyskanych w wyniku prowadzenia działań rozpoznawczych ukierunkowanych wewnętrznie i zewnętrznie. Jest to ta część informacji, która dotyczy zarówno bezpieczeństwa jednostek penitencjarnych jak i stanowi przedmiot zainteresowania innych podmiotów zwalczających czyny kryminalne lub działania terrorystyczne.

1.3. Podstawowe zasady prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego

Profesor Tadeusz Hanausek w podręczniku taktyki kryminalistycznej[19] dokonał prezentacji i omówienia naczelnych zasad prowadzenia rozpoznania kryminalnego, zaznaczając, że każda dziedzina przeciwdziałania przestępczości tworzy własny – odpowiedni do swej specyfiki katalog reguł. Mając to zastrzeżenie na uwadze przedstawiłem poniżej w formie tabelarycznej charakterystykę podstawowych zasad prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego. Należy dodać, że zestaw ten nie stanowi zbioru zamkniętego.

---

19 T. Hanausek, *Zarys taktyki kryminalistycznej*, Warszawa 1994, s. 27–32.

Tabela 1. Podstawowe zasady prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego

NAZWA ZASADY	CHARAKTERYSTYKA ZASADY
ZASADA PRAWORZĄDNOŚCI	Opiera się na postulacie działania w zgodzie z literą prawa i ścisłego przestrzegania jego nakazów. Niedopuszczalne jest stosowanie jakichkolwiek metod sprzecznych z obowiązującym prawem. Szantaż, przemoc fizyczna, wywieranie presji psychicznej, uzależnianie praw należnych osadzonemu od jego współpracy z administracją penitencjarną – to niektóre przykłady działań bezprawnych. Rozpoznanie może być prowadzone wyłącznie przy użyciu metod i narzędzi oraz przez osoby i wobec osób określonych w aktach prawnych
ZASADA DZIAŁANIA ZGODNEGO Z ETYKĄ ZAWODOWĄ	Pod pojęciem etyki kryje się system postulatów i założeń nastawionych na ochronę określonych wartości ogólnoludzkich. Zasada ta wiąże się ściśle z osobowością funkcjonariusza rozpoznania, systemem wartości, który reprezentuje, poziomem intelektualnym, kulturą osobistą, profesjonalizmem, dojrzałością emocjonalną, obowiązkowością, lojalnością, zrozumieniem celów rozpoznania oraz więziennictwa jako instytucji wchodzącej w skład administracji państwowej.
ZASADA HUMANITARYZMU	Związana jest z uwzględnieniem i respektowaniem we wszelkich działaniach rozpoznawczych poszanowania godności i podmiotowości osadzonego, niezależnie od jego cech osobistych i od tego, jaka jest jego postawa wobec personelu i administracji więziennictwa. Linia postępowania oraz metody nakierowane na osobę znajdującą się w obszarze zainteresowania rozpoznawczego powinny ograniczać stres i dyskomfort tej osoby do niezbędnego, niepodlegającego zmniejszeniu i wynikającego z konieczności minimum. Nie należy intensyfikować działań wobec osób, w stosunku do których taka konieczność nie zachodzi.
ZASADA OBIEKTYWIZMU	Wyraża się w postulacie opracowania i wykorzystania takich metod działania, które najpełniej pozwoliłyby na uzyskanie ustaleń zgodnych z rzeczywistością. Działania rozpoznawcze powinny być w swych założeniach i realizacji pozbawione jakichkolwiek uprzedzeń, a ich wyniki nie mogą być dopasowywane do postawionych wcześniej hipotez. Nie należy prowadzić działań „pod przyjętą tezę", tzn. zgodnie z przyjętymi *a priori* wnioskami. Nie należy także ufać bezkrytycznie „sprawdzonym źródłom", tylko dlatego, że pochodzące od nich informacje dotychczas okazywały się wysokojakościowe.
ZASADA DOKŁADNOŚCI DZIAŁAŃ	Dotyczy rzetelności przeprowadzonego rozpoznania. Wyklucza fragmentaryczność działań rozpoznawczych i apriorycznośc wniosków wysuniętych z tych działań

Tabela 1. (cd.) Podstawowe zasady prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego

NAZWA ZASADY	CHARAKTERYSTYKA ZASADY
ZASADA CELOWOŚCI DZIAŁAŃ	Wymaga, aby działania były prowadzone w wyznaczonym, jasno sprecyzowanym kierunku. Wykluczone jest prowadzenie rozpoznania na zasadzie powtarzających się co jakiś czas akcji lub jedynie dla spełnienia formalnych wymogów.
ZASADA WSZECHSTRONNOŚCI	Określa wymóg prowadzenia rozpoznania we wszystkich kierunkach wszystkimi dopuszczalnymi metodami i wobec wszystkich znajdujących się w obszarze zainteresowania rozpoznawczego osób, ze strony, których pojawiają się stwierdzone lub domniemane (w oparciu o wysokie prawdopodobieństwo wystąpienia) zagrożenia. Nie należy przy tym oceniać wagi tych zagrożeń, dopóki nie zostaną dokładnie rozpoznane.
ZASADA NIEUJAWNIANIA PRZECIWNIKOWI PROWADZONYCH WOBEC NIEGO DZIAŁAŃ	Wyrażająca się w postulacie nieujawniania poza konieczną potrzebą podyktowaną warunkami prawnymi metod rozpoznania i źródeł informacji. W większości dyrektyw skutecznego prowadzenia walki akcentowany jest czynnik konspirowania zamierzeń i przedsięwzięć ujmowanych w osobną zasadę konspiracji własnych poczynań. Zasada ta wynika z postulatu utrzymywania inicjatywy w walce. Postulat ten zostaje spełniony przy założeniu konspiracji własnych poczynań oraz gromadzeniu wszelkich informacji o przeciwniku. Rozpowszechniony jest błędny pogląd, jakoby działania niejawne nie podlegały żadnej kontroli i stąd podejrzenie graniczące z pewnością, co do ich niepraworządnego charakteru. Stawia się znak równości między niejawnością a kapturowością, co z jednej strony wywołuje dreszcz sensacji, natomiast z drugiej wzbudza respekt i niepokój, kojarząc się z czymś niezwykle ważnym, a jednocześnie niebezpiecznym*. Niejawność działań rozpoznawczych jest sprawą oczywistą podobnie jak zachowanie tajemnicy przez osoby te działania prowadzące.
ZASADA ORGANIZACJI WALKI	Rozpoznanie jest elementem walki. Jak każda forma kooperacji negatywnej, charakteryzuje się niezgodnością celów podmiotów biorących w niej udział. Dla osiągnięcia swych celów, każda ze stron biorących udział w walce musi swoje działania zorganizować. Założenia organizacji działań rozpoznawczych powinny być treścią właściwych dokumentów o charakterze niejawnym.

ZASADA SWOBODY DZIAŁANIA	Aby prowadzić rozpoznanie w sposób najbardziej efektywny, należy mieć możliwie największą swobodę działania. Przejęcie inicjatywy w walce wyraża się wprowadzeniem do realizacji swojego planu wyprzedzająco, nie oczekując tego, co zrobi przeciwnik. Zaniechanie własnego działania przy jednoczesnym uzależnieniu rozwoju sytuacji od działań przeciwnika jest stwarzaniem sytuacji wysoce niekorzystnej mogącej prowadzić do całkowitej utraty inicjatywy.
ZASADA DOKUMENTOWANIA DZIAŁAŃ	Wszystkie etapy cyklu rozpoznania, począwszy od polecenia ich rozpoczęcia, poprzez prowadzenie, aż do sporządzenia końcowych wniosków, powinny być odnotowane we właściwej dokumentacji. Treść tej dokumentacji ma charakter niejawny.
ZASADA AUTONOMICZNOŚCI ROZPOZNANIA	Organizacyjnie rozpoznanie powinno stanowić wyspecjalizowaną, wyodrębnioną strukturę podlegającą bezpośrednio dyrektorowi jednostki penitencjarnej, prowadzącą działania wyłącznie na jego polecenie oraz na podstawie obowiązujących aktów prawnych.

* Por. S. Koebcke, Przyczynek do rozważań o teorii pracy operacyjnej, „Problemy Kryminalistyki" 1981, nr 150.

Źródło: opracowanie własne na podstawie T. Hanausek, *Zarys taktyki kryminalistycznej*, Warszawa 1994, s. 27–32.

Rozdział 2

Informacja jako tworzywo i efekt kryminalnego rozpoznania penitencjarnego

2.1. Pojęcie i rola informacji

Od zarania dziejów ludzie dysponujący odpowiednią ilością informacji osiągali sukcesy we wszystkich dziedzinach swej działalności[1]. Dążyli więc i stale dążą do posiadania jak największej ilości wysokojakościowej informacji o otoczeniu i roli, jaką w nim odgrywają[2].

Dzięki informacjom człowiek wie, co i dlaczego się zdarzyło, domyśla się, co może się stać, rozumie, co dzieje się aktualnie. Potrafi określić konsekwencje zdarzeń i zachowań, a przez to dostosować swoje działania do obecnej lub przyszłej sytuacji.

Informacja jest efektem charakterystycznego dla człowieka dążenia do poznania i zrozumienia siebie i otoczenia. Jest także podstawą procesów wszelkich zmian dokonywanych przez ludzi.

Jedną z charakterystycznych cech przekształceń dokonujących się wokół nas jest nieustanny wzrost roli informacji, stanowiącej główną przesłankę rozwoju wszystkich dziedzin życia gospodarczego i społecznego[3]. Żyć i działać we współczesnym świecie to znaczy korzystać z informacji[4]. Bez racjonalnie ukształtowanej sfery informacyjnej nie może funkcjonować efektywnie

---

1 A. Nowak, H. Scheffs, *Zarządzanie bezpieczeństwem informacyjnym*, Warszawa 2010, s. 15.

2 L. Ciborowski, *Walka informacyjna*, Toruń 1999, s. 50.

3 D. Mąka, *Kancelaria tajna – zbytek czy konieczność*, „Ochrona Mienia i Informacji" 2008, nr 2008/6.

4 P. Sienkiewicz, *Bezpieczeństwo informacji – wspólne dobro dla racji stanu, bezpieczeństwa i obronności kraju, firm i obywateli*, [w:] M. Ciecierski, *Ochrona informacji*

współczesne społeczeństwo, państwo i jego administracja, nauka, kultura, gospodarka, siły zbrojne, służba zdrowia, wymiar sprawiedliwości, organy bezpieczeństwa wewnętrznego i wiele innych struktur i instytucji. Każdy system społeczny, polityczny, bezpieczeństwa czy ekonomiczny potrzebuje do normalnego funkcjonowania określonego zasobu informacji. Informacja jest podstawą działania systemu wiedzy, warunkującą sukces w każdej sferze działania[5]. Norbert Wiener, jeden z prekursorów badań nad informacją wyraził pogląd, że „żyć racjonalnie, osiągać cele życiowe, to znaczy żyć posiadając odpowiednie informacje"[6].

W funkcjonowaniu zarówno jednostek, jak i organizacji informacje spełniają role regulatorów i stymulatorów.

Podstawową funkcją informacji jest inicjowanie i wsparcie procesu podejmowania decyzji. Oprócz funkcji decyzyjnej informacja pełni również szereg innych funkcji, wśród których należy w szczególności wymienić:

- funkcję poznawczą, przenoszącą cechy i właściwości poznawanego obiektu do świadomości poznającego podmiotu nie w formie lustrzanego odbicia, lecz w postaci obrazu często uzupełnianego i zawsze interpretowanego przez świadomość poznającego podmiotu, a nierzadko zniekształconego przez elementy poznania lub właściwości poznającego;
- funkcję stymulacyjną, uruchamiającą, akcelerującą i podtrzymującą przede wszystkim wszelkie dalsze interpretacje, które mają miejsce w toku analizy informacji, a następnie procesy decyzyjne występujące u odbiorcy informacji[7].

Jak dotąd nie opracowano jednej powszechnie uznanej definicji informacji. Słowo „informacja" jest wieloznaczne, ponieważ funkcjonuje w wielu dziedzinach nauk oraz w języku potocznym[8].

Terminem „informacja" posługujemy się powszechnie, pomimo to (a może właśnie dlatego) zdefiniowanie go sprawia poważne trudności.

---

niejawnych i biznesowych, Materiały IV Kongresu Krajowego Stowarzyszenia Ochrony Informacji Niejawnych, Katowice 2008, s. 15.

5 Por. T. Goban-Klas, P. Sienkiewicz, *Społeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania*, Kraków 1999, s. 42.

6 Cyt. za P. Sienkiewicz, *Teoretyczne podstawy inżynierii informacji cz. 1*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej w Warszawie", nr 3/2003.

7 T. Hanausek, *Zarys taktyki*…, *op.cit.* s. 33.

8 J. Łuczak, *Zarządzanie bezpieczeństwem informacji*, [w:] J. Łańcucki (red.), *Znormalizowane systemy zarządzania*, Poznań 2010, s. 279.

W wielu opracowaniach autorzy rezygnują z definicji, poprzestając na intuicyjnym, potocznym rozumieniu. Istoty pojęcia „informacja" dochodzi się zazwyczaj analizując treść informacji, pochodzenie i cechy źródeł jej pochodzenia, dziedziny wykorzystania oraz praktyczne i teoretyczne wartości, jakie ze sobą niesie[9].

Powszechnie uznaje się, że termin „informacja" jest współczesnym odpowiednikiem terminu „poznanie". Pojęcia te mogą zastępować się nawzajem ze względu na fakt, że za pomocą terminu „informacja" określa się poznanie i odwrotnie, termin „poznanie" służy do definiowania informacji. O poznaniu mówimy, że daje nam ono pewne informacje. O informacjach z kolei możemy powiedzieć, że umożliwiają nam poznanie czy też stanowią materiał (źródło) poznania[10].

W literaturze przedmiotu można spotkać trzy różne podejścia do pojęcia informacji:

1. terminu „informacja" używa się jako pojęcia pierwotnego, bez podawania jakiejkolwiek definicji czy interpretacji. Zwolennicy tego podejścia zakładają, że intuicyjnie znaczenie „informacji" jest powszechnie rozumiane;
2. informacja definiowana jest na podstawie pewnych zasad dostosowanych do potrzeb danej dziedziny badawczej, na ogół z odwołaniem do innych znanych pojęć;
3. informacja opisywana jest przez jej cechy, własności, funkcje[11].

Poniżej przedstawiono część z prezentowanych w literaturze przedmiotu definicji pojęcia „informacja".

Informacje to dane zaprezentowane w sposób mający znaczenie[12].

Informacje to taki rodzaj zasobów, który pozwala na zwiększenie naszej wiedzy o nas i otaczającym nas świecie[13].

Informacją nazywamy to wszystko, co można zużytkować do bardziej sprawnego wyboru działań prowadzących do realizacji pewnego celu[14].

---

9 A. Nowak, W. Scheffs, *Zarządzanie bezpieczeństwem…*, *op.cit.*, s. 15.

10 M. Lubański, *Filozoficzne zagadnienia teorii informacji*, Warszawa 1975, s. 56.

11 R. Stefanowicz, *Informacja*, Warszawa 2004, s. 13.

12 R.W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2001, s. 676.

13 J. Kisielnicki, H. Sroka, *Systemy informacyjne biznesu. Informatyka dla zarządzania*, Warszawa 2001, s. 13.

14 J. Seidler, *Nauka o informacji. Podstawy, modele źródeł i wstępne przetwarzanie informacji*, t. 1, Warszawa 1983, s. 21.

Informacja to wszelka treść zaczerpnięta ze świata zewnętrznego, czyli każda wiadomość opisująca wybrany stan rzeczywistości (cechy, rzeczy, natury, poglądy, związki)[15].

Informacja to bodziec oddziałujący na układ recepcyjny człowieka, powodujący wytwarzanie w jego wyobraźni przedmiotu myślowego odzwierciedlającego obraz rzeczy materialnej lub abstrakcyjnej (przedmiotu, procesu, zjawiska, pojęcia), który w jego przekonaniu (świadomości) kojarzy się jakoś z tym bodźcem[16].

Informacja to takie komunikaty i dane, które zmniejszają stopień niewiedzy (entropię informacyjną) o badanym zjawisku, a tym samym umożliwiają jej rzeczywistym lub potencjalnym użytkownikom polepszenie znajomości otoczenia i sprawniejsze przeprowadzenie celowego działania[17].

Informacja to strumień danych docierających do podmiotu[18].

Informacja to treść przekazywana przez komunikat, umożliwiająca zrozumienie sensu (znaczenia) danych i relacji między nimi[19].

Informacja to właściwość wiadomości lub sygnału polegająca na zmniejszeniu nieokreśloności lub niepewności co do stanu, albo dalszego rozwoju sytuacji, której wiadomość dotyczy[20].

Informacja to konkluzja oparta na analizie faktów[21].

Informacja to wiedza dowolnego rodzaju, którą można się dzielić niezależnie od formy użytej do jej wyrażenia (reprezentacji). Dostęp do informacji jest możliwy dla odbiorcy, który dysponując danymi interpretuje je zgodnie z zasadami dotyczącymi konkretnej formy prezentacji[22].

---

15 P. Sienkiewicz, *Analiza systemowa. Podstawy i zastosowania*, Warszawa 1994, s. 263.

16 L. Ciborowski, *op.cit.* s. 50.

17 G. Nowacki, *Interpretacje pojęcia informacja*, [w:] G. Głowacki (red.), *Informacja w walce zbrojnej*, Warszawa 2002, s. 21.

18 S. Forlicz, *Informacja w biznesie*, Warszawa 2008, s. 48.

19 L. Korzeniowski, A. Pepłoński, *Wywiad gospodarczy. Historia i współczesność*, Kraków 2005, s. 123.

20 G. Gierszewska, M. Romanowska, *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, Warszawa 1997, s. 21.

21 M. Siedlecki, R. Urycki, *Informacja jako narzędzie zdobywania przewagi*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 2008, nr 10/2008.

22 Definicja opracowana przez OAIS (Open Archivel Information System) stosowana m.in. przez Narodową Agencję Kosmiczną Stanów Zjednoczonych (NASA). L. Reich, D. Sawyer, *Archiving Referencing Model White Book*, ISSUE 5, CCSDS 1999, cyt. za: J. Łańcucki, *System zarządzania bezpieczeństwem informacji*, [w:] J. Łańcucki,

Rozpatrując pojęcie „informacja" w ujęciu leksykalnym należy zwrócić szczególną uwagę na źródłosłów słowa „informacja". Wywodzi się on z dwóch łacińskich słów, rzeczownika *informatio* (wyobrażenie, wizerunek) oraz czasownika *informare* (formować, myśleć)[23]. Rzeczownik *formatio* (formacja) oznacza układ, budowę, ukształtowanie, strukturę[24]. Przedrostek *in* oznacza, w czym, w co, wewnątrz, do, ku, na[25]. Z połączenia przedrostka *in* z rzeczownikiem *formatio (in+formatio)* powstaje konstrukcja, z której wynika dosłownie, że informacja jest wewnętrznie ukształtowanym wyobrażeniem (obrazem). Oznacza to, że pozyskując czyjąś informację stajemy się posiadaczami nie informacji, a jedynie zewnętrznego czynnika informacyjnego, który dopiero w wyniku naszej interpretacji stanie się dla nas informacją. Informacja jest zawsze czyjąś informacją. Należy zauważyć, że przetwarzanie informacji jest wyłączną domeną człowieka. Dlatego w systemach informatycznych mamy do czynienia tylko z przetwarzaniem danych, a nie przetwarzaniem informacji[26]. Informacja w swej istocie jest niepowtarzalna, ponieważ jest efektem procesu odbywającego się każdorazowo wewnątrz układu tworzącego informację na podstawie czynników zewnętrznych. Te same czynniki kształtujące treść informacji, interpretowane w innych okolicznościach, innym czasie i przez inne osoby mogą sformować zupełnie różną informację. Nawet budowa informacji dokonująca się w tym samym układzie (przez tę samą osobę), ale w odmiennych okolicznościach może przynieść całkiem inne efekty, ponieważ psychika ludzka jako jeden z głównych czynników informacyjnych ulega różnorodnym zmianom, zależnym w dużym stopniu od czasu i okoliczności budowy informacji.

Informacja składa się z substancji informującej (sygnałów, danych, wiadomości, komunikatów) oraz czynników modelujących informację (wiedza, system wartości, przekonania, doświadczenie, stan psychofizyczny, okoliczności odebrania substancji, stan otoczenia, presje i oczekiwania, czas i inne). Substancja informująca powstaje poza osobą kreatora informacji. Czynniki

---

Rola znormalizowanych systemów zarządzania organizacjami, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu" 2009.

23 W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1980, s. 429.

24 *Ibidem*, s. 332.

25 *Ibidem*, s. 423.

26 P. Sienkiewicz, R. Wieleba, J. Wocial, *Wartość informacji w dowodzeniu i zarządzaniu. Metoda oceny wartości informacji*, Warszawa 2003, s. 9.

modelujące są indywidualnymi, zmiennymi wpływającymi na zdolność jednostki do budowy prawidłowej informacji.

Na proces budowy informacji składają się więc: absorpcja zewnętrznych czynników i ich interpretacja. Umiejętność budowy prawidłowej informacji opiera się o umiejętność pozyskania czynników informujących oraz znalezienia ich właściwego znaczenia.

Wychodząc z założenia, że informacja jest wewnętrznie ukształtowaną interpretacją czynników informacyjnych zewnętrznych (sygnałów, danych, wiadomości, komunikatów i okoliczności ich odebrania), dokonaną przy użyciu czynników informacyjnych wewnętrznych (wiedzy, doświadczenia, inteligencji, intuicji, emocji, światopoglądu, innych) możemy założyć, że:

- nie istnieje tzw. informacja niepełna. Informacja może być zbudowana w oparciu o niewystarczającą ilość danych lub dane o niskiej jakości, i wówczas uzupełniana jest czynnikami modelującymi, np. wiedzą, doświadczeniem, intuicją itp. W takiej sytuacji możemy mówić o informacji niepewnej lub ryzykownej (o dużym prawdopodobieństwie błędnego odzwierciedlenia obrazu rzeczywistego);
- informacja nie może być fałszywa. Informacja może nie oddawać rzeczywistego obrazu opisywanego obiektu, czyli być nieprawidłowa. Informację można by określić jako „fałszywą" wyłącznie w specyficznej sytuacji, wówczas gdy kreator informacji świadomie nieprawidłowo interpretuje dane mu czynniki informujące „okłamując sam siebie", ze względów, które uważa za korzystne (np. informacja o stanie zdrowia własnego lub bliskich, uczuciach i zachowaniach innych ludzi, swoim statusie zawodowym i społecznym, itp.). Sytuacja taka ma miejsce np. gdy oczywiste i jednoznaczne czynniki informujące dotyczące niekorzystnych faktów interpretowane są jako nieistotne, a nawet sprzyjające osobie informującej siebie, nawet gdy zdaje ona sobie sprawę z nielogiczności swojego wnioskowania. Jest to typowy przykład myślenia życzeniowego (*wishful thinking*).

W naukach o organizacji i zarządzaniu za informacje uważa się przetworzone dane, które są odzwierciedleniem (reprezentacją) faktów lub pojęć w sformalizowanej postaci umożliwiającej ich przekazywanie i przekształcanie[27]. Przyjmuje się, że dane to surowe, niezinterpretowane fakty i liczby dotyczące zjawisk lub wydarzeń. Informacja jest natomiast wynikiem uporządkowania danych i ich przeanalizowania w jakiś znaczący sposób[28]. Dane

---

27 L. Pasieczny (red.), *Encyklopedia organizacji i zarządzania*, Warszawa 1981, s. 86.

28 J. Stoner, R. Freeman, G. Gilbert jr., *Kierowanie*, Warszawa 1992, s. 589.

określane są również jako informacje fragmentaryczne bądź potencjalne, tworzące wysokojakościową informację w wyniku zinterpretowania ich znaczenia oraz połączenia z innymi danymi.

W celu przetworzenia danych w informacje, organizuje się je w struktury. Stają się one informacjami, kiedy odbiorca danych uświadamia sobie ich znaczenie. Zatem informacje są przetworzonymi danymi zgrupowanymi według określonych kryteriów. Liczba informacji jest zazwyczaj (lecz nie zawsze) mniejsza niż liczba danych, które były podstawą do ich utworzenia, co wynika z faktu, że dane są agregowane, a więc sumowane i łączone w informacje[29]. W codziennej praktyce utożsamia się często pojęcia informacji i danych. Wynika to z uznawania za informację każdego przekazu docierającego do odbiorcy, bez konieczności zrozumienia treści tego przekazu. W naukach o organizacji i zarządzaniu kładzie się nacisk na rozróżnienie danych od informacji. Danymi są fakty poddające się interpretacji, ilościowe lub jakościowe, przedstawione w określonej formie.

Informacje natomiast to przetworzone dane, które zostały wstępnie zinterpretowane (uporządkowane), są zrozumiałe i powiększają wiedzę odbiorcy dotyczącą bezpośrednio lub pośrednio danego tematu[30]. W związku z tym można uznać, że informacje to dane uchwycone w sieć interpretacji porządkujących. Według B. Gates'a *Osobno aplikacje i dane choćby nie wiem jak imponujące produkują uczonych idiotów, nie tworzą natomiast wysoce funkcjonalnych zachowań biznesowych*[31].

Używając terminologii organicznej, dane stanowią komórki tkanki, jaką jest informacja.

DANE (niezinterpretowane fakty lub liczby) mogą stać się po ich opracowaniu INFORMACJAMI, które mogą prowadzić do podjęcia DECYZJI o rozpoczęciu (przerwaniu lub zaniechaniu) DZIAŁANIA[32].

Informacja poprzez interpretacje danych kształtuje naszą wiedzę o interesującym nas obiekcie. Brak informacji to w istocie deformacja oznaczająca zniekształcenie i pomniejszenie naszej wiedzy na dany temat. *Jeżeli dane nie przeobrażają się w informacje, które staną się podstawą rozbudowania zasobów wiedzy, a ta źródłem mądrości, traci się więcej niż zyskuje*[33].

---

29 R.W. Griffin, *op.cit.*, s. 676.

30 A. Nowak, W. Scheffs, Zarządzanie bezpieczeństwem…, *op.cit.*, s. 16.

31 Cyt. za: P. Sienkiewicz, *Teoretyczne podstawy inżynierii informacji cz. 2*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej" 2003, nr 4/2003.

32 J. Kisielnicki, H. Sroka, *Systemy informacyjne*…, *op.cit.*, s. 14.

33 P. Kotler, cyt. za: P. Sienkiewicz, *Teoretyczne podstawy inżynierii informacji cz. 2*, *op.cit.*

Dane stają się informacjami w wyniku poddawania ich procesom myślowym dokonywanym przez odbiorcę posiadającego właściwe predyspozycje do wykonywania takich operacji. Dane mogą stanowić przy umiejętnym opracowaniu (zdekodowaniu, wykryciu znaczeń i powiązań oraz usunięciu zakłóceń i zanieczyszczeń) materiał bazowy do budowy informacji. Jednak brak umiejętności odczytywania i zestawiania danych, podobnie jak ich niekompletność lub nieprawdziwość, prowadzą do powstania informacji niskojakościowej albo uniemożliwiają powstanie jakiejkolwiek informacji[34].

Stosunkowo łatwo jest o dane, natomiast istotą budowy informacji jest odkrycie znaczenia danych oraz powiązań między nimi, a w sytuacji otrzymania danych ze źródeł zewnętrznych, odkrycie intencji przekaźnika tych danych.

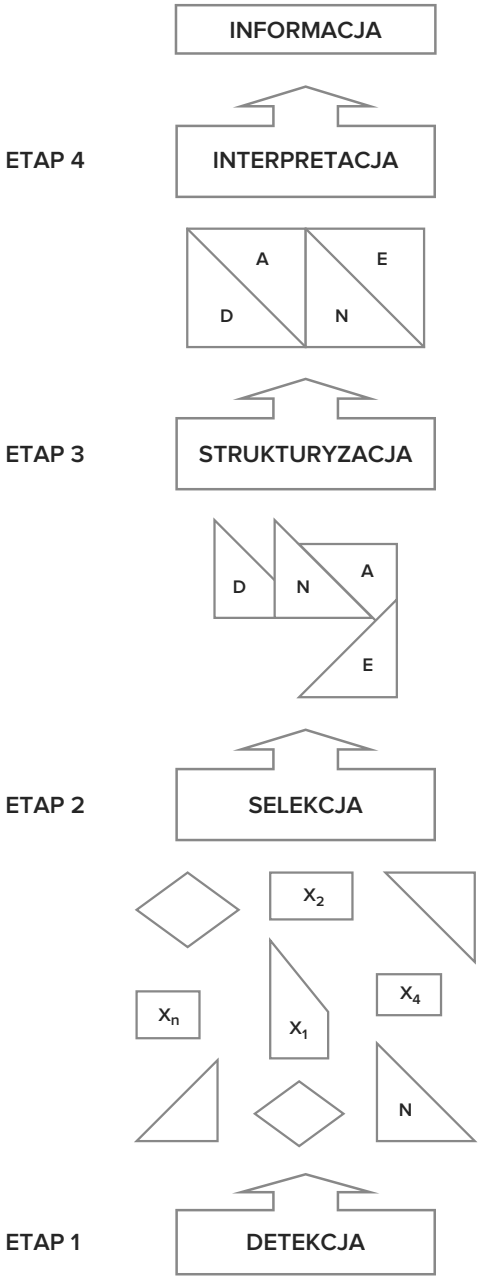
Przebieg procesu powstawania informacji oraz jego poszczególne etapy przedstawione zostały graficznie na rysunku 2.

Tabela 2. Opis etapów powstawania informacji

ETAP	ISTOTA DZIAŁAŃ	RODZAJE DZIAŁAŃ	EFEKT DZIAŁAŃ
1	DETEKCJA	WYCHWYCENIE SYGNAŁÓW (S_1, S_2... S_n) POZYSKIWANIE DANYCH O ZNANYM (A, N) I NIEZNANYM (X_1, X_2, X_3, X_4, X_n) ZNACZENIU W PROCESIE BUDOWY INFORMACJI	REJESTRACJA ZMIAN W OBIEKCIE, OTOCZENIU
2	SELEKCJA	FILTROWANIE, ODRZUCENIE DANYCH UZNANYCH ZA NIEISTOTNE (X_2, X_4, X_n) DLA TWORZONEJ INFORMACJI, NADANIE ZNACZEŃ DANYM ISTOTNYM, KOMPLETOWANIE DANYCH (A, N, X_1, X_3)	UTWORZENIE ZBIORU DANYCH KONIECZNYCH DO OPRACOWANIA INFORMACJI
3	STRUKTURYZACJA	ANALIZA I SYNTEZA DANYCH ORAZ ICH UPORZĄDKOWANIE	OPRACOWANIE WIADOMOŚCI
4	INTERPRETACJA	PORÓWNANIE I OCENA WIADOMOŚCI W STOSUNKU DO POSIADANEJ WIEDZY, OPINIOWANIE I OCENA DANYCH	INFORMACJA

Źródło: opracowanie własne.

[34] I. Kaczmarek, *Dziennikarstwo śledcze*, Praca licencjacka obroniona na Wyższej Szkole Dziennikarstwa i Nauk Humanistycznych w Poznaniu w 2008 roku. Wydruk w posiadaniu autora, s. 19.

Rysunek 2. Etapy powstawania informacji

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie wykresu 2 i tabeli 2 można stwierdzić, że INFORMACJA JEST WNIOSKIEM WYNIKAJĄCYM Z PRZEPROWADZENIA OPERACJI MYŚLOWYCH (DETEKCJI, SELEKCJI, ANALIZY, SYNTEZY) PRZEPROWADZONYCH NA CZYNNIKACH STANOWIĄCYCH TWORZYWO INFORMACJI. CZYNNIKI TE MOŻNA OKREŚLIĆ JAKO FAKTORY INFORMUJĄCE (FI).

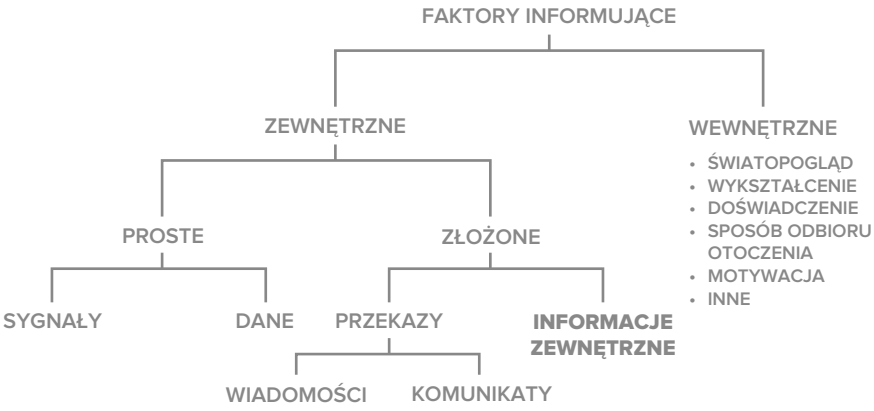
Faktory informujące można ogólnie podzielić na zewnętrzne i wewnętrzne.

Do zewnętrznych faktorów informujących można zaliczyć:

- **SYGNAŁY**, czyli incydentalne, pojawiające się niezależnie od siebie, trudne do zarejestrowania, zidentyfikowania i zinterpretowania zmiany stanu obiektu i/lub jego otoczenia. Sygnałami są np. występujące w różnych miejscach i różnym czasie zmiany w zachowaniach ludzi.
- **DANE**, czyli opisy (fakty, artefakty, liczby) dotyczące obiektu i/lub otoczenia. Danymi są wykresy, zestawienia, obrazy pozbawione opisu, przedmioty, zakodowane treści.
- **WIADOMOŚCI**, czyli zestawy uporządkowanych (ale nie zinterpretowanych) danych dotyczących obiektu i/lub otoczenia. Wiadomością jest np. opracowanie statystyczne, raport dotyczący danego problemu, relacja, opis pozbawiony komentarza.
- **KOMUNIKATY**, czyli sporządzone przez nadawcę wiadomości przekazane odbiorcy w formie umożliwiającej osiągnięcie przez nadawcę zamierzonego efektu. Komunikatem jest np. polecenie, ocena, opinia, instrukcja działania, sugestia i każdy inny przekaz zawierający treść informacyjną zinterpretowaną przez nadawcę w celu wywarcia określonego wpływu na odbiorcę.
- **INFORMACJE ZEWNĘTRZNE**, czyli informacje opracowane przez inne podmioty zewnętrzne.
- **SYGNAŁY I DANE** to zewnętrzne faktory informujące proste.
- **WIADOMOŚCI, KOMUNIKATY I INFORMACJE ZASOBÓW OBCYCH** to zewnętrzne faktory informujące złożone (składają się z faktorów prostych).

Do faktorów informujących wewnętrznych należy zaliczyć w szczególności mądrość, doświadczenie, wiedzę, inteligencję, kulturę, kompetencje społeczne, system wartości, motywację, światopogląd, odporność na presję otoczenia, poziom ambicji, samoświadomość, stan zdrowia psychicznego, osobowość, samoocenę, oraz inne dyspozycje wpływające na sposób interpretacji zewnętrznych faktorów informacyjnych oraz umiejętność uzupełniania braków lub niskiej jakości tych faktorów w procesie budowy informacji.

Faktory informujące wewnętrzne często wpływają w sposób nieuświadomiony przez autora informacji na ostateczny kształt informacji i podjętą na jej podstawie decyzję.

Rysunek 3. Graficzny wykres klasyfikacji faktorów informacyjnych

Źródło: opracowanie własne.

2.2. Podstawowe kategorie określające informację

W literaturze przedmiotu jako podstawowe dla teorii informacji uznaje się następujące kategorie:

- wartość informacji;
- ilość informacji (potrzeby);
- jakość informacji;
- źródła informacji.

2.2.1. Wartość informacji

Pojęcie wartości informacji wiąże się z możliwością jej wykorzystania przez celowo działającego odbiorcę. Informacje „uzyskują" swą wartość w procesach praktyki informacyjnej[35]. Wartość informacji jest określoną relacją między użytecznością informacji a jej kosztem. Wartość informacji jest trudnomierzalna. Użytkownik – odbiorca otrzymujący informację jako produkt,

[35] P. Sienkiewicz, R. Wieleba, J. Wocial, *op.cit.*, s. 12.

dopiero po wykorzystaniu tej informacji może ocenić, na ile ten produkt jest dla niego użyteczny[36].

Dla określonego użytkownika informowanie nie jest celem samoistnym, lecz środkiem prowadzącym do osiągnięcia określonego celu lub grupy celów poprzez podejmowanie określonych decyzji lub przyswojenie określonej wiedzy. Użytecznością informacji nazywa się właściwość wyrażającą wpływ informacji na trafność podejmowanych decyzji (skuteczność zarządzania)[37]. Informacja jest użyteczna, czyli posiada wartość użytkową, jeśli zwiększa skuteczność działań podejmowanych przez użytkownika, czyli wpływa na wzrost prawdopodobieństwa sukcesu lub zmniejsza ryzyko[38].

Użyteczność informacji jest cechą wyrażającą jej wpływ na wzrost efektywności działania konkretnego odbiorcy[39]. Koszt informacji jest cechą wyrażającą łącznie nakłady poniesione na pozyskanie informacji i jej przesłanie, przechowywanie, przetwarzanie i udostępnianie[40]. Koszt uzyskania informacji jest zawsze wyższy od zera. W zdobycie informacji trzeba zainwestować. Różne bywają formy takiej inwestycji i różny bywa jej koszt[41]. Aby uzyskać informację, a potem przechować, przesłać i udostępniać ją odbiorcy, należy zaangażować odpowiednich specjalistów, poświęcić czyjś czas oraz wykorzystać odpowiednie środki, a tym samym trzeba ponieść określone koszty finansowe, czasowe i osobowe[42].

Należy zauważyć, że rzeczywistą miarą wartości informacji nie jest jedynie koszt jej uzyskania i operowania nią, ale także straty ponoszone z powodu braku tej informacji[43]

Wartość informacji jest pojęciem złożonym i wymaga jednoczesnego uwzględnienia wielu cech, które w opinii użytkownika decydują o zwiększeniu lub zmniejszeniu tej wartości. Zatem wartość tę należy rozpatrywać

---

36 S. Cyfert, *Informacja w procesie zarządzania*, [w:] K. Krzakiewicz (red.), *Teoretyczne podstawy organizacji i zarządzania*, Poznań 2008, s. 159.

37 P. Sienkiewicz, R. Wieleba, J. Wocial, *op.cit.* s. 14.

38 P. Sienkiewicz, *Teoretyczne podstawy inżynierii informacji cz. 1*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej" 2003, nr 3/2003.

39 M. Wrzosek, *Procesy informacyjne w zarządzaniu organizacją zhierarchizowaną*, Warszawa 2010, s. 13.

40 *Ibidem*, s. 13.

41 T.M. Aleksandrowicz, *Analiza informacji w administracji i biznesie*, Warszawa 1999, s. 66.

42 S. Cyfert, *Informacja w procesie*…, *op.cit.* s. 159.

43 „Jest tylko jedna rzecz kosztowniejsza od informacji – ludzka ignorancja" – J.F. Kennedy.

uwzględniając pewne cząstkowe wartości ustalone przez użytkownika. Wśród tych elementów cząstkowych należy wymienić oryginalność, niepowszechność informacji (wysoki stopień niedostępności), przydatność w procesie podejmowania konkretnych decyzji, jednoznaczność i obrazowość przedstawionej treści oraz wiarygodność, wiążącą się bezpośrednio ze źródłami informacji. Każdy z tych czynników staje się cząstkowym kryterium, według którego można ocenić łączną wartość informacji. Wartość informacji można szacować np. wg stopnia zwiększenia trafności i skuteczności podejmowanych decyzji oraz redukcji błędów, jakie mogłyby zostać popełnione w procesach podejmowania decyzji przy braku tych informacji[44].

Informacja jest wartościowa tam, gdzie pozwala zmniejszyć niepewność (nieokreśloność) skutków podejmowanych działań, gdy redukuje liczbę koniecznych do uwzględnienia wariantów decyzji lub zmniejsza nieznajomość faktów albo zwiększa prawdopodobieństwo zaistnienia określonych zdarzeń. Wartość informacji nie może być znana, dopóki informacja nie zostanie włączona w proces jej wykorzystania przez użytkownika, ponieważ okoliczności tego wykorzystania mają dodatkowy wpływ na jej wartość[45]. Informacja ma wartość tylko wtedy, gdy właściwa osoba otrzymuje ją w odpowiednim czasie[46]. Należy zaznaczyć, że oprócz treści czynnikami mającymi wpływ na wartość informacji są: osoby nadawcy i odbiorcy, miejsce nadania i otrzymania informacji oraz czas jej nadania i odebrania. Pragmatyczna wartość informacji jest więc funkcją tych sześciu parametrów[47]. Zatem wartość ta nie wynika z samego faktu posiadania informacji, lecz łączy się z procesem i sposobem jej wykorzystania, czyli nie ujawnia się w postaci statycznej informacji, lecz w dynamice procesów informacyjnych[48].

2.2.2. Ilość informacji

Pojęcie ilości informacji łączy się ściśle z zapotrzebowaniem odbiorcy na informacje. Potrzeby informacyjne użytkownika można określić jako ilościowy i jakościowy popyt na informacje. Trudno ocenić w sposób jednoznaczny, jakie są te potrzeby. Model teoretyczny zakłada, że użytkownik jest odpowiednio

---

44 B. Stefanowicz, *op.cit.*, s. 92–93.

45 *Ibidem*, s. 94–95.

46 B. Martinet, Y.M. Marti, *Wywiad gospodarczy. Pozyskiwanie i ochrona informacji*, Warszawa 1999, s. 105.

47 A. Nowak, W. Scheffs, *op.cit.*, s. 11.

48 B. Stefanowicz, *op.cit.*, s. 96.

przygotowany i wie, jakie informacje są mu niezbędne do rozwiązywania stojących przed nim problemów. Założenie to jest poprawne od strony teoretycznej, odbiega jednak od stanu faktycznego, a to dlatego, że w praktyce mamy do czynienia z wieloma użytkownikami i wieloma trudnymi do zdefiniowania problemami[49].

Istotą posiadania informacji nie jest to, by wiedzieć wszystko (co w praktyce jest niemożliwe), a nawet nie to, by wiedzieć więcej niż przeciwnik, ale to, by posiadać wiedzę dającą przewagę nad stroną przeciwną i by wiedza ta pozwalała kontrolować przebieg danej sytuacji.

Samo pojęcie potrzeby informacyjnej należy rozpatrywać w trzech aspektach:

- potrzeby jako aktualnego stanu użytkownika, charakteryzującego się niespełnieniem określonych warunków, np. wymagań dotyczących jakości informacji;
- potrzeby jako subiektywnego odczucia braku niezaspokojenia lub pożądania określonych informacji, np. odczucie niskiej jakości informacji lub wpływów dezinformacji;
- potrzeby jako trwałej właściwości użytkownika, polegającej na tym, że bez pozyskania określonych informacji nie może on osiągnąć lub utrzymać pewnych kluczowych dyspozycji, np. zagrożenie utratą swobody decyzyjnej[50].

Potrzeba informacyjna jest w praktyce opisem odczuwanej przez organizację luki informacyjnej, obrazującej niedostatek wiedzy na dany temat[51]. Wyrazem potrzeb informacyjnych w organizacji jest popyt informacyjny związany z tendencją organizacji do likwidowania (minimalizowania) luki informacyjnej. Popyt informacyjny może wystąpić zarówno w ramach informacji posiadanych, jak i relacjach między informacją posiadaną a dostępną, realną czy potencjalną[52].

Luką mogą być objęte informacje wyjaśniające (dotyczące istoty problemów), interpretacyjne (związane z przyczynami i skutkami, jakie problemy niosą ze sobą) i realizacyjne (dotyczące wyboru możliwych sposobów

---

49 E. Kolbusz, *Analiza potrzeb informacyjnych przedsiębiorstwa – podstawy metodologiczne*, Szczecin 1993, s. 8.

50 P. Sienkiewicz, *Teoretyczne podstawy inżynierii informacji cz. 3*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej w Warszawie" 2004, nr 1/2004.

51 W. Flakiewicz, *Systemy organizacyjne w zarządzaniu*, Warszawa 2002, s. 35.

52 P. Sienkiewicz, *Teoretyczne podstawy*…, cz. 3, *op.cit.*

i środków działania). Luka informacyjna może być dostrzeżona już w fazie analizy informacji początkowych, jak i w dalszych fazach procesu decyzyjnego oraz może obejmować niedobór informacji formalnych i nieformalnych, które pochodzą z systemu i jego otoczenia[53].

Zaspokojenie zgłoszonej przez organizację potrzeby informacyjnej jako dostrzeżonej luki informacyjnej ze strony użytkownika jest zależne od trzech czynników:

1. Zakresu i wewnętrznego, informacyjnego skomplikowania potrzeby informacyjnej;
2. Stopnia wystarczalności wiedzy i umiejętności użytkownika do samodzielnego pozyskiwania z otoczenia informacji użytecznych, które mogą zaspokoić taką potrzebę, a w konsekwencji wypełnić lukę informacyjną;
3. Zaangażowania technologicznego i organizacyjnego narzędzi pozyskiwania informacji[54].

Potrzeby informacyjne organizacji zależą od:

- zadań nałożonych na organizację (wynikających z celów organizacji i dokumentów normatywnych);
- szczebla zarządzania organizacji (poziom kierowania)[55].

Należy zauważyć, że istnieje pewien określony dla każdego decydenta poziom nasycenia informacyjnego, powyżej którego dodatkowy przyrost informacji nie powoduje już przyrostu efektywności poziomu decyzyjnego. To nasycenie zostaje zwykle osiągnięte znacznie poniżej pułapu pełnej informacji. Nie wystarczy bowiem sama możliwość dysponowania informacjami do podniesienia efektywności procesu decyzyjnego. Dopiero możliwość ich przyswojenia doprowadza do oczekiwanego efektu. Przyswajany poziom informacji leży często na znacznie niższym poziomie niż występująca podaż informacji. Leży również poniżej tej ilości informacji, która stanowiłaby obiektywnie pełny opis wszystkich cech danego zjawiska. Można zatem stwierdzić, że efektywność zarówno zaopatrzenia informacyjnego, jak i wykorzystania informacji w procesach decyzyjnych, zależy w dużej mierze od zgłaszanego popytu informacyjnego oraz obiektywnego i subiektywnego zapotrzebowania na informacje[56].

---

53 P. Sienkiewicz, *Analiza systemowa*…, *op.cit.*, s. 143.

54 M. Wrzosek, *Zarządzanie informacją*…, *op.cit.*, s. 103.

55 A. Pawłowska, *Zasoby informacyjne w administracji publicznej w Polsce*, Lublin 2002, s. 71.

56 J. Goliszewski, *Controlling*, „Przegląd Organizacji" 1990, nr 11/1990.

Jeśli chodzi o ilość informacji, według T. Hanauska występuje pewna prawidłowość w postaci odwrotnie proporcjonalnego stosunku pomiędzy ilością informacji a nasileniem operacji myślowych i potrzebą wykorzystania wyobraźni, intuicji i zdolności logicznego myślenia. Im mniej opracowanych danych ma człowiek stojący przed rozwiązaniem jakiegoś problemu, tym więcej i efektywniej musi dokonywać różnych operacji myślowych[57].

Jedna osoba nie ma możliwości posiadania pełnej wiedzy o sytuacji środowiska w danym momencie. Zbyt wiele jest zmiennych wpływających na elementy tego środowiska. Przy próbie zgromadzenia wszystkich danych decydent przekonałby się, że jeszcze przed ich skompletowaniem dane uzyskane jako pierwsze zdążyłyby się zdezaktualizować. Oznacza to konieczność stałego gromadzenia pewnych nieprzetworzonych danych, ich analizę i ustalanie znaczenia oraz możliwych implikacji, tak aby zrozumieć aktualną sytuację i móc określić możliwe scenariusze jej rozwoju.

Według K.G. McGee idea takiego podejścia podobna jest do mającej zastosowanie w fizyce kwantowej zasady nieoznaczoności autorstwa Heisenberga. Zasada ta opiera się na założeniu, że nie ma możliwości jednoczesnego poznania wszystkich danych na temat cząstki subatomowej. Dokładniej rzecz ujmując, nie można wyznaczyć jednocześnie położenia i pędu cząstki, ponieważ pomiar jednego z tych parametrów zaburza pomiar drugiego. Fizycy zdają sobie sprawę, że nie są w stanie dowiedzieć się wszystkiego o badanych przez nich cząstkach. Zasada ta jest również prawdziwa także w przypadku naszego sposobu wchodzenia w interakcje z otaczającym nas światem. Nie zbieramy pewnych informacji o sytuacjach, które nas spotykają – nie mamy takiej potrzeby. Gromadzimy ich tylko tyle, by intuicyjnie zorientować się w ogólnym obrazie sytuacji, tak by wiedzieć, jak się zachować i co należy robić lub czego zaniechać[58].

B. Martinet i Y.M. Marti wyróżniają dwa rodzaje potrzeb informacyjnych zgłaszanych przez decydentów:

1. potrzeby związane z podejmowaniem decyzji (które często nie znikają wraz z momentem podjęcia decyzji, gdyż kontynuowane są poszukiwania następnych informacji, aby utwierdzić się w przekonaniu o podjęciu właściwej decyzji lub, jeśli dokonany wybór oceniają jako zły, stworzyć uzasadnienie, że nie było dla niego żadnej racjonalnej alternatywy;

---

57 T. Hanausek, *Zarys taktyki*…, *op.cit.*, s. 70.

58 K.G. McGee, *Bądź czujny*, Warszawa 2010, s. 38.

2. potrzeby związane ze statusem zgłaszającej je osoby. Są to potrzeby znaczące i jak najbardziej rzeczywiste, chociaż mają charakter nieracjonalny. Potrzeby nieracjonalne również należy uwzględniać, a zwłaszcza umieć je powiązać z pozycją osób, które te potrzeby zgłaszają[59].

Określając zakres potrzeb informacyjnych należy mieć na uwadze, że:

1. większość informacji gromadzonych i przekazywanych przez osoby i organizacje ma niewiele wspólnego z podejmowanymi przez nie decyzjami;
2. większość informacji wykorzystywanych w celu uzasadniania podejmowanych decyzji jest zbierana i interpretowana już po podjęciu decyzji lub w momencie, gdy decyzja jest już niemal podjęta;
3. większość informacji zbierana zgodnie ze zgłoszonym zapotrzebowaniem wcale nie jest wykorzystywana w procesie podejmowania decyzji;
4. niezależnie od tego, jakimi faktami się dysponuje w momencie podjęcia decyzji, zgłasza się potrzebę uzupełniania informacji;
5. powszechnie zgłasza się brak informacji i jej niewystarczalność do podjęcia decyzji, a jednocześnie nie wykorzystuje się dostępnych i dostarczanych informacji;
6. mniejszą uwagę zwraca się na jakość otrzymanej informacji, a zatem jej przydatność przy podejmowaniu decyzji niż na sam fakt jej dostarczenia.

Oznacza to, że decydenci często gromadzą więcej informacji niż wykorzystują lub mogą wykorzystać przy podejmowaniu decyzji, a jednocześnie domagają się uzupełniania informacji lub narzekają na nieprzydatność otrzymanych informacji[60].

2.2.3. Jakość informacji

Przez jakość informacji należy rozumieć ogół właściwości informacji wiążący się ze zdolnością zaspokojenia stwierdzonych lub przewidywanych potrzeb użytkownika informacji[61].

Miarą jakości dowolnych produktów lub usług jest stopień spełnienia wymagań określonych użytkowników. W przypadku informacji, do jej

---

59 B. Martinet, Y.M. Marti, *op.cit.*, s. 21 i 24.

60 *Ibidem*, s. 23.

61 L. Korzeniowski, *Firma w warunkach ryzyka gospodarczego*, Kraków 2002, s. 132.

jakościowych cech rozpatrywanych z punktu widzenia potrzeb informacyjnych użytkowników można zaliczyć następujące:

1. aktualność – informację uważamy za aktualną, jeśli jej zapis dostępny w pewnej chwili opisuje w dopuszczalnych granicach błędów „teraźniejszy" stan pewnego obiektu;
2. relewantność – informację uważamy za relewantną, jeśli nie zawiera ona komponentów, które z punktu widzenia potrzeb użytkownika są zbędne;
3. kompletność – informację uważamy za kompletną, jeśli zawiera wszystkie komponenty, które z punktu widzenia potrzeb użytkownika są niezbędne;
4. przyswajalność – informację uważamy za przyswajalną wówczas, gdy użytkownik może ją wykorzystać bez konieczności wykonania dodatkowych operacji przekształcających formę jej prezentacji;
5. wiarygodność – informację uważa się za wiarygodną, jeśli istnieje określony stopień pewności, że jest to informacja prawdziwa lub ścisła[62].

Pojęcie jakości informacji jest tak ogólne, że na ogół nie próbuje się go nawet określać wprost, lecz pośrednio – przez cechy przynależące temu pojęciu oraz wielokryterialne – przez co enumeracja tych cech jest na ogół różnorodna (co do proponowanego nazewnictwa i poziomu abstrakcji). Oto lista cech informacji determinujących jej jakość:

- agregacja (poziom syntezy informacji);
- aktualność (zgodność treści informacji z rzeczywistym stanem procesu w danym momencie);
- celowość (zdolność do wyznaczania norm sterujących w procesie sterowania);
- cenność (wartość) (spowodowanie zmiany cenności sytuacji decyzyjnej);
- decyzyjność (stopień wpływu na przebieg procesu decyzyjnego);
- dokładność (stopień uwzględnienia szczegółów w treści informacji);
- dostępność (możliwość korzystania z informacji w odpowiednim miejscu i czasie przez jej odbiorcę);
- efektywność (zdolność do wywołania określonych, istotnych dla użytkownika efektów);
- elastyczność (zdolność do zaspokojenia różnych potrzeb użytkownika);

---

62 P. Sienkiewicz, R. Wieleba, J. Wocial, *op.cit.*, s. 67.

- ilość (zmniejszenie niepewności w sytuacji decyzyjnej);
- jednoznaczność (stosowanie jednoznacznego języka i precyzyjnie określonych pojęć);
- kompletność (użytkownik nie jest zmuszony sięgać po informacje dodatkowe);
- komunikatywność (ilość pracy niezbędnej dla nadania jej przez odbiorcę formy umożliwiającej wnioskowanie i podjęcie decyzji);
- kosztowność (poziom nakładów finansowych na zdobycie lub sukcesywne uzyskiwanie informacji);
- objętość (wielkość obszaru niezbędnego do zapisania informacji w pamięci komputera lub na nośniku);
- opłacalność (różnica między cennością i kosztem informacji);
- pełność (stopień likwidacji niepewności decydenta w procesie zarządzania);
- porównywalność (możliwość porównania informacji z innymi informacjami);
- pracochłonność (wielkość nakładów pracy poniesionych na uzyskanie i wykorzystanie informacji);
- prawdziwość (zgodność treści informacji z rzeczywistym przebiegiem opisywanego przez nią zdarzenia);
- precyzyjność (stopień jednoznaczności terminologii użytej przez informację);
- prospektywność (stopień antycypacji przebiegu planowanych zdarzeń);
- przydatność (zmiana prawdopodobieństwa osiągnięcia celu, wynikająca z dysponowania informacją);
- przyswajalność (objętościowy zakres informacji, który jest w stanie efektywnie wykorzystać decydent);
- redundancja (stopień nadmiarowości informacji nie wpływający na jej wzbogacenie);
- retrospektywność (informacja zwrotna o warunkach uprzednio podjętych decyzji);
- rozwlekłość (możliwość dodatkowego uzupełnienia informacji np. o walorach dydaktycznych);
- rzetelność (brak zniekształceń intencjonalnych w treści informacji);
- sensowność (ograniczenie różnorodności zachowania się systemu);
- szybkość (odstęp czasu od momentu zaistnienia zdarzenia do momentu otrzymania informacji o tym zdarzeniu);

- wiarygodność (brak deformacji informacji), wiek (odstęp czasu między momentem zaistnienia zdarzenia a momentem wykorzystania informacji);
- wierność (informacja o zbiorze oryginałów jest taka sama jak w zbiorze obrazów);
- źródłowość (pochodzenie informacji z bezpośredniej lub pośredniej obserwacji)[63].

Z przedstawionych treści wynika, że sposób doboru oraz rozumienia treści każdej wyróżnionej cechy jakości informacji jest pod wpływem zarówno cech osobowościowych użytkownika, jak i celu badawczego danej rzeczywistości pozajęzykowej. Dlatego jakość (najszerzej rozumiane określenie nie ilościowe, ale jakościowe) informacji jest pojęciem względnym[64].

Wg T. Hanauska jakość informacji ustala się według kryteriów:

- wiarygodności informacji, a więc hipotetycznej i subiektywnie ocenianej zgodności treści informacji z rzeczywistością. Praktycznie wiarygodność informacji oceniana jest w zależności od wiarygodności źródła informacji, logicznej i konsekwentnej treści samej informacji oraz od jej sprawdzalności;
- różnorodności źródeł informacji (pochodzenie informacji od kilku różnych, niezależnych od siebie, niepowiązanych źródeł jest kryterium jej wiarygodności)[65].

B. Stefanowicz zestawił listę cech podwyższających i obniżających jakość informacji.

W grupie cech pożądanych znalazły się:

- aktualność informacji, interpretowana jako dostateczna zgodność (dokładność) informacji ze stanem rzeczywistym opisywanego obiektu. Aktualność informacji uważana jest za pojęcie subiektywne. W praktyce działań służb wywiadowczych funkcjonują pojęcia informacji statycznych (odzwierciedlających względnie stały stan opisywanych obiektów) oraz dynamicznych (odzwierciedlających stan opisywanych obiektów w trakcie zmian);
- rzetelność informacji zależna głównie od takich czynników jak obiektywizm obserwacji i ocen w procesie gromadzenia danych, oraz poprawność metodologii i przetwarzania informacji;

---

63 M. Niedźwiedziński, *Cechy informacji – próba systematyzacji*, „Systemy Informatyczne" 1987, nr 1, cyt. za: P. Sienkiewicz, R. Wieleba, J. Wocial, *op.cit.* s. 11.

64 P. Sienkiewicz, R. Wieleba, J. Wocial, *op.cit.* , s. 12.

65 T. Hanausek, *Zarys taktyki*..., *op.cit.*, s. 71.

- dokładność informacji, oznaczająca stopień bliskości uzyskanej informacji ze stanem faktycznym obiektu, który w praktyce nie jest znany. Dokładność można rozpatrywać dwojako: jako stopień uszczegółowienia informacji oraz w znaczeniu przyjmowanym w matematyce i odnoszącym się do wartości mierzalnych;
- kompletność informacji, rozumiana jako wymóg dostarczenia wszystkich informacji o danym obiekcie. W praktyce wymogu tego nie można zrealizować wobec niewyczerpywalności informacji. Nadmiar informacji może być stanem niepożądanym. B. Stefanowicz używa pojęcia „smogu informacyjnego" oraz określenia „zawał mózgu", charakteryzując stan nadmiernej ilości różnorodnych treści informacyjnych, które utrudniają wybór wiadomości potrzebnych i przydatnych. Sytuację nadmiaru treści informacyjnych można również określić jako „paradoks zalewu", odnoszący się do sytuacji ludzi dotkniętych klęską powodzi, którzy będąc otoczeni zewsząd wodą, do przeżycia najbardziej potrzebują… wody. Tutaj właśnie szczególnie uwidacznia się znaczenie jakości informacji. W dobie powszechnego zalewu nic nie wnoszącymi (często zmanipulowanymi) do zrozumienia problemu danymi, bezwartościowymi wiadomościami i sprzecznymi komunikatami, wysokojakościowa informacja jest szczególnie cennym produktem.

B. Stefanowicz postuluje, aby w miejsce kompletności informacji stawiać wymóg jej wystarczalności, czyli uzyskanie takiej ilości i jakości informacji, które wystarczają do podjęcia prawidłowej decyzji. Postulat w sprawie konieczności odstąpienia od wymagania kompletności informacji na rzecz jej wystarczalności niesie ze sobą pewne poważne skutki. Z jednej strony redukuje koszty i czas jej zgromadzenia, a następnie ułatwia wykorzystanie, z drugiej zaś należy pamiętać, że brak kompletnych informacji nieuchronnie wiąże się z wprowadzeniem niepewności co do trafności podejmowanych decyzji. W związku z tym należy zwrócić szczególną uwagę na:

- jednoznaczność informacji – oznaczającą konieczność stosowania jednoznacznego języka oraz precyzyjnie zdefiniowanych pojęć, jak również jednoznaczność ocen, opinii, konkluzji i wniosków;
- komunikatywność informacji – będącą cechą umożliwiającą zrozumienie przez użytkownika informacji bez szczególnych zabiegów dotyczących interpretacji jej treści;
- elastyczność informacji – określaną jako stopień zaspokojenia obecnych i przyszłych potrzeb użytkowników. Zależy ona od sposobu agregowania i udostępniania informacji oraz od jej aktualności.

Najbardziej elastyczne są informacje jednostkowe, zwłaszcza jeśli opisują dużo szczegółów dotyczących badanej rzeczywistości. Wraz z agregacją i uogólnieniem elastyczność informacji maleje, co wynika z zawężonego zakresu jej przydatności (wzrasta jej ogólnikowość);
- relewantność informacji – oznaczającą stopień jej zbliżenia do rozpracowywanego przez użytkownika zagadnienia[66].

Jako niepożądane cechy informacji, obniżające jej jakość, B. Stefanowicz wymienił:
- fragmentaryczność informacji, oznaczającą jednostronny opis rozpatrywanych procesów, zjawisk, zdarzeń, niepozwalający użytkownikowi na wyrobienie rzetelnego obrazu danego obiektu;
- ogólnikowość informacji, z której wynika zbyt ogólny obraz rozpatrywanego obiektu;
- rozwlekłość informacji, zaciemniającą istotę badanych zjawisk, utrudniającą dostrzeżenie i wykorzystanie właściwych, wartościowych informacji;
- niejednoznaczność informacji, jawną bądź ukrytą, wynikającą na przykład z posługiwania się znanymi pojęciami i terminami w innym znaczeniu niż się to przyjmuje powszechnie;
- złożoność informacji, stanowiącą czynnik ograniczający zdolność odbiorcy do zrozumienia informacji, jej przetworzenia i wykorzystania. Czas i wysiłek potrzebny do zrozumienia i interpretacji informacji mogą być traktowane jako miary stopnia złożoności informacji w odbiorze przez użytkownika. Złożoność informacji powstaje wskutek wzajemnego uzupełniania się trzech składników:
  a) złożoności samej informacji;
  b) reakcji odbiorcy na tę informację;
  c) relacji zachodzącej pomiędzy dwoma wcześniej wymienionymi składnikami[67].

---

66 B. Stefanowicz, *op.cit.*, s. 100–107.

67 *Ibidem*, s. 109–111, zob. też. Z. Ściborek, *Podejmowanie decyzji*, Warszawa 2003, s. 73–74 oraz J. Kisielnicki, H. Sroka, *Systemy informacyjne dla biznesu. Informatyka dla zarządzania*, Warszawa 2001, s. 35–37.

Tabela 3. Cechy wysokojakościowej informacji oraz sposoby ich uzyskania

Cechy informacji	Sposób uzyskania cech informacji (działania)
Wiarygodność (odzwierciedlenie zjawisk, zdarzeń i procesów w sposób adekwatny do zajść)	• wierność prezentacji, • dbałość o przewagę treści nad formą, • dbałość o neutralność i bezstronność, • prawidłowy dobór kryteriów oceny informacji jako pewne, • korzystanie przede wszystkim z pewnych, znanych i obiektywnych źródeł, • eliminowanie błędów losowych (wynikających z pomyłek przy zbieraniu i przetwarzaniu) i systematycznych (wynikających z celowego fałszowania danych) poprzez kontrolę merytoryczną i formalną informacji, • zmaksymalizowanie prawdopodobieństwa prawidłowości informacji w odniesieniu do informacji prawdopodobnych, poprzez eliminowanie informacji nieścisłych, • zminimalizowanie operowania informacjami przewidywanymi (opartymi na intuicji), • zabezpieczenie aktualności informacji poprzez eliminowanie informacji spóźnionych i przedwczesnych
Kompletność (zapewnienie wyczerpujących informacji pod kątem określonego problemu)	• uwzględnienie tylko informacji istotnych (informacji o znaczącej wartości i informacji, których charakter wskazuje na przydatność odnośnie do oceny przeszłych, bieżących i przyszłych zdarzeń), • dążenie do eliminowania informacji zbędnych, powtarzających się i marginesowych, • eliminowanie luk informacyjnych, • zbieranie informacji z uwzględnieniem rodzaju decyzji, która ma być podjęta na ich podstawie
Terminowość (dostarczanie informacji we właściwym czasie)	• realizowanie działań zbierania i opracowania danych z odpowiednim wyprzedzeniem czasowym, • wspomaganie zbierania, porządkowania, przekazywania i przetwarzania informacji narzędziami informatycznymi
Jednoznaczność (zapewnienie jednakowego odbioru przez każdego z adresatów)	• przyporządkowanie informacji jednego jasno określonego znaczenia, • zapewnienie odpowiedniego poziomu szczegółowości, • jasne sformułowanie niepowodujące poddawania w wątpliwość jej znaczenia, • eliminowanie swobody interpretacji w celu zapewnienia określonego rozumienia poprzez ukierunkowanie na odbiorcę przez przyjęcie ścisłej i precyzyjnej formy przekazu oraz poziomu skomplikowania (trudności) w celu określonej interpretacji informacji przez adresatów, • dostosowanie informacji do potrzeb adresatów poprzez czytelność, przejrzystość i odpowiednie zagregowanie

Źródło: M. Krwawicz, S. Marciniak, *Rola informacji w budowie bazy planistyczno-normatywnej*, [w:] R. Borowiecki, M. Kwieciński, *Informacja w zintegrowanej Europie. Koncepcje i narzędzia wobec wyzwań i zagrożeń*, Warszawa 2006, s. 284.

2.2.4. Źródła informacji

Kryminalne rozpoznanie penitencjarne funkcjonuje w specyficznej sferze, którą tworzą źródła zdobywania danych i ich sprzężenia (oddziaływania). Źródła przeznaczone są do wybierania ze zbiorów danych o obiekcie rozpoznania, jak największej ilości takich danych, których posiadanie pozwala identyfikować jego stan miniony, stan aktualny oraz zamiary działania[68].

Nic nie ma większego wpływu na jakość informacji niż jakość jej źródła. Bez możliwości zweryfikowania źródła informacji, zawsze będzie ona mało wiarygodna[69].

Wiarygodność informacji, a więc hipotetycznej i subiektywnie ocenianej zgodności treści informacji, oceniana jest w zależności od wiarygodności źródła informacji oraz od jej sprawdzalności. Pochodzenie informacji od kilku (w literaturze przedmiotu najczęściej podaje się, że minimum trzech) niezależnych od siebie źródeł, jest kryterium jej wiarygodności[70].

Źródłami informacji są wszystkie składowe otaczającej nas rzeczywistości, zdolne do dostarczenia danych umożliwiających uzyskanie informacji[71].

Źródła informacji, z których korzysta kryminalne rozpoznanie penitencjarne (źródła rozpoznania) to: osoby, przedmioty, zdarzenia, procesy, opisy, zachowania oraz stany natury i obiektów zawierające dane i informacje na temat dokonanej, wykonywanej lub planowanej działalności przestępczej osób osadzonych oraz innych czynów godzących w bezpieczeństwo i porządek jednostek penitencjarnych, związanych z działalnością osób osadzonych[72] (rys. 4.).

Źródła informacji powinny zapewnić wiedzę, która wpływa na obecną i przyszłą sytuację organizacji, a więc wiedzę decydującą o sprawności działania rozumianej jako zdolność do adekwatnego i elastycznego dostosowywania się do zmian sytuacji w otoczeniu[73].

---

68 J. Janczak, *Obrona informacyjna w działaniach związku operacyjnego. cz. 1 – przedmiot, cel i zadania obrony informacyjnej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej" 2002, nr 2002/2 (47).

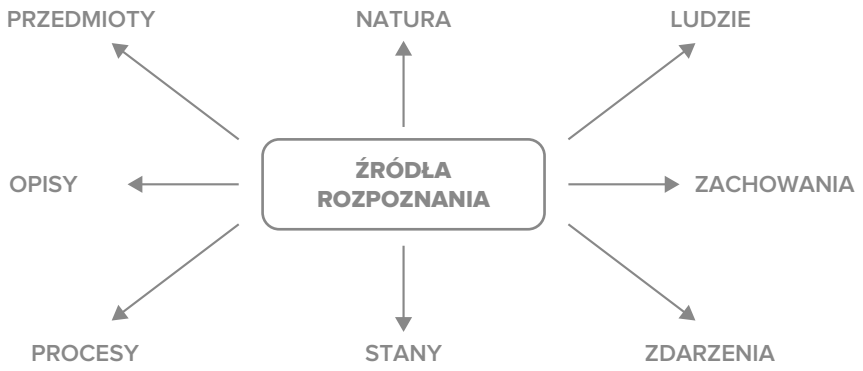
69 D.L. Pipkin, *Bezpieczeństwo informacji. Ochrona globalnego przedsiębiorstwa*, Warszawa 2006, s. 186.

70 T. Hanausek, *Zarys taktyki*…, *op.cit.*, s. 71.

71 *Ibidem*, s. 46.

72 M. Krzywicki, *Podstawy teoretyczne*…, *op.cit.*

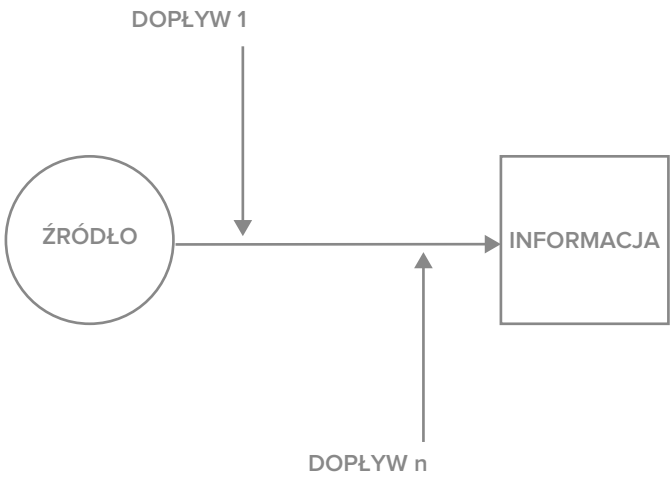
73 Por. J. Czermiński, *Systemy wspomagania decyzji w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Toruń 2002, s. 20.

Rysunek 4. Źródła rozpoznania

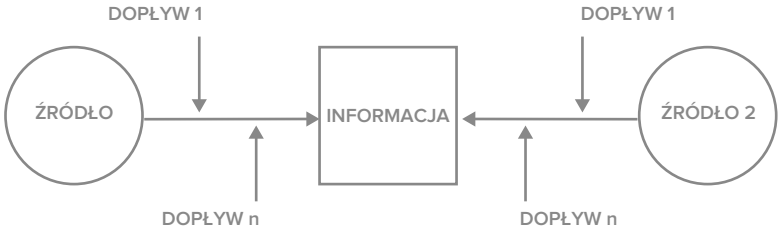
Źródło: opracowanie własne.

Źródła stanowią punkt wyjścia budowy informacji. Najczęściej w procesie budowy informacji dane pochodzące ze źródeł początkowych ulegają potwierdzeniu lub zaprzeczeniu przez inne dane pochodzące z innych źródeł, które można określić jako źródła kolejne lub dopływy. Źródło pierwsze, łącznie z kolejnym lub kolejnymi tworzy strumień informacyjny (rys. 5, 6, 7).

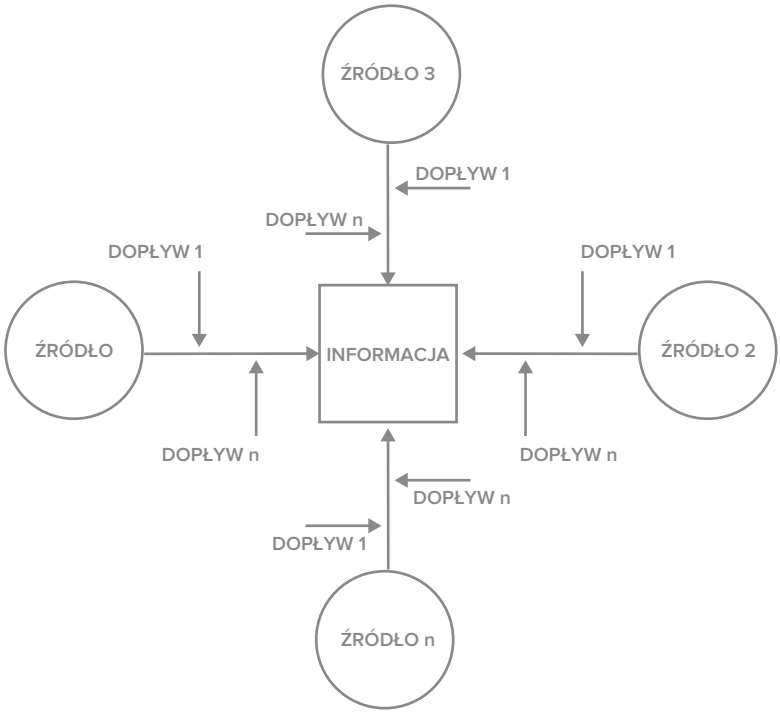
Rysunek 5. Schemat informacji posiadającej jedno źródło początkowe

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 6. Schemat informacji posiadającej dwa źródła początkowe

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 7. Schemat informacji posiadającej *n* źródeł początkowych

Źródło: opracowanie własne.

Stosowane są różne kryteria klasyfikacji źródeł rozpoznania. Najprostszy podział źródeł informacji wyodrębnia jako źródła ludzi i środowisko, czyli wyróżnia źródła podmiotowe (osobowe) i przedmiotowe (nieosobowe). W obu przypadkach źródłami informacji mogą być ich stany i relacje oraz zmiany w tych obszarach, które się dokonały, dokonują lub prawdopodobnie mogą (lub nie mogą) się dokonać.

Tabela 4. Klasyfikacja źródeł informacji kryminalnego rozpoznania penitencjarnego

ŹRÓDŁA INFORMACJI KRYMINALNEGO ROZPOZNANIA PENITENCJARNEGO		
CHARAKTER	**POCHODZENIE**	**TYP (RODZAJ)**
ŹRÓDŁA BEZOSOBOWE	ZEWNĘTRZNE	• dokumenty • przedmioty • opracowania naukowe, resortowe, medialne • inne
	WEWNĘTRZNE	• dokumenty • przedmioty • korespondencja • inne
ŹRÓDŁA OSOBOWE	ZEWNĘTRZNE	• konsultanci
		• źródła incydentalne (jednorazowe lub/i przypadkowe)
	WEWNĘTRZNE	• personel
		• informatorzy środowiskowi
		• osobowe źródła środowiskowe
		• osoby osadzone podlegające rozpoznaniu (obiekty rozpoznania)

Źródło: opracowanie własne.

W warunkach prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego, źródła można podzielić ze względu na umiejscowienie na wewnętrzne (czyli znajdujące się w obszarze struktur więziennictwa) oraz zewnętrzne, znajdujące się w danej chwili poza tymi strukturami. Innymi słowy źródła mogą pochodzić ze środowiska więziennego albo środowiska określanego jako „wolnościowe".

Źródła bezosobowe wewnętrzne to w szczególności:

- zapiski prywatne, które posiada osadzony, notatki osobiste, fotografie, zapiski w kalendarzach itp.;
- korespondencja prywatna i urzędowa;
- dane uzyskane na podstawie przeszukań i oględzin celi, w której przebywa osadzony (stopień uporządkowania rzeczy osobistych, posiadane książki i czasopisma fachowe);
- dane uzyskane w trakcie kontroli i oględzin miejsc innych niż cele mieszkalne (poczekalnie, cele transportowe, pomieszczenia, w których odbywają się przyjęcia i zwolnienia, świetlice, sale widzeń, miejsca pracy osadzonych, pola spacerowe itp.);
- analiza kart depozytu wartościowego;

- karty widzeń i otrzymanych paczek odzieżowych;
- analiza treści zawartych w telefonach komórkowych nielegalnie posiadanych przez osadzonych;
- korespondencja nielegalna (grypsy).

Najważniejsze zewnętrzne bezosobowe źródła informacji to w szczególności:

- wszelkiego rodzaju dokumenty (akta personalne, dokumenty procesowe, protokoły zatrzymań, pisemne opinie specjalistów, zaświadczenia itp.), które posiada przyjęty do jednostki osadzony;
- zapiski prywatne oraz faktury, rachunki, dowody kupna i sprzedaży, które posiada osadzony podczas przyjmowania do jednostki;
- karty klubowe, legitymacje członkowskie, karty bankowe;
- rejestry urzędowe i ewidencyjne prowadzone na podstawie obowiązującego prawa;
- publikacje naukowe, zwłaszcza dotyczące więziennictwa, kryminalistyki i kryminologii;
- prognozy społeczne (zwłaszcza w okresie wzmożonych napięć społeczno-politycznych);
- publikacje pochodzące z instytucji zajmujących się zagadnieniami bezpieczeństwa;
- informacje przekazywane przez środki masowego przekazu. Analiza treści artykułów prasowych, audycji radiowych i telewizyjnych, stron internetowych jest cennym źródłem informacji z punktu widzenia funkcjonariuszy rozpoznania;
- treści umieszczane na portalach społecznościowych, forach dyskusyjnych;
- treści blogów.

Umiejętność interpretacji danych pochodzących z bezosobowych źródeł i przetworzenia ich w wysokojakościową informację są jednym z głównych parametrów profesjonalizmu funkcjonariusza kryminalnego rozpoznania penitencjarnego. Pozyskiwanie wartościowych danych ze źródeł bezosobowych wymaga systematyczności, dużej wiedzy i doświadczenia. Jest pod wieloma względami dużo trudniejsze niż pozyskiwanie informacji ze źródeł osobowych, ale to właśnie źródła bezosobowe stanowią najczęściej potwierdzenie informacji przekazywanych przez informatorów, przez co pozwalają na podniesienie poziomu wiarygodności tych informacji.

Osobowe źródła informacji, podobnie jak źródła bezosobowe, można podzielić na zewnętrzne i wewnętrzne.

Tabela 5. Klasyfikacja przedmiotowych (nieosobowych źródeł informacji)

PRZEDMIOTOWE (NIEOSOBOWE) ŹRÓDŁA INFORMACJI		
	CHARAKTERYSTYKA ŹRÓDEŁ	**PRZYKŁADY ŹRÓDEŁ**
ŹRÓDŁA OGÓLNODOSTĘPNE	Nie wymagają w korzystaniu kwalifikacji ani uprawnień formalnych. Dostęp do nich ograniczony jest jedynie ze względu na brak świadomości (wiedzy) co do ich istnienia, odległość, brak środków technicznych czy finansowych.	Archiwa, prasa, radio, TV, Internet, biblioteki, szkolenia, obserwacje, spotkania, seminaria, konferencje naukowe, pokazy, wydawnictwa.
ŹRÓDŁA KONCESJONOWANE	Wymagają posiadania uprawnień formalnych wynikających z wykonywania obowiązków służbowych lub pracowniczych, pełnienia w organizacji określonej funkcji lub uzyskania zgody na dostęp do źródła, wydanej przez właściwy podmiot.	Urzędowe i komercyjne oraz prywatne zasoby informacyjne oraz inne źródła o formalnie ograniczonym dostępie.
ŹRÓDŁA KWALIFIKOWANE	Wymagają posiadania pewnych umiejętności dostępu i/lub uprawnień (tworzących łącznie kwalifikacje) do uzyskania dostępu do źródeł i korzystania z nich.	Informacje niejawne, źródła kodowane, źródła osobowe, tajemnice środowiskowe, „głęboki internet" (Deep Web), źródła strzeżone przez fizyczne i/lub techniczne środki ochrony.

Źródło: opracowanie własne.

Do zewnętrznych źródeł informacji zaliczamy:

- konsultantów, czyli osoby, których profesjonalna wiedza i doświadczenie gwarantują dobrą orientację co do sytuacji i obiektów znajdujących się w zainteresowaniu rozpoznawczym. Konsultantem może być czynny lub były funkcjonariusz Służby Więziennej, organów ścigania, wymiaru sprawiedliwości, pracownik naukowy specjalizujący się w danej dziedzinie. Osobami posiadającymi ekspercką wiedzę na interesujący wykonującego rozpoznanie funkcjonariusza temat mogą być również osoby ze środowisk kryminogennych oraz byli więźniowie;
- źródła incydentalne, czyli osoby, które celowo lub nieświadomie informują o osobach lub zdarzeniach poprzez najczęściej jednorazowy kontakt, przeważnie mający przypadkowy charakter.

Osobowe źródła wewnętrzne to źródła umiejscowione w strukturach administracji więziennej oraz populacji więźniów. Zakłady karne typu zamkniętego i areszty śledcze stanowią obiekty, których ochrona ma charakter permanentny, to znaczy jest realizowana przez 24 godziny na dobę wobec

wszystkich osadzonych, w każdym miejscu ich przebywania przez całą załogę jednostki (funkcjonariuszy i pracowników cywilnych). Bardzo często nawet wśród więźniów panuje silne przekonanie, że za bezpieczeństwo jednostki odpowiedzialny jest tylko dział ochrony – tak wąsko rozumiane bezpieczeństwo sprowadzone jest do najważniejszego, ale nie jedynego sektora odpowiedzialności. Wyspecjalizowana komórka rozpoznawcza w swych działaniach musi korzystać z informacji o zachowaniach, nastrojach i zamiarach więźniów pochodzących od funkcjonariuszy i pracowników cywilnych wszystkich działów i struktur jednostki. Nakłada to na wyżej wymienionych obowiązek przekazywania danych dotyczących bezpieczeństwa funkcjonariuszom rozpoznania.

Za osobowe źródło wewnętrzne uznawany jest informator środowiskowy, czyli osoba skazana lub tymczasowo aresztowana, przekazująca informacje funkcjonariuszowi (funkcjonariuszom) Służby Więziennej, tzn. osobie/osobom działającym na rzecz środowiska kooperującego negatywnie, reprezentującego przeciwstawne wartości i cele.

Prawidłowo prowadzone kryminalne rozpoznanie penitencjarne musi być oparte o zasady praworządności (najkrócej i najogólniej – przestrzegania prawa, czyli działania zgodnego z obowiązującymi normami prawnymi), humanitaryzmu (respektowania godności osadzonego) oraz zakłada dobrowolny udział informatora w procesie przekazywania informacji. Jakiekolwiek próby nacisku, szantażu czy gróźb są niedopuszczalne i stanowią dyskwalifikujący błąd w procesie kryminalnego rozpoznania penitencjarnego. Współpraca z informatorem środowiskowym wymaga od funkcjonariusza realizującego rozpoznanie wysokiego poziomu etycznego oraz posiadania cech składających się na tzw. kompetencje społeczne.

Większość informatorów środowiskowych to więźniowie starsi, doświadczeni przestępcy, bardzo agresywni[74] zarówno fizycznie[75] jak i psychologicznie[76]. Osoby takie często przejawiają cechy psychopatyczne. Określenie to odnosi się do ludzi wykazujących na ogół bardzo dobrą orientację w normach

---

74 M. Ciosek, *Izolacja więzienna. Wybrane aspekty izolacji więziennej w percepcji więźniów i personelu*, Gdańsk 1993, s. 186.

75 Agresja fizyczna jest rozumiana jako świadome użycie własnego ciała lub środków pozapodmiotowych przeciwko ludziom z zamiarem okaleczenia ich lub pozbawienia życia. R.M. Kalina, *Teoria sporów walki*, Warszawa 2000, s. 13.

76 Agresja w znaczeniu psychologicznym to zachowania mające na celu wyrządzenie szkody lub przykrości. E. Aronson, *Człowiek, istota społeczna*, Warszawa 1997, s. 303.

i wartościach społecznych, lecz skrajnie egocentrycznych, emocjonalnie zimnych i bezwzględnych[77].

Według T. Bielskiej ponad połowa przestępców odbywających karę pozbawienia wolności posiada cechy psychopatyczne. Pod względem osobowości psychopaci różnią się znacznie od innych kryminalistów. Przejawiają o wiele silniejszą agresję i są bardziej impulsywni. Osoby te nie akceptują obowiązujących norm życia społecznego i łamią je, odczuwając przy tym swoistą przyjemność. Częściowo wynika to z zapotrzebowania na stymulację polegającą na ciągłym poszukiwaniu nowych wrażeń oraz ignorowaniu praw i potrzeb innych osób, jeśli przeszkadzają one w osiągnięciu własnych celów[78]. Mają również tendencję do pogardzania innymi ludźmi i obarczania ich winą za powstałe konflikty. Nie znają poczucia winy, skruchy, wyrzutów sumienia. Otoczenie traktują instrumentalnie[79]. Psychopaci nie są zdolni do współczucia i trwałych związków, chociaż nie mają trudności w ich nawiązywaniu. Są bardzo skutecznymi manipulatorami[80]. Wobec większej części populacji więziennej prawdziwe jest stwierdzenie, że *ludzie marginesu żyjący w konflikcie z prawem uczą się nie ufać nikomu ani niczemu, mierzyć z faktami, a nie słowami, stosować kłamstwo jako strategię przetrwania, szanować wyłącznie prawo siły, z pełną naturalnością akceptować zdradę, wykorzystywanie i niszczenie słabszych, uczą się zyskiwać coś dla siebie kosztem innych*[81]. Należy pamiętać, że okazywana osadzonemu nieufność i wrogość uruchamiają u niego mechanizmy obronne, takie jak podejrzliwość, agresję werbalną i niechęć do rozmowy. Wykazywany w rozmowie nadmierny krytycyzm i duża podejrzliwość, zadawanie kłopotliwych pytań, przymus określonego, narzuconego zachowania, stawiają osadzonego w sytuacji dyskomfortowej i poniżającej, co nie skłania go oczywiście do szczerości i współpracy[82]. Najwartościowszy informator środowiskowy to więzień posiadający wysoki status w nieformalnej strukturze więźniów, mający łatwość komunikacji interpersonalnej z innymi członkami grupy. Im bardziej środowisko więźniów jest hermetyczne, zorganizowane w grupy posiadające ukształtowane

---

77 M. Ciosek, *Izolacja więzienna*…, *op.cit.*, s. 24.

78 T. Bielska, *Bezpieczeństwo policjanta podczas interwencji wobec osób chorych na schizofrenię*, [w:] J. Fiebig, A. Tyburska (red.), *Bezpieczeństwo osobiste policjanta*, Szczytno 2004, s. 111.

79 E. Witkowska-Szwedowska „Podstawy psychiatrii", [w:] Cz. Grzeszczyk (red.), „Vademecum agenta ochrony i detektywa", Warszawa 1998, s. 382

80 T. Bielska, *op.cit.*, s. 112.

81 D. Varella, *Klawisze*, Wołowiec 2016, s. 96.

82 Por. M. Ciosek, *Psychologia sądowa i penitencjarna*, Warszawa 2003, s. 97–98.

struktury i własne wartości, wykazując przy tym wysoki stopień solidaryzmu między członkami grupy – tym cenniejsze jest źródło informacji znajdujące się wewnątrz tego środowiska[83]. Posiadanie takiego źródła ma olbrzymie znaczenie dla bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej, ponieważ homogeniczność środowiska jest podstawowym warunkiem powodzenia wszelkich podejmowanych przez więźniów działań wymierzonych w Służbę Więzienną. Destabilizowanie spoistości postaw członków populacji osadzonych poprzez działania informatora wewnętrznego jest częścią procesu, który można określić jako entryzm środowiska osób osadzonych, czyli dekompozycję struktury środowiska dokonywaną od wewnątrz poprzez wpływ na modyfikowanie zachowań jego członków. Jest to jeden z celów prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego. Osiąga się go w efekcie podejmowania odpowiednich przedsięwzięć i działań (właściwe rozmieszczenie więźniów, wzmożenie kontroli i nadzoru, stosowanie dodatkowych środków ochronnych), jak również działania zakłócające relacje między osobami znajdującymi się w środowisku, polegające na dezinformacji[84]. Należy pamiętać, że praca z informatorami środowiskowymi wymaga od funkcjonariuszy prowadzących kryminalne rozpoznanie penitencjarne predyspozycji, doświadczenia w służbie i dużej odporności na manipulacje[85] i naciski.

---

83 M. Ciosek, *Izolacja więzienna…*, *op.cit.*, s. 186.

84 Dezinformacja określana jest jako informacja fałszywa, kłamliwa lub rzekoma, czyli nie posiadająca cech informacji podnoszącej poziom wiedzy odbiorcy. Etymologicznie w języku polskim przedrostek dez- w założeniach (zwłaszcza przed samogłoską) oznacza przeciwieństwo (np. organizacja – dezorganizacja, orientacja – dezorientacja), odwrotność, a nawet brak akceptacji czy zgody (aprobata – dezaprobata). Stąd wynika, że dezinformacja to przekazanie informacji wprowadzającej odbiorcę w błąd.
M. Wrzosek, *Dezinformacja jako komponent operacji informacyjnych*, Warszawa 2005, s. 7.
Dezinformacją będzie takie oddziaływanie podmiotu działań, które doprowadzi do wyciągnięcia przez podmiot oddziaływania, takich wniosków i przekonań, które będą zgodne z celem prowadzonych działań.
J. Janczak, *Zakłócanie informacyjne*, Warszawa 2001, s. 27.
Istotą działań dezinformacyjnych jest kamuflowanie rzeczywistych działań organizacji.
M. Strzoda (red.), *Wybrane terminy z zakresu dowodzenia i zarządzania*, Warszawa 2002, s. 14.

85 Podczas manipulowania oddziałuje się zarówno na sferę racjonalną, jak i na uczucia, wywołuje się emocje, w celu sprowokowania określonych zachowań. Nadawca dąży do ograniczenia lub całkowitego zablokowania mechanizmów krytycznej selekcji informacji u odbiorcy, by w konsekwencji umożliwić realizację założonych przez siebie celów. L. Ciborowski, *op.cit.*, s. 81.

Przed podjęciem decyzji dotyczącej wykorzystania informacji pochodzących od informatora środowiskowego, bezwzględnie należy dążyć do poznania motywów, dla których osadzony złamał najsilniejszą normę środowiskową obowiązującą wśród więźniów, czyli zakaz współpracy z administracją penitencjarną. Motywacje skłaniające do współpracy mogą być bardzo różne, a ich zróżnicowanie ma fundamentalny i bezpośredni wpływ na wiarygodność informacji.

Do najczęściej występujących motywacji należy zaliczyć:

- chęć zemsty na innym więźniu lub przestępcy przebywającym na wolności. Może ona wynikać z faktu złożenia przez tę osobę zeznań obciążających informatora, nie wywiązywania się przez nią ze zobowiązań finansowych, braku spodziewanej pomocy z zewnątrz, prowadzenia przez tę osobę interesów lub innej działalności szkodzącej informatorowi, innych motywów wywołujących u więźnia poczucie krzywdy doznanej ze strony innych osób;
- dążenie do uniknięcia konsekwencji czynów popełnionych lub zamierzonych przez innych osadzonych;
- przeniesienie odpowiedzialności za dokonany czyn na inną osobę, dążenie do uniknięcia konsekwencji swoich działań;
- wrogość między subkulturami więziennymi lub grupami przestępczymi, których członkowie przebywają w więzieniach;
- dezaprobata wobec pewnych rodzajów przestępstw oraz ich sprawców;
- niechęć wynikająca z braku tolerancji do przedstawicieli różnorakich mniejszości (wyznaniowych, narodowych, seksualnych, rasowych, innych);
- chęć uzyskania lepszych warunków przebywania w izolacji więziennej (osadzenie w innej jednostce, umieszczenie w jednostce typu półotwartego lub otwartego, uzyskanie ulg przewidzianych w kodeksie karnym wykonawczym oraz regulaminach wewnętrznych jednostek penitencjarnych);
- obawa przed utratą już posiadanych ulg;
- dyskredytacja niewygodnego dla więźnia lub grupy więźniów funkcjonariusza Służby Więziennej;
- próba podjęcia „gry" z administracją penitencjarną, celowa dezinformacja oraz chęć wydobycia informacji o jej zamiarach, próba wprowadzenia chaosu informacyjnego;
- dążenie do uzyskania ulg lub koncesji pozaregulaminowych;
- namowa osób bliskich;

- usunięcie z grupy nieformalnej, środowiskowa deprecjacja społeczna i ekonomiczna;
- potrzeba podniesienia poziomu własnej samooceny wartości, poprzez możliwość wpływania na otoczenie (motyw sprawstwa, potrzeba kontroli otoczenia, poczucie kompetencji);
- obawa o własne bezpieczeństwo zagrożone przez współosadzonych;
- dążenie do usunięcia konkurencji w postaci innego osadzonego (lub osadzonych) wysoko sytuowanego w nieformalnej hierarchii więziennej;
- wyeliminowanie konkurencji ekonomicznej (np. dystrybucji narkotyków);
- chęć urozmaicenia monotonii pobytu w więzieniu (szczególnie u długowyrokowców);
- potrzeba wywierania efektywnego wpływu na otoczenie;
- skłonności do fantazjowania i konfabulacji;
- potrzeba instrumentalnego traktowania otoczenia i manipulacji nim;
- motywy będące efektem urojeń wynikających z chorób psychicznych;
- chęć urozmaicenia monotonii więziennej;
- całkowite nieidentyfikowanie się z wartościami reprezentowanymi przez więźniów;
- inspiracja pochodząca ze środowiska przeciwnika.

Współpraca z informatorem środowiskowym jest merytorycznie i etycznie bardzo trudna. Należy więc ją prowadzić tyko w tych sytuacjach, gdy rozpoznanie nie może być prowadzone innymi metodami. Charakter kontaktów funkcjonariusza wykonującego rozpoznanie z informatorem środowiskowym w największej mierze zależny jest od osobowości tego pierwszego, a więc reprezentowanego przez niego systemu wartości, poziomu intelektualnego, profesjonalizmu wynikającego z doświadczenia zawodowego i specjalistycznego wyszkolenia, a co za tym idzie merytorycznego przygotowania do prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego z udziałem informatorów środowiskowych, dojrzałości emocjonalnej, obowiązkowości, lojalności, zrozumienia celów rozpoznania. Jak pisał T. Kotarbiński *walka obfitująca w forte-le i podstępy nie musi zawierać kłamstwa i niegodziwości, a technika walki może być używana rzetelnie lub nierzetelnie nadużywana*[86].

Jednym z niebezpieczeństw współpracy z informatorem środowiskowym jest to, że chęć zdobycia wysokojakościowej informacji może rodzić pokusę oparcia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego o system przysług i nagród, polegający na pozyskiwaniu informacji za cenę najróżniejszych korzyści

---

[86] T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Warszawa 1987, s. 211.

obiecywanych informatorowi[87]. Chodzi na przykład o udzielenie przepustek lub pomoc w uzyskaniu przedterminowego warunkowego zwolnienia. Dotyczy to również wszelkich pozaregulaminowych koncesji udzielanych w celu wygodniejszego funkcjonowania osadzonego w warunkach izolacji więziennej. Nie należy dopuszczać do występowania tego typu sytuacji. Wiąże się to nie tylko z bezwzględną koniecznością przestrzegania zasady praworządności, ale również zasady niekolidowania kryminalnego rozpoznania penitencjarnego z działaniami ochronnymi i resocjalizacyjnymi. Należy pamiętać i stale mieć na uwadze, że kryminalne rozpoznanie penitencjarne prowadzone jest głównie na rzecz działań ochronnych i resocjalizacyjnych, i będąc im podporządkowane nie może być w żadnej mierze wobec nich sprzeczne. Wszelkie naruszenia zasady praworządności są szczególnie niebezpieczne i wymagają stałego monitoringu prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego, gdyż namacalne i natychmiast dające się wymierzyć korzyści ze współpracy funkcjonariusza i informatora bardzo często mogą wydawać się funkcjonariuszowi bardziej atrakcyjne w porównaniu z abstrakcyjnymi stratami, które mogą być następstwem nagradzania informatora[88].

Do wewnętrznych osobowych źródeł informacji należy zaliczyć także osadzonych, którzy nie współpracują z funkcjonariuszami, ale ze względu na posiadaną wiedzę na dany temat lub pozycję w środowisku więźniów stanowią cenne źródło informacji, które można uzyskać w wyniku obserwacji, zadaniowego nadzoru i kontroli oraz ukierunkowanych rozmów.

Wewnętrznym osobowym źródłem informacji jest również osoba osadzona podlegająca rozpoznaniu (obiekt rozpoznania). Osoba, na którą nakierowane jest rozpoznanie może dostarczyć prowadzącemu je funkcjonariuszowi wielu różnorodnych danych swoim zachowaniem (werbalnym i niewerbalnym), a także poprzez posiadane tatuaże, ślady po samookaleczeniach, ślady świadczące o przebytych urazach fizycznych (szczególnie ranach będących skutkiem użycia niebezpiecznego narzędzia), swój potencjał ruchowy (masę, muskulaturę, sprawność ogólną i specjalną), siłę, sposób poruszania się, mówienia, nawyki żywieniowe, sposób wykorzystania czasu, tematykę wykorzystywanej literatury, posiadane fotografie, wykonywane artefakty, ubiór, fryzurę, biżuterię itd. Aby korzystać z tego typu źródła, niezbędna jest pewna wiedza z zakresu psychologii ułatwiająca zrozumienie działania mechanizmów niewerbalnej komunikacji interpersonalnej.

---

87 Por. P. Cooper, J. Murphy, *Etyczne problemy współpracy z informatorami w Wielkiej Brytanii*, „Przegląd Policyjny" 1996, nr 1996/3.

88 Por. *Ibidem*.

2.3. Czynności i metody wykorzystywane przy tworzeniu informacji

Przed omówieniem czynności metod tworzenia informacji, warto przypomnieć sobie dyrektywy myślenia, opracowane przez Kartezjusza i opisane w „Rozprawie o metodzie".

Według Kartezjusza:

> *Pierwsze było, aby nigdy nie przyjmować za prawdziwe żadnej rzeczy, zanim by jako taka nie została rozpoznana w sposób oczywisty: to znaczy by starannie uciekać od pośpiechu i uprzedzeń oraz nie zawierać w swych sądach nic ponad to, co jawiłoby się przed mym umysłem tak jasno i wyraźnie, że nie miałbym żadnego powodu by o tym powątpiewać. Czyli zasada sceptycyzmu i umiaru w sądach.*
>
> *Drugie, aby dzielić każde zbadane zagadnienie na tyle cząstek, ile by się dało i ile byłoby potrzeba dla lepszego jego rozwiązania.*
>
> *Trzecie, by prowadzić swe myśli w porządku, poczynając od przedmiotów najprostszych i najdostępniejszych poznaniu i wznosząc się po trochu jakby po stopniach, aż do poznania przedmiotów bardziej złożonych, zakładając porządek nawet wśród przedmiotów, które wcale w sposób naturalny nie wyprzedzają innych.*
>
> *I ostatnie, by zawsze czynić wszelkie badania tak wyczerpujące i przeglądy tak wszechstronne, żeby być pewnym, że nic nie zostało pominięte*[89].

Do zasadniczych czynności umożliwiających budowę informacji należy zaliczyć:

1. Selekcję danych, czyli oddzielenie danych użytecznych od bezużytecznych[90]. Selekcja to operacja myślowa, polegająca na przeglądzie elementów zbiorów danych, ich ocenie oraz odrzuceniu, czyli eliminacji elementów ocenionych negatywnie. W tej operacji musi być zawarta albo eliminacja informacji, albo wykorzystanie wyników uprzednio skonstruowanej informacji[91].

---

89 R. Descartes, *Rozprawa o metodzie*, Warszawa 1950, cyt. za: R. Kowalczuk, *Podstawy psychologii, socjologii i organizacji pracy*, Warszawa 1971, s. 135.

90 B. Martinet, Y.M. Marti, *op.cit.*, s. 73.

91 T. Pszczołowski, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Wrocław 1978, s. 218.

2. Segregację danych, czyli uporządkowanie, klasyfikację oraz dzielenie na grupy kategorii[92]. Jest to operacja myślowa polegająca na pojęciowym oddzieleniu od siebie jednych elementów jakiegoś zbioru od innych elementów tego zbioru, wyróżnionych przy zastosowaniu jednego i tego samego kryterium podziału wszystkich elementów zbioru. Segregacja nie jest operacją wyłącznie porządkującą, gdyż w jej wyniku mogą także jasno ukazać się merytoryczne związki i zależności pomiędzy elementami zbioru zaszeregowanymi w wyniku segregacji do jednej i tej samej grupy[93].
3. Analizę, oznaczającą rozłożenie pewnej całości na jej części składowe i rozpatrywanie każdej z tych części z osobna[94]. Analiza danych to nadawanie im znaczeń[95]. W ramach tej operacji myślowej zbiór danych zostaje rozczłonkowany na poszczególne dane, z których każda rozpatrywana jest z osobna i każda ulega dalszemu rozłożeniu na elementy składowe, które rozważa się również oddzielnie. Analiza nie ma jedynie znaczenia organizującego dane już uzyskane, ponieważ w toku jej przeprowadzania można dojść do nowych ustaleń[96]. Analizy nie należy utożsamiać z analityką, która jest w istocie rzeczy procesem matematycznym (rozbiór pojęć i myśli w oparciu o logikę), a nie filozoficznym rozbiorem pojęć i myśli, czy choćby nawet zwykłym badaniem cech elementów lub struktury czegoś oraz zachodzących miedzy nimi związków, czyli rozumowaniem i nie jest w stanie ustalić powodów i przyczyn naruszenia reguł. Działanie analityki to identyfikowanie następstw. To z kolei oznacza, że jej zastosowanie musi być poprzedzone rozpoznaniem cech charakterystycznych zdarzeń, które należy rozpatrzeć. Bez rozpoznania i zrozumienia zachowań typowych oraz umiejętności powiązania ich z odstępstwami, które należy uchwycić, analityka nie dostarcza materiału do budowy wysokojakościowej informacji. W wypadku oczekiwania informacji chroniącej nas przed zdarzeniami nieoczekiwanymi (niestandardowymi) systemy analityczne są nieskuteczne[97].

---

92 *Mały słownik języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1997, s. 835.

93 T. Hanausek, *Zarys teorii kryminalistyki…*, *op.cit.*, s. 49.

94 T. Pszczołowski, *op.cit.*, s. 15.

95 B. Martinet, Y.M. Marti, *op.cit.*, s. 73.

96 T. Hanausek, *Zarys teorii…*, *op.cit.*, s. 49.

97 W. Więckowski, *Czy inteligentna analityka wizji jest inteligentna*, „Systemy Alarmowe" 2011, nr 5/2011.

Analiza treści informacji powinna dać nam odpowiedź na szereg istotnych pytań:

- czy uzyskana informacja jest w świetle dotychczasowych ustaleń wiarygodna;
- czy informacja została skonfrontowana i porównana z informacjami uzyskanymi z innych źródeł;
- czy treść informacji zgadza się lub nie zgadza się z posiadanymi danymi, a szczególnie tymi, które uznano za wiarygodne.

Jeżeli informacja nie zgadza się z innymi informacjami uzyskanymi z innych źródeł, należy postawić pytanie, która z tych informacji będzie prawdziwa[98].

4. Syntezę, czyli operację myślową polegającą na formułowaniu twierdzeń ogólnych na podstawie uznanych za prawdziwe zdań cząstkowych. Synteza jest przebiegiem polegającym w swej istocie na łączeniu poszczególnych elementów w jedną uogólnioną całość[99]. Jest to przebieg bardzo istotny w organizowaniu informacji, albowiem pierwsze dane bywają zazwyczaj jeszcze bardzo niepewnymi danymi cząstkowymi, wymagającymi najpierw starannej analizy, a następnie zebrania ich w pewną całość, która może stanowić podstawę procesów decyzyjnych. Właśnie takie zebranie może zapewnić synteza[100]. Każde badanie dowolnego obiektu opiera się na rozkładaniu go na części składowe bądź na łączeniu określonych części składowych w pewną całość. Stąd analiza i synteza są najogólniejszymi metodami przetwarzania materiału badawczego w aspekcie zdobywania informacji dotyczących konkurencji[101].
5. Wnioskowanie, będące końcowym etapem w przetwarzaniu danych. Jest to rozumowanie polegające na wprowadzaniu nowych twierdzeń i wniosków ze zdań uznanych za prawdziwe[102]. Wnioskowaniem jest więc ustalenie znaczenia, jakie posiadają zebrane treści informacyjne w odniesieniu do rozpatrywanego problemu i połączenie zdobytych treści w ciąg tworzący scenariusz rozwoju sytuacji. W aspekcie prognozowanych zmian w otoczeniu organizacji działanie takie umożliwia

---

98 A. Nowak, *Informacja w rozpoznaniu*, [w:] G. Nowacki (red.), *Informacja w walce zbrojnej*, Materiały z konferencji naukowej, Warszawa 2002, s. 138.

99 T. Pszczołowski, *op.cit.*, s. 218.

100 B. Martinet, Y.M. Marti, *op.cit.*, s. 73.

101 M. Wrzosek, *Procesy informacyjne…*, *op.cit.*, s. 138.

102 Por. *Mały Słownik języka polskiego*, *op.cit.*, s. 1031.

połączenie w całość poszczególnych zbiorów danych, tworzących prawdopodobny wariant przebiegu przyszłych hipotez. W odniesieniu do konkurencji oczywiste jest, że zostanie określony zbiór hipotez, które będą weryfikowane w toku dalszego monitorowania kolejnych działań. Wnioskowanie prowadzi do odpowiedzi na pytania, które dotyczą zmian zachodzących w środowisku. Powyższy układ powoduje powstanie nowej sytuacji decyzyjnej oraz konieczność dokonywania korekt w dotychczasowych ustaleniach[103].

Wnioskowanie, jako proces polegający na uzasadnianiu za pomocą jednej prawdy istnienia innej, może przybrać postać:

1. wnioskowania redukcyjnego, polegającego na wnioskowaniu z następstwa o jego racji, a zatem na wytłumaczeniu jakiegoś jednostkowego faktu za pomocą dobrania do niego racji, z której on wynika;
2. wnioskowania dedukcyjnego, będącego operacją myślową polegającą na wyprowadzeniu ze znanej racji twierdzenia o jej następstwie dotychczas nieznanym;
3. wnioskowania przez analogię, polegającego na wnioskowaniu pośrednim opartym na dwóch przesłankach, wnioskowaniu ze szczególnego na ogólne lub z ogólnego na ogólne[104]. Wnioskowanie przez analogię może być jednak stosowane pod następującymi warunkami:
   - należy pamiętać, że nie jest to wnioskowanie niezawodne, gdyż daje tylko pewien stopień prawdopodobieństwa, a nigdy pewność. Dla przeprowadzenia tego wnioskowania konieczna jest dostatecznie duża ilość danych porównawczych, a zatem nie można wyprowadzić wniosku o prawdopodobieństwie na podstawie jednej lub dwóch cech;
   - pomiędzy danymi (cechami) porównawczymi muszą zachodzić istotne zbieżności, a nie tylko ogólne podobieństwa;
   - dane porównawcze muszą stanowić cechy charakterystyczne wyróżniające się, gdyż nie można wyprowadzać wniosków na podstawie cech odnoszących się do typowych zachowań i sytuacji[105].

Aby uzupełnić brakujące dane niezbędne do budowy wysokojakościowej informacji wykorzystuje się interpolację i ekstrapolację[106].

---

103 M. Wrzosek, *Procesy informacyjne…*, *op.cit.*, s. 65.

104 W. Wolter, *Elementy logiki*, cyt. za: R. Kowalczuk, *op.cit.*, s. 137.

105 E. Locard, *Dochodzenie przestępstw według metod naukowych*, Łódź 1937, s. 226, cyt. za: T. Hanausek, *Zarys taktyki…*, *op.cit.*, s. 67.

106 J. Kozielecki, *Psychologia procesów przeddecyzyjnych*, Warszawa 1969, s. 46.

Czynności interpolacyjne polegają na wypełnianiu przerw i przerw wewnątrz zgromadzonego i interpretowanego zbioru danych np.:

1, 3, 9, ?, ?, 243

Aby wypełnić przerwy, osoba budująca informację musi odkryć strukturę układu, czyli stwierdzić, że każdy z elementów jest trzykrotnością elementu położonego bezpośrednio przed nim (poprzedzającego go).

Czynności ekstrapolacyjne pozwalają określić kształt brakującego zakończenia układu. W poniższym przykładzie należy określić ciąg dalszy zbioru liczb:

3, 7, 15, 31, ?, ?

Najtrudniejszym etapem w ekstrapolacji jest określenie kierunku zmian układu. W wyżej przedstawionym zbiorze należy odkryć, że element *i* jest sumą poprzedniej liczby plus dwa do potęgi i (brakujące elementy to 63 oraz 127).

Ekstrapolacja uważana jest za czynność trudniejszą niż interpolacja, ponieważ zasadniczą trudnością ekstrapolacji jest ustalenie właściwego kierunku ewoluowania układu[107].

W budowie informacji stosuje się dwa rodzaje metod:

1. Metody oparte o algorytmy;
2. Metody oparte o heurystyki.

Algorytm jest zbiorem reguł postępowania określających sposób rozwiązania postawionego problemu w skończonej liczbie kroków. W wyniku wykonania wszystkich czynności w kolejności przewidzianej w algorytmie, dane wejściowe zostają przekształcone na dane wyjściowe. Algorytm formułuje się zwykle tak, aby wykorzystanie danych wyjściowych umożliwiało rozwiązanie wielu podobnych zadań należących do pewnej klasy[108].

Algorytm można zdefiniować też jako procedurę prowadzącą do rozwiązania problemu. Pojęcie to jest w praktyce stosowane w dwóch potocznych znaczeniach. Po pierwsze, jako całkowicie mechaniczna sekwencja kroków. Po drugie, jako ogólna procedura prowadząca do celu[109].

---

107 *Ibidem*, s. 46–47.

108 W. Pływaczewski, G. Kędzierska (red.), *op.cit.,* s. 16.

109 K. Piech, *Wprowadzenie do heurystyki*, cyt. za: A. Gałecki, *Reguły heurystyczne twórczym sposobem rozwiązywania problemów decyzyjnych*, „Myśl Wojskowa" 2002, nr 2/2002.

Algorytm to niezawodny przepis, który określa, jak skończony ciąg operacji należy wykonać tak, aby rozwiązać wszystkie zadania danej klasy. Każdy algorytm posiada trzy zasadnicze cechy: niezawodność, określoność i masowość.

Niezawodność gwarantuje rozwiązanie każdego zadania danej klasy niezależnie od okoliczności, w każdej sytuacji, w której znane jest początkowe prawdopodobieństwo zbioru hipotez oraz określone są prawdopodobieństwa warunkowe.

Określoność algorytmów oznacza, że algorytm składa się ze szczegółowo sprecyzowanej listy operacji, które trzeba wykonać, nie dopuszcza on subiektywnej interpretacji.

Masowość algorytmów oznacza, że pozwalają one rozwiązać wszystkie zadania danej klasy[110].

Struktura programowa reguł algorytmicznych oparta jest na szablonowych rozwiązaniach, zawiera określone wzorce wraz z kolejnością ich zastosowania. Są one niezawodnym „przepisem" umożliwiającym rozwiązanie zadań określonej kategorii. Mają logiczne rozwiązania, których osiągnięcie jest możliwe dzięki sekwencji kolejnych kroków oraz procedurze prowadzącej do celu[111].

Heurystyki to reguły, instrukcje bądź intuicje, które są mniej określone niż algorytmy i w przeciwieństwie do nich są one zawodne. Nigdy nie ma gwarancji, że z pomocą heurystyk, nawet tych najlepszych, człowiek rozwiąże dany problem. Mają one jednak tę zaletę, że znacznie redukują trudność zadania i niezbędny do jego rozwiązania wysiłek poznawczy. Reguły heurystyczne odgrywają szczególną rolę w trakcie rozwiązywania zadań złożonych, niekonwencjonalnych i twórczych[112].

Nazwa „metody heurystyczne" pochodzi od greckiego słowa *heurisko* – znajduję, odkrywam. Pionierami badań nad procesami heurystycznymi byli pod koniec lat 50. XX wieku dwaj Amerykanie: A. Newell i H.A. Simon[113].

---

110 J. Kozielecki, *Psychologia procesów…*, *op.cit.*, s. 57–58.

111 A. Gałecki, *op.cit.*

112 J. Kozielecki, *Psychologiczna teoria decyzji*, Warszawa 1977, s. 247.

113 M. Wrzosek, *Ocena przeciwnika i prognozowanie zagrożenia w wojskach lądowych*, Warszawa 2008, s. 32.

Metoda heurystyczna opiera się przede wszystkim na intuicji[114], wyobraźni oraz dużej wiedzy i doświadczeniu. Może być więc stosowana wyłącznie przez osoby o odpowiednich predyspozycjach[115].

Podstawowymi właściwościami heurystyki są:

- odkrywanie i tworzenie nowych rzeczy i zjawisk;
- rozwiązywanie problemów w sposób twórczy;
- wspieranie procesu tworzenia;
- wykrywanie powiązań miedzy faktami;
- samodzielne (nie schematyczne) dochodzenie do prawdy;
- tworzenie oryginalnych, kreatywnych hipotez[116].

Heurystyka to podejście mające na celu twórcze rozwiązywanie problemu, również logicznego, a także umiejętność wykrywania nowych faktów i zawiązków między nimi, prowadzi do formułowania hipotez umożliwiających odkrycie nowych prawd naukowych[117].

Heurystykę wykorzystuje się w szczególności w następujących sytuacjach:

1. w wypadku, gdy nie ma jeszcze dobrze opracowanej teorii dla danej dziedziny, pozwalającej na otrzymywanie zadawalających rozwiązań i można oprzeć się jedynie na doświadczeniu, intuicji i ogólnej wiedzy;
2. gdy istnieje rozwiązanie na gruncie teorii, ale nie jest ono satysfakcjonujące i dąży się do otrzymania lepszego wyniku;
3. gdy brakuje wiarygodnych danych pozwalających ustrukturyzować rozwiązanie zadania, a nieraz i samą istotę rozpracowywanego problemu[118].

Heurystyki odgrywają ogromną rolę w życiu człowieka, ponieważ umożliwiają mu dokonywanie wyborów i podejmowanie decyzji w warunkach posiadania niepełnych, czasem wręcz sprzecznych danych. Z tego względu stają się podstawowym instrumentem regulującym zachowanie człowieka. Warto tutaj przypomnieć jedną z własności informacji, a mianowicie jej

---

114 Intuicja (łac. *intuitus*) oznacza przyglądanie się, przeczucie, zdolność przewidywania, twórczą wyobraźnię. To również narzucające się przekonanie, którego nie można w pełni uzasadnić, powstające w wyniku nieświadomego przeniesienia postaw wytworzonych w stosunku do podobnych sytuacji mających miejsce w przeszłości, bądź w wyniku działania słabo uświadomionych bodźców. Intuicja to uczucie, że „wiem, że wiem, ale nie wiem skąd wiem"; E. Nowak, *Intuicja w pozyskiwaniu informacji*, „Myśl Wojskowa" 2002, nr 1/2002.

115 M. Wrzosek, *Formy oceny przeciwnika*, „Przegląd Sił Zbrojnych" 2007, nr 1/2007.

116 A. Gałecki, *op.cit.*

117 *Ibidem*.

118 *Ibidem*.

niewyczerpalność, która z zasady uniemożliwia pozyskanie kompletnych danych na określony temat, w celu podjęcia całkowicie pewnej decyzji. Tylko w wyjątkowych sytuacjach, na przykład kiedy owe decyzje są podejmowane na podstawie modeli matematycznych, które jednoznacznie i wyczerpująco podają listę parametrów, można mówić o kompletności zbioru danych. W innych natomiast okolicznościach różnych, codziennych sytuacji, człowiek często nie ma czasu na poszukiwanie dodatkowych danych. Wtedy pozostaje mu wykorzystanie tylko tych danych, które akurat (często przypadkowo) posiada. Heurystyki nie gwarantują osiągnięcia pożądanego wyniku, ponieważ budowane są głównie na podstawie jednostkowych doświadczeń, które nigdy nie mogą być wyczerpujące ani pewne. Dlatego też heurystyki charakteryzują się zróżnicowanym stopniem skuteczności. W tych samych okolicznościach jedne z nich mogą okazać się bardziej przydatne i skuteczne niż inne. Te same heurystyki mogą mieć także różny wpływ na przebieg, poszukiwania i rozwiązywanie różnych zadań. Ze względu na swą niejednoznaczność, mogą okazać się nader przydatne dla jednej osoby i zupełnie nieprzydatne dla innej[119].

Heurystyki oparte są o doświadczenie. Doświadczenie to znajomość tego, co może zaistnieć, wynikające z obserwacji oraz przeżyć własnych i cudzych. Jest to zbiór indywidualnych, osobistych odkryć z kategorii „co jest" – „co nie może być", „czego (nie) można lub (nie) należy się spodziewać". Doświadczenia opierają się na serii zdarzeń, które zaistniały w przeszłości i pozostawiają ślad w umyśle jednostki. Doświadczenia można więc traktować jako świadomość tego, co jest lub znajomość skutków, jakie mogą wystąpić w określonych okolicznościach. To doświadczenie życiowe sprawia, że często na własny użytek potrafimy odkryć pewne prawdy lub prawa rządzące otoczeniem, w którym przebywamy. Natomiast znajomość skutków zaistnienia określonych okoliczności pozwala trafnie przewidzieć odpowiednie skutki. Człowiek wykorzystuje doświadczenia jako heurystyki, czyli pomysły, przestrogi, sugestie, reguły, zasady, wskazówki, taktyki itp. regulacje przebiegu poszukiwań rozwiązania problemu, który został przed nim (często nagle) postawiony. Są to wszystkie pomysły własne i sugestie z zewnątrz, które człowiek świadomie lub nieświadomie wykorzystuje podczas rozwiązywania zadania, a które nie są oparte na podstawach logiki podręcznikowej[120].

Heurystyka bywa określana jako dyscyplina zajmująca się metodami rozwiązywania problemów w warunkach niewystarczalności danych. W podejściu heurystycznym ten niedostatek danych kompensowany jest intuicją,

---

119 B. Stefanowicz, *op.cit.*, s. 121.

120 *Ibidem*, s. 122.

wiedzą i doświadczeniem budującego informację. Zatem heurystyka to w swej istocie umiejętność wykrywania nowych faktów i relacji między nimi w wyniku stosowania niekonwencjonalnego podejścia do przedmiotu badania. Metody heurystyczne nazywane są również intuicyjnymi, bo opierają się głównie na intuicji, wyobraźni oraz dużej wiedzy osób stosujących je[121].

Przykłady metod heurystycznych stosowanych w działaniu zespołowym:

1. *Brainstorming* – burza mózgów

Uczestnicy wyrażają się spontanicznie, „bez filtra". Założenie brzmi: lepiej wiele pomysłów niż „dobre pomysły", nie ocenia się ani nie wartościuje pomysłów, grupa nie ma żadnej struktury, wyraża się i uwzględnia również pomysły oparte o „dalekie skojarzenia".

2. *Brainwriting* (metoda 6-3-5)

Sześciu uczestników utrwala na piśmie każdorazowo po trzy pomysły do jednego problemu i przekazuje w pięciu rundach do kolejnej siedzącej, najbliższej osoby, która komentuje pomysł i przekazuje dalej.

3. CNB (*Collective Notebook* – wspólna księga pomysłów)

Propozycje współpracowników uczestniczących w rozwiązaniu problemu zbierane są w formie pisemnej i komentowane dwukrotnie przez wszystkich.

4. *Mind map* – mapa mózgu

Temat jest zapisywany na środku możliwie największego arkusza papieru. Od tego miejsca rozchodzą się odgałęzienia (konary), od których odchodzą następne mniejsze gałęzie. Na poszczególnych gałęziach zapisywane są hasła w postaci wywieszek dla danej myśli. Wykres proponowanych pomysłów przedstawionych w ten sposób ma formę sieci[122].

Wśród większości osób istnieje tendencja do poszukiwania danych potwierdzających własną opinię. Jest to zjawisko budowania informacji wokół wcześniej przyjętej tezy. W procesie tym wykorzystywana jest tzw. metoda spekulatywna polegająca na celowym, specjalnym dobieraniu przykładów (liczb, faktów) na poparcie twierdzeń *a priori* przyjętych jako prawdziwe. Powoduje to traktowanie danych neutralnych jako potwierdzających założoną tezę i odrzucanie informacji zaprzeczających własnym wnioskom[123]. Już w latach 30. XX wieku angielski psycholog F.C. Bartlett zwrócił uwagę na fakt, że ludzie przyswajają sobie i pamiętają lepiej takie wiadomości, które są zgodne

---

121 M. Wrzosek, *Ocena przeciwnika i prognozowanie zagrożenia w wojskach lądowych*, Warszawa 2008, s. 33.

122 N. Eskofer, *Zarządzanie projektem*, Szczytno 2005, s. 58.

123 S. Forlicz, *op.cit.*, s. 100.

z ich dotychczasowymi poglądami lub wierzeniami. Wobec nowych informacji zachowują się tak, jakby starali się od nich wybronić i utrzymać swoje dotychczasowe poglądy. W latach 50. XX w. zainteresowanie wzbudziła teoria L. Festingera, według której każda informacja sprzeczna z dotychczasową opinią, albo każdy argument przeciwny już wysuniętej hipotezie i raz podjętej decyzji powoduje stan dysonansu poznawczego, tzn. narusza wewnętrzną spoistość poglądów. Próbę syntezy stanu wiedzy psychologicznej na temat procesów poznawczych podjął J. Brunner. Według niego każda nowa informacja staje się aktywna, jeśli trafia na gotowość poznawczą człowieka. Jest to stan bardzo złożony i zawiera w sobie zarówno aspekt emocjonalno-motywacyjny, jako wyraz potrzeb człowieka i jego systemu wartości, jak i nastawienie czy oczekiwanie o charakterze poznawczym. Człowiek inaczej dostrzega obiekty, na których mu zależy niż te, których się boi lub które są mu obojętne. Inaczej te, wobec których ma postawę pozytywną niż te, do których odnosi się nieżyczliwie. Inaczej te, które uważa za bardziej wartościowe niż te, które ocenia niżej. Nastawienie poznawcze jest wyrazem dotychczasowych poglądów człowieka, jego wiedzy na dany temat oraz związanych z tym jego przewidywań i oczekiwań co do dalszych wydarzeń oraz przyjętych już hipotez na ich temat. Wpływ na proces formowania informacji mają więc zarówno aktualnie dostępne dane, jak i poglądy i wyobrażenia o otoczeniu, system wartości i opinii o ludziach, zjawiskach, sytuacjach, sztywność hipotez i ich radykalizm, lęki i uprzedzenia[124]. Psychika może również powodować, obok zakłóceń w odbiorze informacji i jej ocenie, nie przyjmowanie do wiadomości docierających informacji. Może więc się zdarzyć, że na skutek dysonansu poznawczego, kiedy nowa informacja jest całkowicie sprzeczna z naszą dotychczasową wiedzą, zostanie odrzucona. Występuje również zjawisko odrzucenia informacji burzących nasze wszelkie nadzieje czy pragnienia[125]. Można w tej sytuacji zaobserwować problem percepcji indywidualnej, polegający na selektywnym wypieraniu danych subiektywnie uznanych za nieistotne lub nieprawdziwe oraz wybiórczej absorpcji wybranych, dogodnych danych, zgodnych z dotychczasową linią postępowania. Zdarzają się przypadki „naginania" informacji w kierunku potwierdzenia lub umocnienia, a nawet utworzenia od podstaw korzystnej tezy. Zmieniane jest nie działanie, ale informacja mająca przynajmniej w założeniu na nie wpływać. Występuje zjawisko „zaklinania rzeczywistości" i myślenia życzeniowego. A. Toffler, powołując się na niewymienione

---

124 T. Tomaszewski, *Wstęp do psychologii*, Warszawa 1963, s. 161–164.

125 R. Cialdini, *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Gdańsk 1998, s. 132–133.

źródła z kręgu psychologii i nauk o informacji stwierdza, że model myślowy jest zorganizowany w postaci wielu niezwykle złożonych struktur wyobrażeniowych. W efekcie ich istnienia nowe wyobrażenia są układane w tych strukturach zgodnie z kilkoma zasadami klasyfikacyjnymi. Nowo powstały obraz (informacja) jest przechowywany wraz z innymi wyobrażeniami dotyczącymi tego samego problemu. Mniej istotne i bardziej ograniczone wnioski dostają się do struktur zawierających szersze i bardziej pojemne uogólnienia. Porównywana jest zgodność informacji z innymi wyobrażeniami, już znajdującymi się w umyśle. Każde wyobrażenie podlega ocenie – czy jest „dobre" czy „złe", wartościowe czy nieistotne. Oceniana jest również (subiektywnymi kryteriami) prawdziwość nowej informacji. Odbiorca decyduje, czy informacja ta jest wiarygodnym odzwierciedleniem rzeczywistości i czy można na niej oprzeć działanie.

Dochodzące do odbiorcy informacje w połączeniu z istniejącym kontekstem sytuacyjnym, w którym nastąpi odbiór informacji oraz aktualnym stanem emocjonalnym, nakładają się na swoistą dla każdego człowieka tzw. matrycę myślową. Możliwość zrozumienia informacji zależy od istniejących skojarzeń, kontekstu, przy czym zachodzi tu obustronne sprzężenie – kontekst sytuacyjny wpływa na powstawanie skojarzeń, a istniejące już skojarzenia wpływają na kształtowanie się kontekstu. Jeżeli brak jest skojarzeń, informacja nie zostanie zrozumiana. Natomiast na skutek współoddziaływania skojarzeń i kontekstu z „obiektywną informacją" dochodzi do jej przetworzenia i powstawania kolejnych skojarzeń informacyjnych i zrozumienia odebranej informacji w wyniku świadomej lub podświadomej konfrontacji z własną matrycą myślową. Ze względu na to, że jest ona inna u każdego człowieka, występują różnice w interpretacji tych samych faktów czy informacji. Czasami interpretacje te mogą być bardzo odległe od „obiektywnej" treści informacji[126].

Bardzo często informacja zostaje prawidłowo przekazana i odebrana, a jednak nie wywiera żadnego wpływu na procesy zarządzania. Sytuacje takie maja miejsce wówczas, gdy:

- określona informacja jest w rzeczywistości pseudoinformacją, tj. mimo jej prawidłowego przekazu daje obraz niezgodny z rzeczywistością, co wynika albo z jej treści, albo z późniejszej weryfikacji dokonanej przez odbiorcę informacji;
- dana informacja jest dezinformacją, co również można niekiedy stwierdzić na podstawie analizy jej treści, a prawie zawsze weryfikacji;

---

126 S. Forlicz, *op.cit.*, s. 98.

- informacja ma cechy metainformacji, gdyż w gruncie rzeczy dotyczy innych treści informacyjnych, potwierdzając je lub im zaprzeczając;
- po zbadaniu treści informacyjnej okazuje się, że zachodzi zjawisko redundancji, tj. powtórzenia znanych już i często wykorzystanych informacji;
- informacja została błędnie oceniona przez podmiot ją odbierający i odrzucona jako rzekomo nieprzydatna do zastosowania w procesach zarządzania;
- informacja została wprawdzie prawidłowo odebrana, lecz następnie została zapomniana lub zarzucona[127].

Według S. Forlicza na ocenę informacji znaczny wpływ mają następujące czynniki:

- efekt pierwszeństwa: powoduje on, że informacje dotyczące danej sytuacji, które pojawią się jako pierwsze traktowane są jako istotniejsze;
- efekt świeżości: efekt odwrotny do efektu pierwszeństwa, polega na przecenianiu informacji zdobytych na krótko przed podjęciem decyzji. Prawdopodobnie wiąże się z lepszym zapamiętywaniem informacji „świeżych";
- efekt aureoli: polega na skłonności do przypisywania cech osób lub innych podmiotów wartości pozytywnych, jeżeli jakaś jedna cecha tej osoby lub podmiotu została wcześniej oceniona jako pozytywna, np. atrakcyjny wygląd osoby wpływa na wiele innych ocen dotyczących ludzi, takich jak: ocena inteligencji, uczciwości, wyznawanych wartości;
- zasada zakotwiczenia: wpływ wcześniejszych informacji na następne, uniemożliwiający zmianę opinii o sytuacji i dotychczas nieskutecznych metod działania;
- zasada potwierdzenia: poszukiwanie i interpretacja informacji potwierdzających założenia aprioryczne (metoda spekulatywna);
- zasada autorytetu: informacje pochodzące ze źródeł uznawanych za autorytet mają większą wiarygodność;
- efekt manipulowania proporcjami: manipulacje oraz stosowanie kontrastów na wykresach graficznych;
- stan emocjonalny: osoby będące w dobrym nastroju poświęcają: po pierwsze więcej czasu na przyswajanie sobie informacji pozytywnych niż negatywnych, po drugie formułowały więcej ocen pozytywnych niż negatywnych, po trzecie przypominały sobie więcej informacji

---

127 T. Hanausek, *Zarys taktyki*…, *op.cit.*, s. 72.

pozytywnych niż negatywnych. Natomiast osoby będące w złym nastroju reagowały całkiem przeciwnie. Tłumaczy się to przenoszeniem nastroju odczuwanego na ocenę danej sytuacji[128].

Efektami wpływu wyżej wymienionych czynników na podejmowanie decyzji mogą być:

- powierzchowna, mało wnikliwa analiza informacji, podjęcie decyzji na podstawie wyboru „wygodnej", stwarzającej pozornie warunki niewielkiego ryzyka, możliwości;
- bierne unikanie trudności w rozwiązywaniu problemu, skłaniające decydenta do odłożenia decyzji „na później", lub wyboru rozwiązania najbardziej „bezpiecznego" (kunktatorstwo);
- panika wynikająca z braku realistycznej oceny sytuacji, a także następstw ewentualnego wyboru z obawy narażenia się na krytykę bądź inne konsekwencje decyzji;
- zawyżona samoocena oparta o preferowanie sprawdzonych w przeszłości rozwiązań w celu przedstawienia korzystnego obrazu własnych możliwości;
- nadmiar informacji, przejawiający się dążeniem do zgromadzenia nadmiernych ilości szczegółowych danych, co z jednej strony opóźnia podjęcie decyzji (a nieraz wręcz ją uniemożliwia), z drugiej blokuje samodzielne rozwiązanie problemu;
- niski stopień tolerancji niepewności, czyli mała skłonność do ryzyka i do zmian oraz podejmowanie działań pozornych, opóźniających podjęcie decyzji i zachowawczych;
- ograniczona racjonalność wyrażająca się podejmowaniem decyzji w oparciu wyłącznie o swoją wiedzę i system wartości, przy ograniczeniu poszukiwań danych do stanu założonego wcześniej poziomu wystarczalności;
- emocje i stres powodujące liczne zaburzenia i dolegliwości psychosomatyczne, utrudniające logiczne myślenie i podejmowanie decyzji[129];
- konserwatyzm poznawczy polegający na tym, że decydenci formułują zbyt ostrożne wnioski;
- radykalizm poznawczy polegający na tym, że decydenci są zbyt pewni prawdziwości stawianych przez siebie wniosków[130].

---

128 S. Forlicz, *op.cit.*, s. 99–103.

129 J. Penc, *Zarządzanie dla przyszłości*, Kraków 1998, s. 159–162.

130 J. Kozielecki, *Psychologia procesów…*, *op.cit.*, s. 143–144.

Rozdział 3

Podstawowe założenia organizacji systemu kryminalnego rozpoznania penitencjarnego

3.1. Organizacja kryminalnego rozpoznania penitencjarnego

Koncepcja narzędzi i sposobów realizacji działań rozpoznawczych oraz struktura komórki rozpoznania powinny podlegać modyfikacjom udoskonalającym system, zarówno w aspekcie organizacji, jak i metod pracy. Główną dyrektywą prakseologiczną, odnoszącą się do prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego, powinna być sformułowana przez J. Rudniańskiego tzw. reguła o najwyższym stopniu ogólności, która brzmi: *w działaniu, w którym tworzywo lub otoczenie przez cały czas działania znajduje się w ruchu niezależnym od działającego stawiając zarazem silny i różnorodny opór – działaj tak, abyś w każdej chwili mógł możliwie najszybciej zmienić zarówno plan działania jak i jego sposób*[1].

Najogólniej organizację można rozumieć jako jakąkolwiek wyodrębnioną z otoczenia całość ludzkiego działania, mającą określoną strukturę skierowaną na osiąganie jakiegoś celu lub celów[2].

Podstawowymi właściwościami każdej organizacji są:

1. celowość – istnienie celu lub celów przyjętych do osiągnięcia;
2. złożoność z dających się określić części powiązanych ze sobą i z całością organizacji działania w sposób celowy;
3. odrębność celów i struktury w stosunku do otoczenia, a jednocześnie powiązanie przez nie z otoczeniem[3].

---

1 J. Rudniański, *Elementy prakseologicznej teorii walki*, Warszawa 1983, s. 20.

2 L. Pasieczny (red.), *op.cit.*, s. 320.

3 *Ibidem*, s. 320.

Z właściwości organizacji wynika, że może ona być tylko cechą ludzkiego działania (pojedynczego człowieka czy mniejszego lub większego zespołu ludzi). Jest to tzw. atrybutowe rozumienie słowa organizacja, najczęściej stosowane w życiu codziennym. Umożliwia ono wartościowanie każdej organizacji ze względu na jej cele, sposób zorganizowania i powiązania z otoczeniem. Na tej podstawie można mówić o organizacji dobrej, przeciętnej czy złej, sprawnej i niesprawnej, z większymi lub mniejszymi brakami itp. Na podstawowe znaczenie atrybutowego rozumienia organizacji wskazywałoby też etymologiczne pochodzenie tego słowa (w starożytnym języku greckim *organon* oznacza narzędzie, narząd). Rozumienie organizacji jako szczególnej cechy ludzkiego działania, polegającej na pełnieniu funkcji narzędzia osiągania celów, spotkać można w większości definicji podawanych w literaturze[4].

W literaturze polskiej powszechnie wykorzystywana jest prakseologiczna definicja organizacji sformułowana przez T. Kotarbińskiego i rozwinięta przez J. Zieleniewskiego. W definicjach tych organizacja określana jest jako *pewien rodzaj całości ze względu na stosunek do niej jej własnych elementów, mianowicie taka całość, której wszystkie składniki współprzyczyniają się do powodzenia całości* (T. Kotarbiński) albo nieco inaczej, jako *pewien szczególny rodzaj stosunków części do siebie i do złożonej z nich całości*; stosunek ten polega na tym, iż części współprzyczyniają się do powodzenia całości (J. Zieleniewski)[5].

Oprócz atrybutowego, należy wymienić również rzeczowe rozumienie organizacji. W tym rozumieniu organizacją jest wyodrębniona całość ludzkiego działania, która odznacza się cechą (atrybutem) zorganizowania, a więc właściwościami wcześniej już wymienionymi. Przykładami takiego pojmowania organizacji są najrozmaitsze struktury, w ramach których ludzie prowadzą celową działalność[6].

W prakseologii oba pojęcia „organizacji" – rzeczowe i atrybutowe – są traktowane jako rezultatowe, ponieważ powstają dopiero jako rezultat określonego procesu tworzenia organizacji (nadawania działaniu ludzkiemu cechy zorganizowania). Do określenia tego procesu używa się czasem również nazwy „organizacja". Jest to wtedy rozumienie czynnościowe tego słowa. W celu uniknięcia nieporozumień, słowo „organizacja" w znaczeniu czynnościowym powinno być zastępowane słowem „organizowanie", lepiej oddającym jego treść pojęciową[7].

---

4 *Ibidem*, s. 321.

5 *Ibidem*, s. 321.

6 *Ibid.*

7 *Ibid.*

Organizacja w znaczeniu rzeczowym i atrybutowym może być rozpatrywana statycznie bądź dynamicznie.

W pierwszym ujęciu uwidoczniona zostaje lepiej struktura organizacji w rozumieniu samej jej budowy. W drugim ujęciu lepiej zostaje rozpoznany proces funkcjonowania organizacji[8].

W warunkach prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego pojęcie organizacji tego rozpoznania można rozpatrywać:

- w rozumieniu atrybutowym jako wyodrębnioną strukturę realizującą specyficzne zadania na rzecz struktur wyższego rzędu;
- w rozumieniu rzeczowym jako strukturę charakteryzującą się pewnym stopniem uporządkowania (zorganizowania) oraz realizującą swe cele przy użyciu charakterystycznych narzędzi i metod ich użycia;
- w rozumieniu czynnościowym jako proces planowania i realizacji (organizowania) założonych celów.

Organizacja kryminalnego rozpoznania penitencjarnego obejmuje więc obszary planowania, struktury, narzędzi oraz metod ich użycia w procesie realizacji działań rozpoznawczych.

Podstawą sprawnego funkcjonowania organizacji jest odpowiednio przeprowadzony proces planowania. W planowaniu kryminalnego rozpoznania penitencjarnego należy skoncentrować się na określeniu celów i uwypukleniu wymogu praworządności w realizowaniu zadań. Niezbędne jest pozostawienie możliwie jak największej swobody w doborze środków wykonawcom planu, ponieważ specyfika kryminalnego rozpoznania penitencjarnego wymaga od bezpośrednich wykonawców dużej inwencji i wkładu intelektualnego w realizację działań.

Do najistotniejszych elementów planowania kryminalnego rozpoznania penitencjarnego należy zaliczyć:

- sformułowanie celów rozpoznania w oparciu o potrzeby jednostki penitencjarnej (odrębne, priorytetowe kierunki działań dla zakładów karnych i aresztów śledczych) oraz potrzeby podmiotów współpracujących;
- wybór środków określonych do realizacji celów;
- określenie sposobów wykorzystania tych środków[9].

---

8 *Ibid.*

9 T. Kotarbiński, *Abecadło praktyczności*, Warszawa 1974, s. 39.

Prawidłowo skonstruowany plan powinien spełniać następujące zasadnicze kryteria:

- wielowariantowości związanej z przygotowaniem możliwie dużej ilości wariantów działań rozpoznawczych;
- operatywności oznaczającej przejrzystość i prostotę oraz zrozumiałość założeń działań, umożliwiającą sprawne wdrożenie i realizację planu kryminalnego rozpoznania penitencjarnego;
- celowości oznaczającej konieczność określenia i doboru środków odpowiednich dla osiągnięcia zaplanowanych celów;
- wykonalności, czyli realistycznej oceny planowanych przedsięwzięć;
- zgodności wewnętrznej, a więc niesprzeczności planu, która w praktyce sprowadza się do tego, aby plan prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego nie był w sprzeczności z celami funkcjonowania jednostki penitencjarnej, nie kolidował z innym działaniami administracji penitencjarnej (szczególnie ochronnymi i resocjalizacyjnymi) oraz mieścił się w ramach wewnętrznych przepisów penitencjarnych opartych na aktach prawnych wyższej rangi[10].

3.2. System kryminalnego rozpoznania penitencjarnego

System to kompleks, w którym bierze się pod uwagę jakiekolwiek wewnętrzne uporządkowanie całości[11]. Każda organizacja wyróżniona z otoczenia, w której można wydzielić poszczególne części i relację między nimi, może być traktowana jako system[12].

System określany jest również jako każda celowo wyodrębniona całość złożona z części, relacji między nimi oraz między każdą częścią a całością. Tak opracowana definicja systemu oznacza, że:

- jest on tworem celowym (zamierzonym przez jego twórcę);
- może on realizować cel (lub ich wiązkę) w jeden lub na wiele sposobów;
- system nie ma części izolowanych w stosunku do innych jego części;
- części i ich wzajemne powiązania tworzą strukturę sytemu;

---

10 Por. *Ibidem*, 40–43.

11 W.J. Krzyżanowski, *O podstawach kierowania organizacjami inaczej: paradygmaty, filozofia, dylematy*, Warszawa 1999, s. 185.

12 T.K. Jajuga, K.S. Wrzosek, *Elementy teorii systemów i analizy systemowej*, Wrocław 1993, s. 23.

- powiązania między częściami a całością polegają na tym, że każda część systemu ma przyczyniać się do powodzenia całości[13].

System kryminalnego rozpoznania penitencjarnego składa się z następujących elementów:

- struktury komórki rozpoznania;
- narzędzi i metod rozpoznania;
- funkcjonariuszy realizujących rozpoznanie;
- relacji między wyżej wymienionymi elementami.

Komórka kryminalnego rozpoznania penitencjarnego funkcjonująca w jednostce penitencjarnej powinna być: autonomiczna, wyspecjalizowana i podporządkowana bezpośrednio dyrektorowi jednostki.

Proces uzyskania informacji rozpoznawczej odbywa się w ramach cyklu rozpoznania, na który składa się pięć etapów:

1. podjęcie decyzji o objęciu zainteresowaniem rozpoznawczym danego obiektu (osoby, zjawiska, procesu). Za decyzję o uruchomieniu działań rozpoznawczych odpowiedzialny jest dyrektor jednostki (DYSPOZYTOR),
2. preparacja (przygotowanie) działań. Przy czym etap ten funkcjonariusz odpowiedzialny za rozpoznanie (OPERATOR) rozpoczyna samodzielnie na podstawie planów realizacji działań rozpoznawczych, albo działając na polecenie dyrektora jednostki,
3. eksploracja źródeł rozpoznania. Za realizację tych działań odpowiedzialny jest funkcjonariusz gromadzący dane dotyczące rozpoznawczego obiektu (DETEKTOR),
4. informacja rozumiana jako proces myślowy, polegający na przekształceniu danych pochodzących ze źródeł rozpoznania w wyobrażenie stanu rzeczywistego rozpoznawanego obiektu (czynnościowe ujęcie pojęcia informacji). Za realizację odpowiedzialny jest funkcjonariusz wykrywający znaczenie danych i relacji między nimi (DETEKTOR),
5. interpretacja, czyli przetwarzanie uzyskanej informacji w informację o charakterze rozpoznawczym. Odpowiedzialny za prowadzenie tego etapu jest funkcjonariusz kierujący rozpoznaniem (OPERATOR)[14].

Graficzny przebieg cyklu rozpoznania oraz rolę i czynności poszczególnych funkcjonariuszy struktury rozpoznawczej można przedstawić następująco[15]:

---

13 W. Flakiewicz, *op.cit.*, s. 7.

14 M. Krzywicki, *Podstawy teoretyczne…*, *op.cit.*

15 *Ibidem*.

Rysunek 8. Przebieg cyklu rozpoznania z uwzględnieniem kompetencji i roli funkcjonariuszy. Linia przerywana pomiędzy dyspozytorem a operatorem oznacza możliwość samodzielnego rozpoczęcia działań rozpoznawczych przez szefa rozpoznania na podstawie zatwierdzonych przez dyrektora jednostki planów rozpoznania kryminalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Wrzosek, *Organizacja pracy taktycznej komórki rozpoznawczej*, Warszawa 2003.

Realizacja cyklu rozpoznawczego trwa nieprzerwanie i tworzy obieg zamknięty. Cechą charakterystyczną cyklu jest to, że nie ma określonego początku ani końca. Oznacza to, że wszystkie etapy są ze sobą powiązane w ściśle określony sposób i pozostają we wzajemnych zależnościach[16]. Funkcjonariusz gromadzący dane pochodzące ze źródeł spełnia rolę detektora (wykrywacza) znaczenia tych danych dla dalszych działań rozpoznawczych. Nie będzie więc błędem określenie tego funkcjonariusza jako detektywa. Słowo detektyw wywodzi się od łacińskiego *detego*, oznaczającego: odkryć, wykryć, wyjawić[17]. Praca detektywa polega przede wszystkim na wykrywaniu faktów, a zwłaszcza powiązań pomiędzy faktami a ich przyczynami w postaci zachowań ludzkich oraz na odnalezieniu ludzi, którzy takie sprawcze zachowania przejawili[18].

Z racji realizacji zadań polegających na wykrywaniu i porządkowaniu danych, funkcjonariusz wykonujący związane z tym działania określony został przeze mnie jako „detektor". Szefem komórki rozpoznania w proponowanym

---

16 M. Wrzosek, *Organizacja pracy taktycznej komórki rozpoznawczej*, Warszawa 2003, s. 19.

17 W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 2001, s. 114.

18 T. Hanausek, *O tradycjach detektywa i ich przyszłości*, [w:] P. Tyrała (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem*, Kraków 2000, s. 452. W więzieniach stanowych i federalnych w Stanach Zjednoczonych funkcjonuje stanowisko *prison's investigator* – więzienny detektyw.

przeze mnie wariancie struktury powinien być funkcjonariusz analizujący dane przekazywane przez detektora (detektorów), przetwarzający je w informacje rozpoznawcze i przekazujący w formie komunikatu dyrektorowi jednostki. Funkcjonariusz ten określony został jako „operator" ze względu na operowanie danymi w procesie tworzenia informacji, jak również wypełnianie spoczywającego na nim obowiązku prowadzenia czynności operacjonalizujących polecenia dyrektora jednostki w zakresie kryminalnego rozpoznania penitencjarnego.

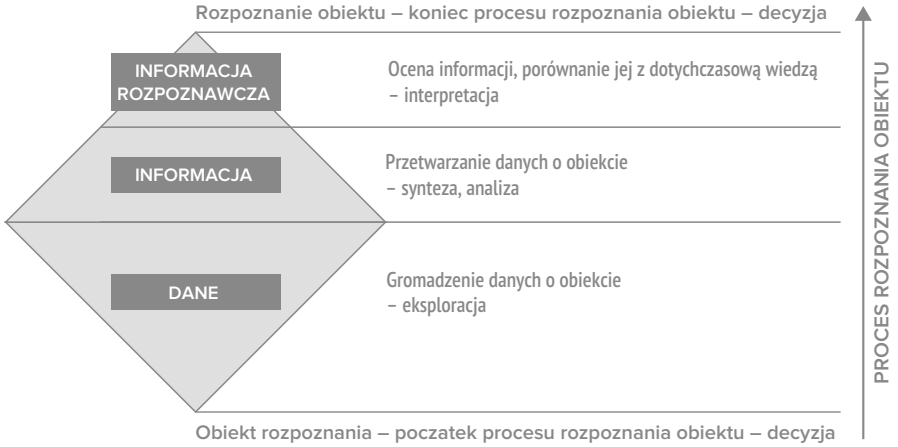
Poza strukturą komórki znajduje się funkcjonariusz lub pracownik, który pierwszy odnotuje sygnał zmiany dotychczasowego stanu otoczenia. Najczęściej jest to członek personelu mający stały, bezpośredni kontakt z osadzonymi. W systemie kryminalnego rozpoznania penitencjarnego osobę taką można określić jako „sensor", czyli element wykrywający pojedynczą zmianę bez dokonania oceny jej znaczenia w świetle innych danych.

Efektywność kryminalnego rozpoznania penitencjarnego na najniższym szczeblu zależy przede wszystkim od trafnej oceny zmian zachodzących w najbliższym otoczeniu. Każdy szczegół może mieć znaczenie. Istotą zbierania danych na tym poziomie jest uzyskiwanie ich w wyniku rutynowo wykonywanych czynności ochronnych (obserwacji, kontroli cel i zachowań osadzonych) oraz niejako przy okazji w wyniku stałego kontaktu funkcjonariusza z osadzonymi. Wartość tych danych jest bardzo duża. Często są to jedyne dane, które mają bezpośredni charakter, tzn. nie zostały poddane przetworzeniu, co może zniekształcić obraz sytuacji. Podstawowym założeniem szkolenia ochronnego funkcjonariuszy (nie tylko tych, którzy pełnią służbę w dziale ochrony) powinno być wyrobienie w funkcjonariuszach nawyku obserwacji. Cały personel więzienny musi wiedzieć, że zdobywanie wszelkich danych dotyczących zachowań osób osadzonych jest niezwykle istotne dla realizacji celów rozpoznania. Wszyscy funkcjonariusze i pracownicy jednostki powinni mieć świadomość faktu, że najcenniejsze dane najczęściej pochodzą od tzw. personelu liniowego, będącego w kontakcie z więźniami 24 godziny na dobę[19].

W ramach cyklu rozpoznania realizowany jest proces rozpoznania obiektu, który można określić jako progresję rozpoznania.

---

[19] Por. D. Adamczyk, *Gdy każdy szczegół ma znaczenie*, „Przegląd Sił Zbrojnych" 2007, nr 2007/04.

Rysunek 9. Proces rozpoznania obiektu – progresja rozpoznania[20]

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie struktury progresji rozpoznania można przyjąć, że informacja rozpoznawcza jest efektem pozyskiwania i przetwarzania danych i informacji, dotyczących niebezpiecznej i przestępczej działalności osób osadzonych.

Uzyskiwanie informacji rozpoznawczej odbywa się w ramach funkcjonowania systemu działań rozpoznawczych. Elementami tego systemu są ludzie, narzędzia, metody, zasady działania oraz relacje między wymienionymi elementami.

Zadaniami systemu działań rozpoznawczych są zdobywanie, gromadzenie, przetwarzanie i przekazywanie informacji wymagających działania na rzecz bezpieczeństwa jednostek penitencjarnych oraz uprawnionych podmiotów zewnętrznych. Sensem realizacji rozpoznania jest wykorzystywanie informacji rozpoznawczych w procesach decyzyjnych.

Zapewnienie odpowiednio wysokiego poziomu bezpieczeństwa[21] nie jest aktem jednorazowym, lecz ciągłym i złożonym procesem[22], który zachodzi w stale zmieniającym się środowisku w sposób dynamiczny przy

---

20 M. Krzywicki, *Podstawy teoretyczne…*, *op.cit.*

21 Proces oznacza przebieg regularnie następujących po sobie zjawisk pozostających między sobą w związku przyczynowym; *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1997, s. 706.

22 Autor definiuje „bezpieczeństwo" jako zdolność do utrzymania pożądanego stanu funkcjonowania obiektu, monitorowania, przewidywania i powstrzymywania

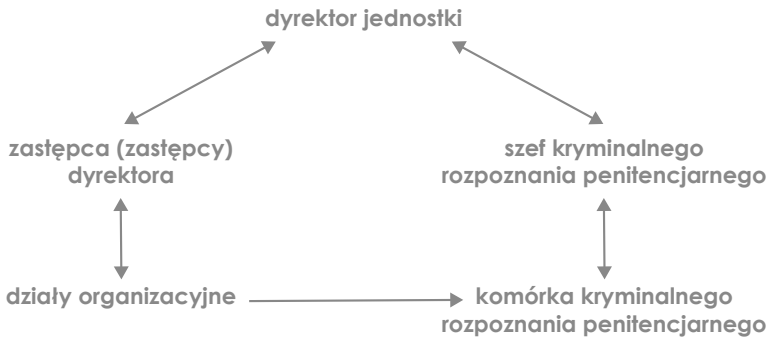
występowaniu coraz to nowych form zagrożeń, wymagających stałego monitoringu i reagowania oraz przystosowania się do zmiennych warunków środowiska i jego otoczenia.

Nieodzownym narzędziem w systemie bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej powinna być wyspecjalizowana komórka kryminalnego rozpoznania penitencjarnego.

Działania dyrektora jednostki penitencjarnej w zakresie kryminalnego rozpoznania penitencjarnego powinny polegać w szczególności na:

- właściwym doborze funkcjonariuszy rozpoznania;
- stworzeniu i nadzorowaniu prawidłowego funkcjonowania mechanizmów współpracy służby rozpoznawczej z pozostałymi działami, zespołami i stanowiskami działającymi w ramach administracji więziennej;
- stałym korzystaniu z informacji dostarczanych przez komórkę rozpoznawczą;
- regularnym konsultowaniu zagrożeń bezpieczeństwa jednostki z szefem komórki rozpoznania;
- opracowywaniu właściwych dokumentów wewnętrznych (instrukcji, zarządzeń, poleceń) regulujących kwestie operacyjno-rozpoznawcze.

Graficzny projekt umiejscowienia komórki rozpoznawczej w strukturze administracji jednostki penitencjarnej przedstawia rysunek 10.

Rysunek 10. Umiejscowienie komórki rozpoznawczej w strukturze administracji jednostki penitencjarnej

Źródło: opracowanie własne.

zagrożeń oraz skutecznego reagowania w sytuacji ich uaktywnienia; M. Krzywicki, *Bezpieczeństwo i ochrona*, cz. 1, „Forum Penitencjarne" 2006, nr 2006/11.

Szef komórki powinien składać sprawozdania z bieżących działań rozpoznawczych w formie codziennych raportów oraz prognoz okresowych dotyczących zagrożeń bezpieczeństwa jednostki, zawierających przede wszystkim: stwierdzone i przewidywane zagrożenia bezpieczeństwa jednostki, ocenę poziomu bezpieczeństwa jednostki, podjęte i możliwe do uruchomienia środki rozpoznawcze, konieczne do podjęcia działania rozpoznawcze, ocenę sytuacji społeczno-politycznej pod kątem zagrożeń dla bezpieczeństwa jednostki.

Przy planowaniu pracy komórki rozpoznawczej należy wziąć pod uwagę specyfikę jednostki penitencjarnej (głównie typ zakładu), liczbę osadzonych i charakter potencjalnych zagrożeń wynikających z ich działań czy umiejscowienia zakładu. Koncepcja zadań i działań rozpoznawczych oraz struktura kryminalnego rozpoznania penitencjarnego powinny na bieżąco być dostosowane do zmieniających się sytuacji i wynikających z nich potrzeb, we wszystkich aspektach swojego funkcjonowania.

3.3. Aspekt kadrowy prowadzenia kryminalnego rozpoznania penitencjarnego

Problem właściwego pod względem osiągnięcia zakładanych celów doboru kadr ma zasadnicze znaczenie dla skuteczności, a wręcz sensu prowadzenia działalności rozpoznawczej w jednostkach penitencjarnych.

Nikogo nie trzeba przekonywać do tego, że więzienia są specyficznymi środowiskami. Funkcjonariusz Służby Więziennej staje się profesjonalnym więziennikiem ze względu na czas i przebieg pełnionej służby oraz nabywanymi w związku z tym doświadczeniami. Prawidłowość ta dotyczy również funkcjonariuszy zaangażowanych w działania rozpoznawcze.

Wyznaczając danego funkcjonariusza do prowadzenia działań w ramach kryminalnego rozpoznania penitencjarnego, należy posługiwać się transparentnymi kryteriami, których spełnienie pozwoli ograniczyć do minimum ryzyko błędów w doborze personalnym, a co za tym idzie zwiększy prawdopodobieństwo realizacji celów postawionych przed strukturą rozpoznawczą.

3.3.1. Przymioty zawodowe funkcjonariusza kryminalnego rozpoznania penitencjarnego

Posługując się zestawem szczególnych cech osobowościowych opracowanym przez K. Sławika (Katedra Kryminalistyki i Kryminologii Uniwersytetu Szczecińskiego), można przedstawić otwarty katalog pożądanych cech

predysponujących funkcjonariusza więziennictwa do prowadzenia działań w ramach kryminalnego rozpoznania penitencjarnego.

Do cech tych należy zaliczyć w szczególności:

- gruntowne przygotowanie zawodowe obejmujące zarówno wykształcenie zdobyte w toku studiów i szkoleń zewnętrznych, jak i na szkoleniach oraz kursach wewnątrzresortowych, organizowanych przez Służbę Więzienną, również z zaangażowaniem podmiotów współdziałających. Przygotowanie zawodowe jest także, a może przede wszystkim, efektem zdobytego w trakcie pełnienia służby doświadczenia i umiejętności jego wykorzystania[23]. Szczególnie ważna jest tu znajomość technik i taktyk przestępczych oraz struktur i zasad funkcjonowania środowiska osób pozbawionych wolności;
- znajomość prawa obowiązującego w związku z prowadzeniem kryminalnego rozpoznania penitencjarnego, niezbędną dla przestrzegania zasady praworządności;
- umiejętność interpretacji komunikatów niewerbalnych;
- systematyczność, skrupulatność, dociekliwość i upór w działaniu;
- zdolność do koncentracji uwagi;
- spostrzegawczość i konstruktywna wyobraźnia, czyli adekwatny stosunek do rzeczywistości („wyobraźnia jest ważniejsza od wiedzy" – A. Einstein);
- silna wola;
- dobry refleks;
- dobra pamięć;
- wysoki stopień inteligencji i sprawność w myśleniu;
- harmonijny układ psychiczny;
- komunikatywność i zdolność do łagodzenia konfliktów interpersonalnych;
- umiejętność analizy zjawisk i wyciągania trafnych wniosków;
- pewne umiejętności aktorskie przydatne w komunikacji interpersonalnej[24].

Cechy funkcjonowania Służby Więziennej, pożądane ze względu na realizację kryminalnego rozpoznania penitencjarnego, można podzielić na dwie zasadnicze grupy:

---

[23] Doświadczony funkcjonariusz postępuje niczym osoby, które układają puzzle, łącząc pasujące do siebie fragmenty, a równocześnie nie spuszczając z oka kształtu tych, które leżą osobno; D. Varella, *op.cit.*, s. 96.

[24] K. Sławik, *Ujawnianie przestępstw i wykrywanie ich sprawców*, Łódź 1994, s. 76–77.

- pozytywne przymioty osobiste, czyli względnie stałe cechy osobowości[25];
- przymioty instrumentalne, czyli umiejętności.

Do przymiotów osobistych należą:

- wysoka inteligencja;
- wysoki poziom samooceny;
- rozległa wiedza ogólna;
- świadomość naszych kompetencji;
- wewnętrzne poczucie sprawowania kontroli;
- niezależność i poczucie autonomii;
- życzliwość i empatia;
- cierpliwość i wyrozumiałość wobec innych;
- wysoka samokontrola emocjonalna;
- wrażliwość;
- stanowczość;
- rzeczowość;
- wysoka kultura osobista.

Przymioty instrumentalne to:

- rzetelna znajomość technik kooperacji z osobowymi źródłami informacji;
- umiejętność nawiązywania kontaktu ze źródłem osobowym;
- umiejętność trafnego rozpoznania pewnych stanów i procesów psychicznych, np. motywacji podjęcia (zainicjowania) kooperacji przez osobę osadzoną;
- umiejętność dopasowania sposobu rozmowy do cech osadzonego, np. jego poziomu intelektualnego czy stanu emocjonalnego;
- umiejętność formułowania odpowiednich pytań;
- umiejętność wzbudzania poczucia zaufania i bezpieczeństwa;
- umiejętność stosowania posunięć dyrektywnych i niedyrektywnych;

---

[25] Osobowość jest organizacją nabytych i wrodzonych dyspozycji i schematów reagowania jednostki, względnie stałą, spoistą, specyficzną dla jednostki, powstałą jako wynik dojrzewania, uczenia się i przystosowania, determinującą dalszy rozwój i przystosowanie jednostki. Osobowość jako organizacja znaczy tyle, że składa się ona z różnych jakościowo dyspozycji i schematów reagowania, np. potrzeb, postaw, mechanizmów obronnych, cech obrazu siebie, które pozostają w określonych względem siebie relacjach; S. Siek, *Osobowość*, Warszawa 1982, s. 22–23.
Osobowość kształtuje się na bazie dyspozycji wrodzonych, jednak mogą one w zależności od procesów socjalizacji prowadzić do wytworzenia się często zupełnie różnych cech i różnych sposobów reagowania. J. Bielecki, *Wybrane zagadnienia psychologii*, Warszawa 1986, s. 163.

- umiejętność wyboru właściwych danych;
- odporność na naciski (sugestie, manipulacje, żądania) ze strony innych podmiotów uczestniczących w działaniach środowiska rozpoznania (osadzonych, przełożonych, współpracowników)[26].

Wyżej wymienione cechy składają się na pewien model cech charakteryzujących funkcjonariusza prowadzącego działania rozpoznawcze w środowisku więźniów. Trudno jest oczekiwać, by każdy funkcjonariusz posiadał wszystkie wymienione, pożądane cechy. Cechą absolutnie niezbędną do prowadzenia działań w zakresie kryminalnego rozpoznania penitencjarnego jest posiadanie wyobraźni rozpoznawczej. Wyobraźnia rozpoznawcza to zdolność i umiejętność przedstawiania sobie wyobrażeń o zdarzeniach, sytuacjach i decyzjach, przyszłych, aktualnych lub przewidywanych przede wszystkim tych, które mogą zaistnieć podczas realizacji konkretnych działań rozpoznawczych w konkretnych warunkach i sytuacjach. Bogata wyobraźnia rozpoznawcza warunkuje osiąganie dobrych wyników rozpoznania. W całokształcie rozpoznania wyobrażenia odgrywają rolę inspirującą, są nieodzowne dla pełnego przedstawienia w wyobraźni istniejących lub przewidywanych obiektów rozpoznania i sposobów realizacji zadań rozpoznawczych. Wyobraźnia musi być oparta na głębokiej wiedzy o przedmiocie zainteresowania rozpoznawczego, która umożliwi trafną ocenę zdarzeń i zjawisk. Rozwijanie wyobraźni rozpoznawczej następuje na podstawie rzetelnej znajomości przeciwnika, zjawiska czy zagadnienia występującego w danym środowisku rozpoznania[27].

Do podjęcia słusznej decyzji jest niezbędna rzetelna analiza i synteza, rozwaga, śmiałość w podejmowaniu uzasadnionego ryzyka oraz przewidywanie rozwoju wydarzeń. Mając dużą wiedzę i doświadczenie jesteśmy w stanie zaktywizować wyobraźnię w takim stopniu, aby uzyskać odpowiedź, jak optymalnie rozwiązać dany problem. Pod wpływem samodzielnie podjętej lub otrzymanej od przełożonego decyzji, w wyobraźni funkcjonariusza rozpoznania powinien powstać scenariusz przebiegu działań przeciwnika i ukształtować się realistyczny model postępowania. Należy umieć przewidzieć realizację działań przeciwnika na całokształt działań i dalszy rozwój sytuacji. Często mimo fragmentarycznej informacji konieczne jest przewidywanie logicznego ciągu zdarzeń sytuacyjnych, będących konsekwencją własnych decyzji i decyzji przeciwnika. Przewidywania takie wymagają dużego poczucia realizmu przy możliwie precyzyjnym przewidywaniu następstw[28].

---

[26] Por. M. Ciosek, *Psychologia sądowa*…, *op.cit.*, s. 97.

[27] Por. Pływaczewski, G. Kędzierska (red.), *op.cit.*, s. 363.

[28] *Ibidem*, s. 364.

Wyobraźnia rozpoznawcza to: doświadczenie, wiedza pochodząca z rozpoznania i umiejętności przewidywania. Uzupełnia lub eliminuje:

- brak orientacji rozumianej jako niedostatek informacji lub posiadanie niskojakościowej informacji;
- błąd w decyzji w sytuacji, gdy funkcjonariusz rozpoznania nie może lub nie potrafi wykorzystać uzyskanych informacji, przetworzyć je na właściwe decyzje lub uczynić to w określonym czasie;
- błąd w wykonaniu rozumiany jako brak umiejętności realizacji podjętych decyzji[29].

Każdego funkcjonariusza zaangażowanego w kryminalne rozpoznanie penitencjarne musi cechować sprawność w komunikacji interpersonalnej. Sprawność ta oparta jest o dwie podstawowe cechy:

- umiejętność słuchania;
- umiejętność rozmawiania (mówienia).

Słuchanie jest umiejętnością niezbędną w pracy funkcjonariusza Służby Więziennej zaangażowanego w działania rozpoznawcze.

Słuchanie, w odróżnieniu od słyszenia, jest aktywnym i świadomym procesem odbioru informacji dźwiękowych, składających się z czterech elementów:

1. słyszenia, które jest pasywną formą odbioru dźwięków, automatyczną reakcją na odgłosy docierające z otoczenia;
2. uważania, polegającego na selektywnym wyborze docierających sygnałów dźwiękowych, na których słuchacz się koncentruje. Proces ten umożliwia wybór dźwięków, które w danej chwili interesują słuchającego;
3. rozumienia, będącego najbardziej złożonym i najtrudniejszym elementem słuchania. Często mimo wyraźnych sygnałów akustycznych i dużej uwagi, słuchacz rozumie wypowiedź nadawcy w inny sposób, niż to jest celem mówiącego. Związane jest to z interpretacją usłyszanej wypowiedzi, niepoprawnym rozpoznaniem i rozumieniem intencji mówiącego;
4. zapamiętywania, czyli przechowywania usłyszanych informacji w celu ich późniejszego wykorzystania[30].

Składające się z wyżej wymienionych czterech elementów, słuchanie jest procesem skomplikowanym i nie można go utożsamiać ze słyszeniem.

---

29 *Ibid.*

30 R. Nestorowicz, *Sztuka słuchania*, [w:] H. Mruk (red. nauk.), *Komunikowanie się w biznesie*, Poznań 2002, s. 53–55.

Różnice między słuchaniem a słyszeniem świetnie oddaje zdanie: *żeby słyszeć, wystarczy mieć otwarte uszy, ale żeby słuchać, trzeba mieć otwarty umysł*[31].

Przyczyny sprawiające, że słuchanie jest procesem nieefektywnym, można podzielić na cztery grupy:

1. czynniki związane z mówcą (nadawcą komunikatu), szczególne trudności sprawia słuchanie osób zakompleksionych, niezdecydowanych, zarozumiałych czy kłótliwych;
2. czynniki związane ze słuchaczem; powszechna jest tendencja do słuchania wybiórczego, słyszenia tego, co chce się słyszeć. Słuchacz zamyka się na informacje, które nie są zgodne z jego poglądami i doświadczeniem. Do filtrów, które powodują subiektywną interpretację usłyszanych informacji należą m. in. przekonania, emocje, system wartości, światopogląd itp.

   Usłyszane wiadomości są przekręcane, interpretowane w sposób niezgodny z intencją nadawcy. Trudności ze skupieniem uwagi i właściwym zinterpretowaniu słów rozmówcy mogą być spowodowane wyglądem, zachowaniem osoby mówiącej, jak również negatywnym stosunkiem słuchacza do mówiącego lub tematu, który on porusza. Utrudnieniem jest również brak wiedzy na temat efektywnego słuchania i nierozpoznawania u siebie złych zachowań związanych ze słuchaniem[32]. Poza tym istnieje grupa przedwczesnych reakcji słuchacza na usłyszane informacje, gdyż nie pozwalają mówiącemu na swobodne dokończenie wypowiedzi. Do takich reakcji należą w szczególności:
   - rozkazywanie, kierowanie, wydawanie poleceń;
   - ostrzeganie, namawianie, grożenie;
   - moralizowanie, prośby;
   - doradzanie, sugerowanie;
   - krytykowanie, potępianie, strofowanie;
   - chwalenie, aprobowanie, pochlebianie;
   - zawstydzanie, wyśmiewanie, wyzywanie;
   - interpretowanie, prognozowanie;
   - upewnianie, uspokajanie, pocieszanie[33].

---

31 Z.W. Brześkiewicz, *Supersłuchanie. Jak słuchać i być słuchanym*, Wrocław 1999, s. 65, cyt. za: R. Nestorowicz, *op.cit.*, s. 55.

32 *Ibidem*, s. 56–57.

33 *Ibidem*, s. 58, cyt. za: T. Gordon, *Wychowanie bez porażek szefów, liderów, przywódców*, Warszawa 1996, s. 65–68.

3. czynniki związane z mówcą i słuchaczem. Chodzi głównie o relacje między mówcą a słuchaczem. Osoby mające do siebie zaufanie mają mniej kłopotów z efektywnym słuchaniem niż ludzie wobec siebie patologicznie nieufni.
4. czynniki zewnętrzne powodujące trudności w koncentracji i skupieniu na komunikacie, elementy zarówno akustyczne, jak i wizualne panujące w miejscu prowadzenia rozmowy[34]. Odpowiedzialność za poprawne komunikowanie się spoczywa nie tylko na osobie mówiącej, ale w równym stopniu na słuchaczu. Zrozumienie tego jest pierwszym krokiem w przygotowaniach do efektywnego słuchania. Podstawowym warunkiem efektywnego słuchania jest motywacja, chęć usłyszenia tego, co przekazuje rozmówca i wiara, że można się dowiedzieć czegoś ważnego[35]. Skuteczne słuchanie jest możliwe tylko wtedy, gdy słuchacz przed rozmową „oczyści" swój umysł ze wszystkich spraw, które nie dotyczą prowadzonej rozmowy. Zapomnienie o niepowodzeniach i problemach jest jednym z warunków osiągnięcia wysokiego stopnia koncentracji na słuchaniu. Uważne słuchanie nie będzie możliwe również wówczas, gdy słuchacz „nie zamknie uszu i oczu" na przeszkody zewnętrzne[36]. Słuchanie będzie efektywne, gdy osoba słuchająca nie będzie uprzedzona do rozmówcy. Na sposób słuchania nie powinien mieć wpływu ubiór, wygląd, wiek, zawód czy zachowanie mówiącego. Należy koncentrować się na treści przekazu, a nie na rozmówcy[37].

Rozmowa to wszelkiego rodzaju komunikaty (treści) przekazywane kanałem słownym (czyli to co mówimy, a nie jak mówimy)[38]. Istnieją różne techniki rozmowy (np. zadaje się pytania albo pozwala się na nieprzerywaną wypowiedź), ale zawsze powinna się ona odbywać w przychylnej atmosferze, dzięki której rozmówca może się swobodnie wypowiedzieć[39]. Rozmowa funkcjonariusza prowadzącego kryminalne rozpoznanie penitencjarne z osobowym źródłem środowiskowym powinna mieć charakter ustrukturyzowany i ukierunkowany. Przed rozpoczęciem rozmowy funkcjonariusz powinien zapoznać się z aktami osobopoznawczymi źródła, zwracając szczególną uwagę na:

---

34 *Ibidem*, s. 58–59.
35 *Ibidem*, s. 60.
36 *Ibid.*
37 *Ibid.*
38 P. Knut, *Komunikacja interpersonalna w pracy policjanta*, Słupsk 1996, s. 9.
39 N. Sillamy, *Słownik psychologii*, Warszawa 1994, s. 255.

- charakter popełnionego (stwierdzonego lub zarzucanego przestępstwa);
- dane dotyczące funkcjonowania źródła przed osadzeniem w zakładzie karnym lub areszcie śledczym;
- zachowanie osadzonego w warunkach izolacji więziennej.

Następnie należy przeprowadzić rozmowę z oddziałowym (lub oddziałowymi) mającymi kontakt z danym osadzonym. Informacje należy uzupełnić o uwagi i opinie innych funkcjonariuszy stykających się ze źródłem. Rozmowa funkcjonariusza rozpoznania ze źródłem środowiskowym jest przykładem komunikacji interpersonalnej dwustronnej. Jej istotę oddaje przedstawiony niżej schemat.

Rysunek 11. Schemat wzajemnego oddziaływania nadawcy i odbiorcy komunikatów

Źródło: opracowanie własne na podstawie P. Knut, *Komunikacja interpersonalna w pracy policjanta*, Słupsk 1996, s. 9.

Schemat ukazuje, że komunikujące się podmioty naprzemiennie pełnią rolę nadawcy i odbiorcy. Gdy jeden koduje i przesyła określone treści – drugi je dekoduje i odbiera. Reakcja na komunikat powoduje, że odbiorca staje się z kolei nadawcą, a nadawca odbiorcą. W konsekwencji następuje zmiana kierunków przepływu komunikatów. Taki sposób komunikowania się umożliwia zrozumienie się podmiotów, chociażby poprzez możliwość bezpośredniej weryfikacji uzyskanych danych. W procesie komunikacji werbalnej (rozmowy) pomiędzy funkcjonariuszem rozpoznania a źródłem środowiskowym, przekazywanie komunikatów oparte jest na zaplanowanej, mniej lub bardziej świadomej kalkulacji. Wynika to ze ściśle określonego społecznego kontekstu, w jakim odgrywa się specyficzna interakcja. Rozmowy takie są skomplikowaną sytuacją opierającą się o zróżnicowane relacje międzyludzkie. Nie istnieją żadne algorytmy prowadzenia rozmów, a sama rozmowa, w której jedyną formą przekazu są słowa, dostarcza zwykle stosunkowo niewiele wartościowych danych[40]. Skłania

[40] Według antropologa A. Mehrabiana słowa stanowią tylko siedem procent źródeł uzyskiwanych informacji, cyt. za: P. Knut, *op.cit.*, s. 9.

to do stwierdzenia, że aby uzyskać więcej danych do budowy informacji należy posiadać umiejętność właściwego dekodowania danych zawartych w komunikatach niewerbalnych[41] przekazywanych przez osobowe źródła środowiskowe.

Komunikaty niewerbalne wyrażają się najczęściej w:

- sposobie mówienia (ton głosu, tempo mówienia, nacisk na słowa itp.);
- gestach;
- mimice;
- sposobie chodzenia, siedzenia, stania;
- kontakcie wzrokowym lub unikaniu go;
- odległości fizycznej podczas rozmowy;
- sposobie tworzenia otoczenia, w którym osoba przebywa;
- wyglądzie osoby[42].

Należy pamiętać o tym, że komunikacja niewerbalna ma również charakter dwustronny. Dlatego też umiejętność panowania nad przekazywaniem komunikatów niewerbalnych powinna charakteryzować funkcjonariusza realizującego kryminalne rozpoznanie penitencjarne. Chodzi głównie o to, by umiał on panować nad sobą nie tylko w sensie panowania nad emocjami, lecz także w sensie panowania nad swoimi odruchami, gestami i mimiką[43].

Pomimo, że komunikacja niewerbalna rozszerza katalog możliwości, które można wykorzystywać przy uzyskiwaniu informacji, to jednak niesie ona ze sobą pewne niebezpieczeństwa. Zdarzają się sytuacje, gdy komunikaty niewerbalne są niejednoznaczne. Pozawerbalne porozumiewanie się może mieć odmienną postać i być inaczej interpretowane w różnych środowiskach. Pomimo to znajomość pewnych kodów i umiejętność interpretacji ich znaczenia stanowić powinno jedną z podstawowych cech charakteryzujących funkcjonariuszy realizujących kryminalne rozpoznanie penitencjarne[44].

---

41 Komunikacja niewerbalna to wszelkiego typu dane płynące kanałem pozasłownym, przekazywane świadomie lub nieświadomie; P. Knut, *op.cit.*, s. 9.

42 *Ibidem*, s. 9.

43 W. Wołowik, *Język ciała. Pomoc dla pracowników organów ochrony, prawa i porządku*, Kraków 1998, s. 9.

44 Por. P. Knut, *op.cit.*, s. 10.

3.3.2. Etyka zawodowa funkcjonariusza kryminalnego rozpoznania penitencjarnego

Od każdego funkcjonariusza Służby Więziennej wymaga się postępowania zgodnego z etyką zawodową. Reguła ta dotyczy oczywiście również funkcjonariuszy kryminalnego rozpoznania penitencjarnego. Zbiór zasad etyki zawodowej zawarty został w Regulaminie Nr 1/2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 18 października 2010 r., w sprawie zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej[45]. Na podstawie zapisów wyżej wymienionego regulaminu, każdy funkcjonariusz i pracownik Służby Więziennej:

- jest zobowiązany do wypełniania swoich obowiązków w duchu poszanowania praw i godności człowieka, uznając jego podmiotowość oraz przestrzegając zasady równego traktowania;
- powinien kierować się zasadami uczciwości, honoru i szacunku dla innych osób;
- w wykonywaniu zadań i obowiązków służbowych jest bezstronny oraz apolityczny;
- zarówno na służbie, jak i poza nią powinien zachowywać się w sposób praworządny, odpowiadający godności funkcjonariusza publicznego, unikać zachowań i sytuacji, które mogą godzić w dobre imię Służby Więziennej lub godność innych osób; powinien dbać o społeczny wizerunek Służby Więziennej, podejmując działania służące budowaniu zaufania do niej;
- powinien wystrzegać się korupcji w każdej postaci oraz zwalczać wszelkie jej przejawy, a w szczególności nie może wykorzystywać swojego stanowiska w celu uzyskania korzyści dla siebie i osób bliskich oraz przyjmować korzyści, które mogłyby mieć wpływ na sposób wykonywania obowiązków służbowych, a także nie może wykorzystywać poza służbą albo pracą informacji uzyskanych w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych ani uzyskiwać informacji do tych celów;
- powinien wykonywać czynności służbowe profesjonalnie, według najlepszej woli i wiedzy oraz z należytą starannością i rzetelnością, dążyć do osiągnięcia najlepszych rezultatów swej służby, wykazując się odpowiedzialnością, odwagą, ofiarnością oraz uczciwością;

---

[45] Regulamin Nr 1/2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 18 października 2010 r., w sprawie zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej, www.sw.gov.pl, [dostęp: 13.07.2018].

- powinien być lojalny zarówno wobec Służby Więziennej, jak i współpracowników oraz przełożonych, gotów do wykonywania służbowych poleceń, dbając przy tym o to, aby nie zostało naruszone prawo lub popełniona pomyłka.

W stosunku do osób pozbawionych wolności funkcjonariusz Służby Więziennej powinien:

- stanowić dla nich wzorzec etycznego postępowania i zachowania;
- kierować się humanitarnym stosunkiem do nich, zachowując konieczny dystans i rozwagę;
- stawiać im wymagania stosowne do możliwości;
- obiektywnie oceniać ich postępowanie.

Funkcjonariuszowi i pracownikowi Służby Więziennej nie wolno wykorzystywać informacji o osadzonych oraz ich rodzinach uzyskanych podczas wykonywania przez niego zadań służbowych w innych celach niż służbowych.

Funkcjonariusz prowadzący działania w zakresie kryminalnego rozpoznania penitencjarnego, z racji specyfiki podejmowanych czynności i charakteru jego relacji z osobami pozbawionymi wolności musi odznaczać się nienaganną postawą etyczną. Etyka utożsamiana jest z systemem postulatów i założeń nastawionych na ochronę określonych wartości ogólnoludzkich. Należy mieć na uwadze, że etyka jako wspomniany wyżej system jest w znacznym stopniu zależna od przestrzeni społecznej. Pewną wskazówką może być tu założenie wywodzące się z systemu etyki utylitarystycznej, wedle którego ludzkie postępowanie jest etyczne, jeśli służy realizacji zasady dążenia do największego szczęścia osiąganego przez jak największą ilość ludzi. Mówiąc ogólnie, utylitarysta przyjmuje taki sposób działania, którego efektem będzie największe dobro największej liczby ludzi. Tak jak my – jako poszczególne jednostki – dostrzegamy wartość w ugięciu się pod ciężarem czegoś w chwili obecnej w celu osiągnięcia wzrostu naszego poziomu satysfakcji w okresie późniejszym, tak samo też powinniśmy – jako członkowie społeczeństwa – zaakceptować to, że w pewnym okresie niektórzy z nas będą zmagać się z większymi obciążeniami niż inni lub mieć mniejszy udział w korzyściach, aby zapewnić zysk w ogólnym poziomie zadowolenia społeczeństwa. O słuszności działania ostatecznie decyduje jego udział w szczęściu każdego, kogo ono dotyczy[46]. Etyka zawodowa funkcjonariuszy kryminalnego rozpoznania penitencjarnego składa się więc z zespołu zasad i norm określających, jak z moralnego punktu widzenia powinni zachowywać się planując i realizując

[46] P. Cooper, J. Murphy, *op.cit.*, s. 47–48.

działania rozpoznawcze w ramach systemu wartości, leżącego u podstaw obowiązującego prawa[47].

Model etyczny funkcjonariuszy kryminalnego rozpoznania penitencjarnego opiera się na wymogu poszanowania prawa, wysokim poziomie intelektualnym, kulturze osobistej, uczciwości i sprawiedliwości, poszanowaniu godności osadzonego, humanitaryzmie, prawości i szlachetności[48].

T. Hanausek przytacza dwa szczególnie ważne w pracy funkcjonariusza prowadzącego działania rozpoznawcze wskazania. Funkcjonariusz powinien być:

- uczciwy, skrupulatny w określaniu prawdy i wzbudzający szacunek u przeciwnika swoją odpowiedzialnością;
- lojalny, postępować humanitarnie z przeciwnikiem, jakkolwiek by on nie postąpił[49].

Szczególnie ważne jest, aby przestrzegać wymogu zapewnienia bezpieczeństwa informatorom środowiskowym, przez zaplanowanie i realizację działań osłonowych i kamuflujących, których celem jest ochrona źródła. Nie mając opracowanej koncepcji ochrony źródła nie należy podejmować współpracy z informatorem. Informator środowiskowy ma prawo oczekiwać ochrony i zapewnienia bezpieczeństwa. Oczywiście dotyczy to również osób będących byłymi informatorami („źródłami, które wyschły").

---

47 Por. S. Jedynak (red. nauk.), *Mały słownik etyczny*, Bydgoszcz 1994, s. 60–61.

48 Por. J. Czerniakiewicz, *Etyka agenta i detektywa*, [w:] C. Grzeszyk (red.), *Vademecum agenta ochrony i detektywa*, Warszawa 1998, s. 546.

49 T. Hanausek, *Zarys taktyki*…, *op.cit.*, s.29.

Zakończenie

Problemy bezpieczeństwa są coraz bardziej ze sobą powiązane. Informacja uzyskana w środowisku osób osadzonych może przyczynić się do podniesienia poziomu bezpieczeństwa w środowisku wolnościowym. Może również stać się ważnym czynnikiem procesów zwalczania przestępczości oraz zagrożeń o charakterze terrorystycznym. Skuteczne przeciwdziałanie naruszeniom porządku publicznego wymaga wzmocnionej koordynacji różnych aspektów funkcjonowania oraz dalszej modernizacji służb i formacji odpowiadających za ten obszar bezpieczeństwa. W zakresie zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu konieczne jest usprawnienie zinstytucjonalizowanej wymiany informacji między wszystkimi służbami i instytucjami zaangażowanymi w przeciwdziałanie tego typu zagrożeniom[1]. Rozpoznanie kryminalne środowiska osadzonych powinno przyczyniać się do zwiększania zasobu informacyjnego niezbędnego dla skutecznego ścigania przestępców i terrorystów oraz wykrywania i karania ich działań, wymierzonych w państwo i obywateli. Służba Więzienna dysponuje potencjalnie olbrzymią ilością danych dotyczących osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, przestępców oraz związanych z nimi przestępstw. Dane te, ze względu na brak systemowych rozwiązań dotyczących rozpoznania i współpracy pomiędzy Służbą Więzienną a innymi właściwymi podmiotami, pozostają najczęściej nieopracowane, poprzez ich niezauważenie lub pominięcie. Tymczasem *bez wymiany informacji kryminalnej nie ma strategicznej analizy, bez analizy nie ma programu i diagnozy, bez nich nie będzie środków na przeciwdziałanie i zwalczanie przestępczości*[2].

---

1 Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, z dn. 05.11.2014, www. bbn.gov.pl, [dostęp: 20.08.2018].

2 Z. Ran, *Rola badań naukowych w rozpoznawaniu i zwalczaniu przestępczości*, [w:] H. Januszek, S. Gembora (red. nauk.), *Elementy nowoczesnego zarządzania w Policji*, Poznań 2005, s. 211.

Bibliografia

Adamczyk A., *Gdy każdy szczegół ma znaczenie*, „Przegląd Sił Zbrojnych" 2007, nr 2007/4.

Aleksandrowicz T.M., *Analiza informacji w administracji i biznesie*, Warszawa 1999.

Aronson E., *Człowiek, istota społeczna*, Warszawa 1997.

Bedyński K., *Działania ochronno-obronne pododdziałów Służby Więziennej*, Warszawa 1986.

Bielecki J., *Wybrane zagadnienia psychologii*, Warszawa 1986.

Borowiecki R., Kwieciński M., *Informacja w zintegrowanej Europie. Koncepcje i narzędzia wobec wyzwań i zagrożeń*, Warszawa 2006.

Cialdini R., *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Gdańsk 1998.

Ciborowski L., *Walka informacyjna*, Toruń 1999.

Ciecierski M. (red.), *Ochrona informacji niejawnych i biznesowych*, Materiały IV Kongresu Krajowego Stowarzyszenia Ochrony Informacji Niejawnych, Katowice 2008.

Ciosek M., *Izolacja więzienna. wybrane aspekty izolacji więziennej w percepcji więźniów i personelu*, Gdańsk 1993.

Ciosek M., *Psychologia sądowa i penitencjarna*, Warszawa 2003.

Cooper P., Murphy J., *Etyczne problemy współpracy z informatorami w Wielkiej Brytanii*, „Przegląd Policyjny" 1996, nr 1996/3.

Czermiński J., *System wspomagania decyzji w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Toruń 2002.

Dubiel K., *Proste pytania*, „Forum Penitencjarne" 2001, nr 2001/3.

Eskofer N., *Zarządzanie projektem*, Szczytno 2005.

Fiebig J., Tyburska A. (red.), *Bezpieczeństwo osobiste policjanta*, Szczytno 2004.

Flakiewicz W., *Systemy organizacyjne w zarządzaniu*, Warszawa 2002.

Forlicz S., *Informacja w biznesie*, Warszawa 2008.

Gałecki A., *Reguły heurystyczne twórczym sposobem rozwiązywania problemów decyzyjnych*, „Myśl Wojskowa" 2002, nr 2002/2.

Gierszewska G., Romanowska M., *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, Warszawa 1997.

Goban-Klas T., Sienkiewicz P., *Społeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania*, Kraków 1999.

Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2001.
Grzeszczyk C. (red.), *Vademecum agenta ochrony i detektywa*, Warszawa 1998.
Hanausek T., *Zarys taktyki kryminalistycznej*, Warszawa 1994.
Jajuga T.K., Wrzosek K.S., *Elementy teorii systemów i analizy systemowej*, Wrocław 1993.
Janczak J., *Obrona informacyjna w działaniach obronnych związku operacyjnego. Część 1 – przedmiot, cel i zadania obrony informacyjnej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej w Warszawie" 2002, nr 2002/2.
Janczak J., *Zakłócanie informacyjne*, Warszawa 2001.
Januszek H., Gembara S. (red. nauk.), *Elementy nowoczesnego zarządzania w Policji*, Poznań 2005.
Jedynak S., *Mały słownik etyczny*, Bydgoszcz 1994.
Kalina R.M., *Teoria sportów walki*, Warszawa 2000.
Kisielnicki J., Sroka H., *Systemy informacyjne biznesu. Informatyka dla zarządzania*, Warszawa 2001.
Kitler W. (red. nauk.), *Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej w RP*, Warszawa 2001.
Knut P., *Komunikacja personalna w pracy policjanta*, Słupsk 1996.
Koebcke S., *Przyczynek do rozważań o teorii pracy operacyjnej*, „Problemy Kryminalistyki" 1981, nr 1981/150.
Kolbusz E., *Analiza potrzeb informacyjnych przedsiębiorstwa – podstawy metodologiczne*, Szczecin 1993.
Komunikat Polskiej Agencji Prasowej z dn. 3 grudnia 2003 roku.
Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1967.
Korzeniowski L., *Firma w warunkach ryzyka gospodarczego*, Kraków 2002.
Korzeniowski L., Pepłoński A., *„Wywiad gospodarczy. Historia i współczesność"*, Kraków 2005.
Kosewski W., *Ludzie w sytuacji pokusy i upokorzenia*, Warszawa 1985.
Kotarbiński T., *Abecadło praktyczności*, Warszawa 1974.
Kotarbiński T., *Trakt o dobrej robocie*, Warszawa 1987.
Kowalczuk R., *Podstawy psychologii, socjologii i organizacji pracy*, Warszawa 1971.
Kozielecki J., *Psychologia procesów przeddecyzyjnych*, Warszawa 1969.
Kozielecki J., *Psychologiczna teoria decyzji*, Warszawa 1977.
Krzakiewicz K. (red.), *Teoretyczne podstawy organizacji i zarządzania*, Poznań 2008.
Krzywicki M., *Bezpieczeństwo i ochrona cz. 1*, „Forum Penitencjarne" 2006, nr 2006/11.
Krzywicki M., *Zarys teorii działań operacyjno-rozpoznawczych w zakładach karnych i aresztach śledczych*, Praca studyjna obroniona na Wydziale Strategiczno-Obronnym Akademii Obrony Narodowej w Warszawie, Warszawa 2004. Wydruk w posiadaniu autora.

Krzywicki M., *Podstawy teoretyczne rozpoznania kryminalnego środowiska osób osadzonych*, Przegląd Naukowo-Metodyczny „Edukacja dla bezpieczeństwa" 3/2017, Poznań 2017.

Krzyżanowski L.J., *O podstawach kierowania organizacjami inaczej: paradygmaty, filozofia, dylematy*, Warszawa 1999.

Kwećka R., Nowak A., *Budowa modelu systemu rozpoznania wojskowego w aspekcie organizacyjnym i informacyjnym*, Warszawa 1994.

Linowski K., *Organizacja i zadania Służby Więziennej w Polsce*, Radom 2017.

Lubański M., *Filozoficzne zagadnienia teorii informacji*, Warszawa 1975.

Łańcucki J., *Rola znormalizowanych systemów zarządzania organizacjami*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu" 2009.

Łańcucki (red.), *Znormalizowane systemy zarządzania*, Poznań 2010.

Łokociejewski M., *Ogólne założenia rozpoznania wojskowego*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej w Warszawie" 1996, nr 1996/4.

Łokociejewski M., *Rozpoznanie wojskowe cz. 1 Podstawy teoretyczne*, Warszawa 2003.

Majka D., *Kancelaria tajna – zbytek czy konieczność*, „Ochrona Mienia i Informacji" 2008, nr 2008/6.

Mały słownik języka polskiego, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1997.

Martinet B., Marti Y.M., *Wywiad gospodarczy. Pozyskiwanie i ochrona informacji*, Warszawa 1999.

Mruk H. (red. nauk.), *Komunikowanie w biznesie*, Poznań 2002.

Niedźwiedziński M., *Cechy informacji – próba systematyzacji*, „Systemy Informatyczne" 1987, nr 1987/1.

Nowacki G., *Informacja w walce zbrojnej*, Warszawa 2002.

Nowak A., Scheffs W., *Zarządzanie bezpieczeństwem informacyjnym*, Warszawa 2010.

Nowak E., *Intuicja w pozyskiwaniu informacji*, „Myśl Wojskowa" 2002, nr 2002/1.

Pasieczny L. (red.), *Encyklopedia organizacji i zarządzania*, Warszawa 1981.

Pawłowska A., *Zasoby informacyjne w administracji publicznej w Polsce*, Lublin 2002.

Penc J., *Zarządzanie dla przyszłości*, Kraków 1998.

Pipkin D.L., *Bezpieczeństwo informacji. Ochrona globalnego przedsiębiorstwa*, Warszawa 2006.

Pływaczewski W., Kędzierska G. (red.), *Leksykon policyjny*, Szczytno 2001.

Pszczołowski T., *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Wrocław 1978.

Regulamin nr 1/2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dn. 18 października 2010, www.sw.gov.pl, [dostęp: 13.07.2018].

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2016 roku w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej Dz.U. poz. 1804, www.sw.gov.pl, [dostęp: 01.06.2018].

Rudniański J., *Elementy prakseologicznej teorii walki*, Warszawa 1983.
Seidler J., *Nauka o informacji. Podstawy, modele źródeł i wstępne przetwarzanie informacji*, t. 1, Warszawa 1983.
Siek S., *Osobowość*, Warszawa 1982.
Siedlecki M., Urycki R., *Informacja jako narzędzie zdobywania przewagi*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 2008, nr 2008/10.
Sienkiewicz P., *Teoretyczne podstawy inżynierii informacji cz. 1*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej w Warszawie" 2003, nr 2003/2.
Sienkiewicz P., *Teoretyczne podstawy inżynierii informacji cz. 2*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej w Warszawie" 2003, nr 2003/4.
Sienkiewicz P., *Teoretyczne podstawy inżynierii informacji cz. 3*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej w Warszawie" 2004, nr 2004/1.
Sienkiewicz P., Wieleba R., Wocial J., *Wartość informacji w dowodzeniu i zarządzaniu. Metoda oceny wartości informacji*, Warszawa 2003.
Sienkiewicz P., *Analiza systemowa. Podstawy i zastosowania*, Warszawa 1994.
Sillamy N., *Słownik psychologii*, Warszawa 1994.
Sławik K., *Ujawnianie przestępstw i wykrywanie ich sprawców*, Warszawa 1994.
Stefanowicz B., *Informacja*, Warszawa 2004.
Stoner J., Freeman R., Gilbert G., *Kierowanie*, Warszawa 1992.
Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 05.11.2018, www.bbn.gov.pl, [dostęp: 20.08.2018].
Strzoda M. (red.), *Wybrane terminy z zakresu dowodzenia i zarządzania*, Warszawa 2002.
Ściborek Z., *Podejmowanie decyzji*, Warszawa 2003.
Szymczak M. (red. nauk.), *Słownik języka polskiego*, t. 3, Warszawa 1981.
Toffler A., *Szok przyszłości*, Poznań 1999.
Tomaszewski T., *Wstęp do psychologii*, Warszawa 1963.
Tyrała P. (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem*", Kraków 2000.
Ustawa z dn. 6 lipca 2001 o gromadzeniu, przetwarzaniu i przekazywaniu informacji kryminalnej, tekst jednolity Dz.U. 2015 poz. 1930.
Ustawa o Służbie Więziennej z dn. 9 kwietnia 2010 Dz.U. nr 79, poz. 523, www.sw.gov.pl [dostęp: 13.07.2018].
Varella D., *Klawisze*, Wołowiec 2016.
Wielka Encyklopedia Powszechna, t. 11, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1968.
Więckowski W., *Czy inteligentna analityka wizji jest inteligentna?*, „Systemy Alarmowe" 2011, nr 2011/5.
Wołowik W., *Język ciała. Pomoc dla pracowników organów ochrony, prawa i porządku*, Kraków 1998.
Wrzosek M., *Dezinformacja jako komponent operacji informacyjnych*, Warszawa 2005.

Wrzosek M., *Ocena przeciwnika i prognozowanie zagrożenia w wojskach lądowych*, Warszawa 2008.
Wrzosek M., *Organizacja pracy taktycznej komórki rozpoznawczej*, Warszawa 2003.
Wrzosek M., *Procesy informacyjne w zarządzaniu organizacją zhierarchizowaną*, Warszawa 2010.
Wrzosek M., *Formy oceny przeciwnika*, „Przegląd Sił Zbrojnych" 2007, nr 2007/1.
Zawada E., *Dyskretne wątpliwości*, „Forum Penitencjarne" 2002, nr 2002/9.
Zawada E., *Penitencjarne aspekty przestępczości zorganizowanej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego" 1999, nr 1999/24–25.

Aneks

Środowiskowa broń więźniów jako przedmiot szczególnego zainteresowania kryminalnego rozpoznania penitencjarnego.

Jednym z głównych zadań kryminalnego rozpoznania penitencjarnego jest zapobieganie działaniom godzącym w bezpieczeństwo osób przebywających na terenach jednostek penitencjarnych oraz personelu realizującego zadania ochronne na obiektach innych niż nadzorowane przez Służbę Więzienną.

Wyrób, posiadanie i użycie przedmiotów niebezpiecznych mających charakter broni[1] jest największym zagrożeniem życia i zdrowia personelu, więźniów oraz osób incydentalnie znajdujących się w strefie oddziaływania skutków groźnego zdarzenia wywołanego przez uzbrojoną osobę bądź osoby pozbawione wolności. Znaczna część populacji osadzonych w relacjach z otoczeniem stosuje różnorodne środki przemocy zarówno fizycznej jak i psychicznej[2].

Przywołując zwięzłą definicję terroryzmu opracowaną na początku lat 90. przez Departament Stanu USA, określającą terroryzm jako „permanentną przemoc"[3] należy stwierdzić fakt, że agresywni więźniowie stosują stale wo-

---

[1] Broń to materialny środek służący do ataku lub obrony; S. Torecki, *1000 słów o broni i balistyce*, Warszawa 1982, s. 37. Powszechnie broń utożsamiana jest z walką i łączona ze słowem „obrona". Wyrazem pierwotnym dla „obrony" jest słowo „broń" (*bornis*), pochodzące od pnia bor-, oznaczającego walczyć, uderzać; W. Kitler *Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System*, Rozprawa habilitacyjna, dodatek do Zeszytów Naukowych Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002, s. 27–28.

[2] M. Krzywicki, T. Nawrocki, *Środowiskowa broń więźniów*, [w:] R. Poklek, P. Dela (red. nauk.), *Możliwości i ograniczenia techniki w zastosowaniach ochronnych. Humanistyczne i technologiczne wymiary systemu bezpieczeństwa*, Warszawa 2017, s. 91.

[3] Definicja przytoczona przez eksperta do spraw zwalczania terroryzmu i terroru Jerzego Dziewulskiego, twórcy i wieloletniego dowódcy pierwszej w Polsce jednostki antyterrorystycznej, w książce: J. Dziewulski, *O terrorystach w Polsce*, Warszawa 2018, s. 9. Można podjąć próbę rozbudowania tej definicji, określając terror jako permanentną przemoc, a terroryzm jako stosowanie terroru, czyli realizowanie celów poprzez terror.

bec personelu, współwięźniów i innych osób metody i narzędzia przemocy fizycznej i psychicznej, stanowiące łącznie środki terroru środowiskowego. Ze względu na specyfikę i charakter środowiska, zjawisko to można określić jako kryminalny terror więzienny. Do głównych celów stosowania tego typu terroru należy zaliczyć:

- fizyczną deprecjację lub eliminację (spowodowanie utraty zdrowia lub życia) osób znajdujących się w otoczeniu;
- destrukcyjne oddziaływanie na psychikę innych osób;
- osiągnięcie i utrzymanie wysokiej pozycji środowiskowej;
- zastraszanie, wymuszanie i szantażowanie otoczenia;
- eksploatację ekonomiczną, socjalną oraz seksualną współwięźniów;
- utrzymywanie w jednostce penitencjarnej stanu napięcia i konfrontacji;
- destabilizację sytuacji poprzez przeciwdziałania przedsięwzięciom administracji penitencjarnej;
- wywoływanie zdarzeń konfrontacyjnych (wystąpień zbiorowych, łącznie z buntami);
- stosowanie aktów terroru bezpośredniego (zamachów, incydentów zakładniczych).

Środki terroru stosowane przez więźniów to ogół osobistych, niebezpiecznych dyspozycji więźniów oraz materialnych środków niebezpiecznych stosowanych przez nich w konfrontacji z personelem penitencjarnym, współosadzonymi i innymi osobami, a także instytucjami.

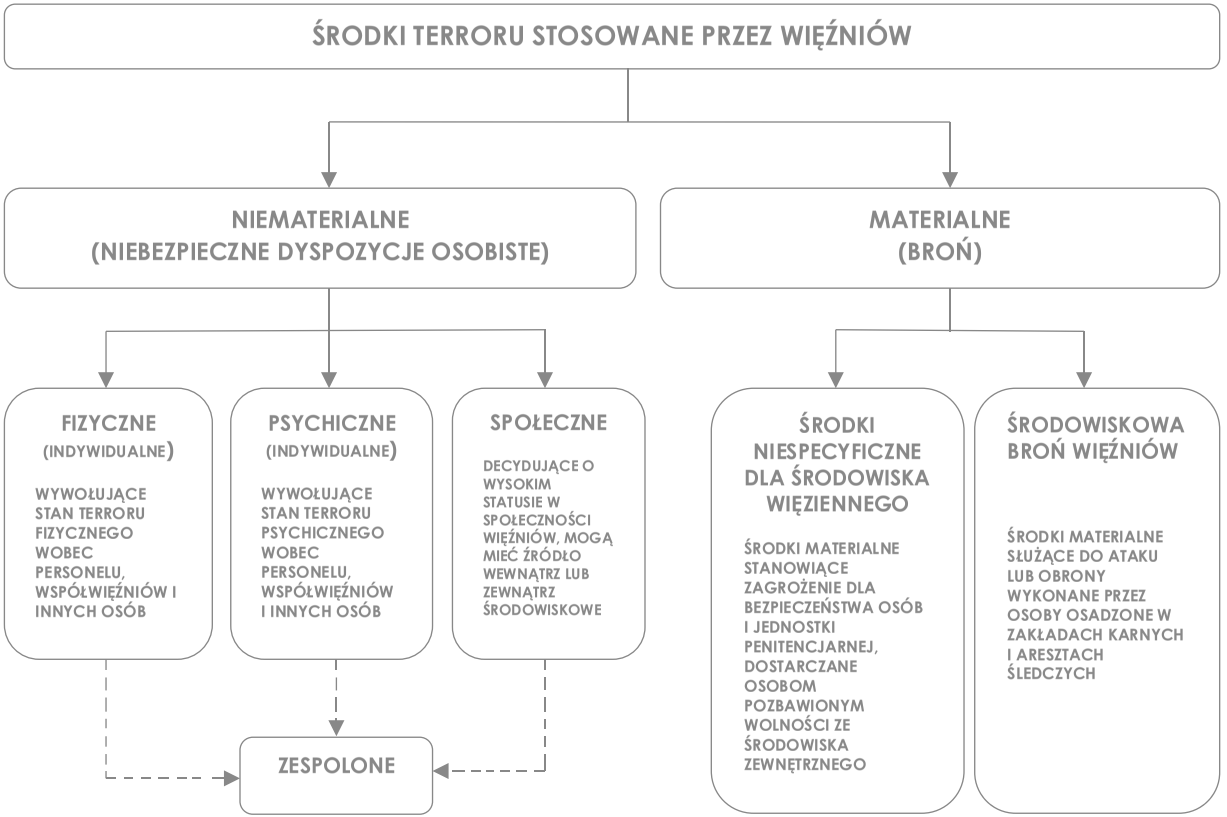
Niebezpieczne dyspozycje więźniów, czyli niematerialne środki terroru, to zbiór zawierający ogół dyspozycji indywidualnych i społecznych oraz wynikających z nich dyspozycji zespolonych. Niebezpieczne indywidualne dyspozycje więźniów obejmują cechy psychiczne i fizyczne oraz umiejętność ich wykorzystania w konfrontacji[4] i walce[5] z otoczeniem. Niebezpieczne dyspozycje zespolone są efektem umiejętnego wykorzystania przez więźnia dyspozycji indywidualnych i społecznych[6].

---

[4] Pod pojęciem konfrontacji należy rozumieć interakcję, w której co najmniej jedna strona dąży do przełamania oporu drugiej strony z zamiarem zrealizowania własnego celu, kosztem przeciwnika, stosując środki inne niż fizyczne.

[5] Pod pojęciem walki należy rozumieć konfrontację, rozstrzygniętą użyciem środków fizycznych.

[6] M. Krzywicki, T. Nawrocki, *Środowiskowa broń więźniów*, *op.cit.*, s. 91.

Rysunek 12. Środki terroru stosowane przez więźniów

Źródło: opracowanie M. Krzywicki, T. Nawrocki, *Środowiskowa broń więźniów*, *op.cit.*, s. 93.

Materialne środki niebezpieczne niespecyficzne dla środowiska więziennego, czyli dostarczane osobom osadzonym z zewnątrz to w szczególności broń, urządzenia służące do łączności, utrwalania dźwięku i obrazu, teleinformacji, środki psychotropowe oraz sterydy anaboliczne, a także przedmioty służące przygotowaniu i zrealizowaniu ucieczki[7].

Wśród środków terroru stosowanych przez więźniów szczególną rolę odgrywa broń środowiskowa. Każdy podmiot, czy to indywidualny, czy zbiorowy decydując się na prowadzenie walki, musi posiadać narzędzia niezbędne do realizacji założonych celów. Wszędzie tam, gdzie występuje deficyt dostępu do broni produkowanej legalnie i uwarunkowania ograniczają jej użycie, rozwija się myśl konstrukcyjna i wyrób broni środowiskowej. O jej budowie i charakterze decyduje specyfika środowiska prowadzonej walki[8].

Broń środowiskowa ma cechy charakterystyczne, typowe wyłącznie dla danego środowiska i odróżniające ją od broni używanej w innych środowiskach walki.

Cechy te można klasyfikować szczególnie ze względu na:

- konstrukcję;
- użyte materiały;
- technikę wykonania;
- metody użycia;
- sposób ukrycia i przenoszenia.

Z racji specyfiki danego środowiska broń ta może być samodzielnie wykonana przez użytkowników lub osoby współdziałające, znajdujące się poza środowiskiem użycia. W związku z tym broń środowiskową można podzielić na endogeniczną i egzogeniczną.

Broń endogeniczna to broń środowiskowa wykonana przez podmiot znajdujący się wewnątrz danego środowiska walki (najczęściej użytkownika broni).

Broń egzogeniczna to broń środowiskowa wykonana przez podmiot znajdujący się na zewnątrz danego środowiska walki.

Środowiskowa broń więźniów ma charakter endogeniczny. Środowiskowa broń więźniów to wszystkie środki służące do ataku lub obrony, wykonane i użyte przez osoby osadzone w zakładach karnych i aresztach śledczych[9].

O tym, co może stać się środowiskową bronią więźnia decydują: dostępność materiałów lub umiejętność ich zdobycia, pomysłowość, zdolność zaprojektowania i wykonania, a przede wszystkim determinacja, bezwzględność,

---

7 *Ibidem*, s. 92.

8 *Ibidem*, s. 92.

9 *Ibidem*, s. 92.

siła i precyzja użycia. Z punktu widzenia agresora ważny jest również właściwy wybór celu (ofiary) ataku, a także czas, miejsce i sposób jego wykonania. Środowiskową broń więźniów cechuje pomysłowość i praktyczność konstrukcji oraz wysoka skuteczność użycia. Jej efektywność w znaczącej ilości przypadków zależy od siły i stopnia bezwzględności, z jaką jej użyto[10].

Zdecydowana większość broni wykonywanej przez więźniów pochodzi z materiałów odpadowych bądź uznanych za zniszczone lub zużyte. Powszechnie wykorzystywane są kawałki drewna, rurek, prętów, blachy, ścinki folii metalowej i plastikowej, zdemontowane śruby i gwoździe, skrawki taśmy klejącej, drutu, przewodów elektrycznych, sznurków, linek i nici, zużyte igły (krawieckie i medyczne), baterie, stłuczka szklana, puszki, słoiki, plastikowe opakowania, materiały tekstylne, zniszczone przedmioty stanowiące wcześniej wyposażenie celi lub należące do więźniów, które w normalnych warunkach trafiają do śmietnika. Dlatego też, ze względu na użyty materiał, środowiskową broń więźniów w znacznej mierze można określić jako broń śmieciową (*trashweapon*)[11].

Broń śmieciowa (*trashweapon*) to broń wykonywana z materiałów odpadowych, bezużytecznych (zniszczonych lub zużytych), a także opróżnionych opakowań. Wykonanie broni tej kategorii najczęściej nie wymaga użycia specjalistycznych narzędzi[12].

Broń śmieciowa, chociaż najczęściej (ale nie jest to reguła)[13] bardzo prymitywna, to użyta przez agresywnego i zdeterminowanego więźnia

---

10 *Ibidem*, s. 93.

11 M. Krzywicki, T. Nawrocki, *Trashweapon, śmie(r)ć zza krat*, „Strzał" 2017, nr 3–4.

12 M. Krzywicki, T. Nawrocki, *Środowiskowa broń więźniów*, *op.cit.*, s. 93.

13 O tym, że zaawansowaną konstrukcyjnie broń palną można wykonać z materiałów „śmieciowych" świadczy przykład wykrycia tego typu broni podczas rutynowej kontroli dokonanej w kanadyjskim więzieniu położonym w Kingston w roku 2005. Lufa broni została wykonana z odpowiednio zrolowanej i uformowanej blachy pochodzącej z aluminiowych puszek. Dla wzmocnienia konstrukcji lufy i uzyskania większej jej stabilności, blachę ściśnięto mocno nićmi i owinięto plastikową folią. Uchwyt został wykonany z obudowy dezodorantu w formie stałej (tzw. sztyfcie). Jako ładunek miotający zastosowano główki zapałek, a amunicję stanowiły ostre kawałki metalu pozyskane z puszek, a także jednorazowych zapalniczek. Więzień, który skonstruował tę broń, zaprojektował i wykonał unikalny mechanizm spustowy, wykorzystując do jego budowy sportowy stoper. Poprzez naciskanie na przycisk stopera, wysyłane były przewodowo impulsy elektryczne, które wytwarzały iskry inicjujące zapłon znajdujących się w komorze główek zapałek. Ich gwałtowne spalanie powodowało wystrzeliwanie wspomnianych wcześniej, pełniących rolę pocisków, metalowych przedmiotów. W. Kierstead, *Law enforcement safety handbook*, Ohio 2006, s. 6.

stanowi dla zaatakowanej osoby śmiertelne niebezpieczeństwo. Dodatkowym zagrożeniem jest wysokie prawdopodobieństwo zakażeń oraz ryzyko wystąpienia innych powikłań wynikających ze specyfiki środowiska, w jakim użyto broni.

Wielu więźniów wykazuje szczególne uzdolnienia w kierunku wykonywania różnego typu niedozwolonych przedmiotów, również tych, które stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa innych osób. Należy mieć na uwadze fakt, że brak formalnego wykształcenia oraz niski stopień inteligencji nie stanowią przeszkody dla „więziennych" konstruktorów. Podobnie jak znacznie ograniczony dostęp do materiałów, z których można wykonać broń lub inne narzędzie. Problem wytwarzania i używania przez więźniów broni środowiskowej jest i będzie stale aktualny. Należy spodziewać się, że obok znanych, groźnych rodzajów i typów broni stosowanych przez więźniów oraz technik i taktyk posługiwania się nimi, pojawiają się nowe, dotąd nieznane i nierozpoznane. Dla utrzymania akceptowalnego poziomu bezpieczeństwa w polskich zakładach karnych i aresztach śledczych należy sytuację pod tym kątem stale monitorować, analizować dane świadczące o niepokojących zmianach, dostrzegać niebezpieczeństwo oraz zapobiegać ich uaktywnieniu, dobrze rozpoznawać, a w sytuacjach bezpośredniego zagrożenia skutecznie reagować.

Nota o Autorze

Politolog, absolwent Wydziału Strategiczno-Obronnego Akademii Obrony Narodowej w Warszawie oraz Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.